

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ ANABİLİM DALI

ÇİN'İN ENERJİ GÜVENLİĞİNDE SUUDİ ARABİSTAN'IN YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

REVŞAN DEMİR

DANIŞMAN

DR. ÖĞR.ÜYESİ HAKAN KARAASLAN

VAN-2021

KABUL VE ONAY SAYFASI

Revşan Demir tarafından hazırlanan “ÇİN’İN ENERJİ GÜVENLİĞİNDE SUUDİ ARABİSTAN’IN YERİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hakan KARAASLAN Devletler Hukuku, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye: Dr. Öğr. Üyesi İlhan SAĞSEN Uluslararası Siyaset, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Erkan AFŞAR Siyasi Tarih, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye: Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Yedek Üye: Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Yedek Üye: Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Tez Savunma Tarihi:	/...../.....
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (26.01.2021)

Revşan DEMİR

(Yüksek Lisans Tezi)

Revşan DEMİR

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ocak,2021

ÇİN’İN ENERJİ GÜVENLİĞİNDE SUUDİ ARABİSTAN’IN YERİ

ÖZET

1978 yılında Deng Xiaping’in başlatmış olduğu ekonomik reformlar ve açık kapı politikası Çin için yeni bir dönemi başlatmıştır. Ekonomik reformlar sonucunda hızla büyüyen Çin ekonomisi ülkenin enerji ihtiyacını büyük oranda arttırmıştır ve artan enerji talebi sonucu Çin dünyanın en büyük enerji tüketicisi konumuna gelmiştir. Ülkenin 1993 yılında net petrol ithalatçısı olması ve petrol ithalatının 2000’lerin başında büyük artış göstermesiyle beraber enerji güvenliği Çin’in temel önceliklerinden biri haline gelmiştir. Enerji güvenliği konusunda ithal petrole olan bağımlılık ve ithal petrolün Ortadoğu, Afrika gibi uzak ve istikrarsız bölgelerden temin edilmesi nedeniyle petrol arz güvenliği Çin’in enerji güvenliği stratejisinin en temel bileşenini oluşturmuştur. Çin’in ithal petrole olan bağımlılığı güvenli petrol tedarikçilerinin önemini arttırmıştır. Çin petrol arz güvenliğinin sağlanması için petrol zengini ülkelerle ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Bu konuda dünyanın en büyük petrol ihracatçısı olan Suudi Arabistan Çin için önemli bir enerji ortağı olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışma Çin’in enerji güvenliği stratejisinde Suudi Arabistan’ın konumunu analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çin, Enerji Güvenliği, Petrol, Petrol Arz Güvenliği, Suudi Arabistan

Sayfa Sayısı: xi+111

Tez danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Hakan KARAASLAN

(Master's Thesis)

Revşan DEMİR

VAN YUZUNCU YIL UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

January ,2021

THE PLACE OF SAUDI ARABIA IN CHINA'S ENERGY SECURITY

ABSTRACT

The economic reforms and open-door policy initiated by Deng Xiaoping in 1978 started a new era for China. The fast-growing Chinese economy as a result of economic reforms has greatly increased the country's energy needs and as a result of increasing energy demand, China has become the world's largest energy consumer. Energy security has become one of the main priorities of China, with the country becoming a net oil importer in 1993 and the huge increase in oil imports in the early 2000s. Due to the dependence on imported oil and the supply of imported oil from distant and unstable regions such as the Middle East and Africa, oil supply security has constituted the most fundamental component of China's energy security strategy. China's dependence on imported oil has increased the importance of reliable oil suppliers. In order to ensure oil supply security, China has started to develop its economic, political and cultural relations with oil-rich countries. In this context, Saudi Arabia, the world's largest oil exporter, has emerged as an important energy partner for China. This study aims to analyze Saudi Arabia's position in China's energy security strategy.

Key Words: China, Energy Security, Oil, Oil Supply Security, Saudi Arabia

Quantity of Page: xi+111

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Hakan KARAASLAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
GRAFİKLER LİSTESİ.....	x
ÖNSÖZ.....	xi
GİRİŞ	1
1.ENERJİ GÜVENLİĞİ.....	5
1.1. Enerji Güvenliğinin Tarihi	5
1.2. Enerji Güvenliği Kavramı	10
1.3. Sonuç	17
2. ÇİN’İN EKONOMİK DÖNÜŞÜMÜ VE ENERJİ GÜVENLİĞİ	18
2.1. Çin’in Ekonomik Dönüşümü.....	18
2.1.1. Mao Zedong Dönemi (1949-1978).....	19
2.1.2. Deng Xiaoping Dönemi (1979-1992) ve Sonrası	22
2.2. Çin’in Enerji Güvenliği	29
2.2.1. Çin’in Enerji Güvenliği Kavramsallaştırması.....	29
2.2.2. Çin’in Enerji Güvenliğindeki Temel Sorunlar.....	33
2.2.3. Çin’in Enerji Güvenliği Politikaları.....	45
2.3. Sonuç	60
3. ENERJİ GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA ÇİN-SUUDİ ARABİSTAN İLİŞKİLERİ	62
3.1. Çin-Suudi Arabistan İlişkilerine Tarihsel Bir Bakış	62
3.2. Çin-Suudi Arabistan Ekonomi ve Enerji İlişkileri	82
3.3. Sonuç	94
SONUÇ.....	95
KAYNAKÇA	99
ÖZGEÇMİŞ	
TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

KISALTMALAR LİSTESİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
ABD	Amerikan Birleşik Devletleri
APERC	Asya Pasifik Enerji Araştırmalar Merkezi
BM	Birleşmiş Milletler
BP	British Petroleum
CNOOC	Çin Ulusal Denizaşırı Petrol Şirketi
CNPC	Çin Ulusal Petrol Şirketi
ÇHC	Çin Halk Cumhuriyeti
ÇKP	Çin Komünist Partisi
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
EIA	ABD Enerji Bilgi İdaresi
IEA	Uluslararası Enerji Ajansı
IMF	Uluslararası Para Fonu
LNG	Sıvılaştırılmış Doğalgaz
MoU	Mutabakat Zaptı
NDRC	Uluslararası Kalkınma ve Reform Komisyonu
NEA	Ulusal Enerji İdaresi
OECD	Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
Sinopec	Çin Ulusal Petrokimya Şirketi
SPR	Stratejik Petrol Rezervleri

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1.1. Enerji Güvenliğı: Öğeler, Bileşenler ve Potansiyel Tehditler	14
Tablo 2.1. Çin'in GSYH'sinin yıllara göre değışimi	25
Tablo 2.2. Çin'in İthalat-İhracat Verileri, Dış Ticaret Denge	26
Tablo 2.3. Çin'e Yapılan Doğrudan Yabancı Yatırımlar	27
Tablo 2.4. Çin'den başka ülkelere Yapılan Doğrudan Yabancı Yatırımlar	28
Tablo 2.5. Çin Ulusal Petrol Şirketlerinin Motivasyon ve Stratejileri	58
Tablo 3.1 Çin-Körfez Ülkeleri arasında Diplomatik İlişkilerin kurulduğu yıllar.....	63
Tablo 3.2. Çin ve Suudi Arabistan arasındaki temaslar,1949-1990... ..	72
Tablo 3.3. Çin-Suudi Arabistan arasındaki önemli resmi ziyaretler,1990-2020	80
Tablo 3.4. Çin-Suudi Arabistan ticaret hacmi,2005-2019.....	82
Tablo 3.5. Çin'in Petrol İthalatı, 1992-1998... ..	83
Tablo 3.6. Suudi Arabistan-Çin enerji ilişkilerindeki temel gelişmeler... ..	90

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1 Yakıt türüne göre Çin'in toplam birincil enerji tüketimi.....	38
Şekil 2.2 Çin'in ülkelere göre doğal gaz ithalatı... ..	41
Şekil 2.3 Çin'in ülkelere göre petrol ithalatı.....	44
Şekil 2.4 Ülkelere ve şirketlere göre Çin'in denizaşırı petrol ve gaz üretimi.....	54

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik	Sayfa
Grafik 2.1 Çin'in petrol üretimi ve tüketimi, 1993-2019... ..	39
Grafik 2.2 Çin'in Doğal gaz üretimi ve tüketimi... ..	40
Grafik 2.3 Çin'in kömür üretimi ve tüketimi... ..	42

ÖNSÖZ

Öncelikle tez yazım sürecinde destek ve katkılarından dolayı tez danışmanım saygıdeğer hocam Dr. Öğr. Üyesi Hakan KARAASLAN'a teşekkür ederim. Tez jürimde bulunan Dr. Öğr. Üyesi Erkan AFŞAR'a ve Dr. Öğr. Üyesi İlhan SAĞSEN'e katkılarından dolayı teşekkür ederim. Son olarak, tezimin her aşamasında desteklerini esirgemeyen Ayşenur AYGÜL ve Ali ARAZ başta olmak üzere tüm arkadaşlarıma ve aileme sonsuz teşekkür ederim.

Revşan Demir

Van-2021

GİRİŞ

Enerji, mal ve hizmet üretmek ve sosyal ve ekonomik refahı artırmak için tüm ülkelerin ihtiyaç duyduğu önemli bir kaynaktır. Çeşitli endüstriler tarafından mal ve hizmetlerin üretiminde, ulaşımda ve evlerde ısıtma, pişirme, aydınlatma gibi faaliyetler için enerjiye girdi olarak ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla, ekonomik gelişimin sürdürülmesi, sosyal kalkınmanın sağlanması ve sürdürülebilir bir kalkınma için enerji tedariki temel bir gerekliliktir. Günlük hayatta ihtiyacımız olan her şeyin enerjiye bağlı olması, dünya nüfusunun artması, sanayi üretiminin artması, kentleşme, ekonomik gelişme gibi nedenlerden dolayı dünyada enerji talebi sürekli olarak artmaktadır. Artan talep, enerjiye olan bağımlılık ve ekonomik büyümenin sürdürülmesi konusundaki kritik önemi, enerji güvenliğini devletler için temel politika önceliklerden biri haline getirmektedir.

Enerji güvenliği 1973 petrol krizinden beri dünyada artan enerji talebi nedeniyle uluslararası politikanın ve devletlerin temel gündem maddelerinden biri olmuştur. Enerji güvenliği altyapı güvenliği, fiyatlar, arz çeşitliliği, yatırım rejimleri, arz güvenliği, gelir güvenliği, yeni kaynaklara erişim, terörizm ve savaş riskleri gibi enerji, ekonomik büyüme ve siyasi gücü birbirine bağlayan bir dizi konuyu kapsayan şemsiye bir terimdir (WEF,2006:8). Enerji güvenliği kavramı; üretici, tüketici ve transit ülkelerin yanı sıra ulusal ve uluslararası enerji şirketlerini de kapsayan çok boyutlu bir kavramdır. Tüketici ülkeler için temel endişe enerjinin makul fiyatlarla temini ve enerji arzındaki kesintiler iken üretici ülkeler gelir ve talep güvenliğini herhangi bir enerji güvenliği tartışmasının ayrılmaz bir parçası olarak ele alır. Enerji şirketleri için yeni rezervlere erişim, yeni altyapı geliştirme ve istikrarlı yatırım rejimleri enerji güvenliğini sağlamak için kritiktir (WEF,2006:9). Transit ülkeler için ise, tüketici olmalarından dolayı arz güvenliği ve geçiş güzergâhlarını barındırması nedeniyle ulaşım güvenliği önem taşımaktadır. Dolayısıyla her aktöre göre enerji güvenliği kavramı farklı tanımlanmaktadır.

1976 yılında Mao'nun ölümüyle yerine geçen Deng Xiaping ile beraber Çin'in dış dünyaya açılması Çin için yeni bir dönemi başlatmıştır. Mao'dan farklı olarak Deng ekonominin dışa açılımını hedefleyen bir ekonomi stratejisi benimsemiştir. Ekonominin dışa açılması için uygulanan piyasa reformları sonucunda Çin,

ekonomisinin yıllık ortalama %10 büyüme oranıyla dünyanın ikinci büyük ekonomisi konumuna gelmiş ve küresel ekonomik bir güç olmayı başarmıştır. Çin'in yüksek ekonomik büyüme oranları, sanayileşme ve kentleşmeyle beraber ülkenin enerji ihtiyacını büyük oranda arttırmıştır. 1993 yılına kadar enerjide kendine yeten bir ülke olan Çin, ülkede petrol üretiminin yavaşlaması ve artan iç talep nedeniyle 1993 yılında net petrol ithalatçısı konumuna gelmiştir. Ekonomik büyüme sonucunda artan enerji ihtiyacı aynı zamanda ekonomik büyümenin sürdürülebilmesi için temel bir gereklilik olmuştur. Enerji kaynaklarının kesintisiz tedariki Çin hükümetinin hem ekonomik güvenlik hem de ulusal güvenlik politikalarının temel bileşenini oluşturmaktadır.

Çin'in 1993 yılında net petrol ithalatçısı olması ve 2000'lerle beraber petrol ithalatının büyük oranda artmasıyla enerji güvenliği Çin'in temel politika önceliklerinden biri haline gelmiştir. Net petrol ithalatçısı olduktan sonra Çin için enerji güvenliği uzun vadeli ve istikrarlı petrol tedarikini sağlamak anlamına gelmiştir. Çin'in petrol arz güvenliğine odaklanan enerji güvenliği yaklaşımı 2000'lerle beraber genişlemeye başlamıştır. Çin için enerji güvenliği kavramı sadece petrolü değil, doğalgaz, yenilenebilir enerji gibi kaynakları da kapsayan ve sadece arz yönlü önlemleri değil iç talebin denetim altına alınması bağlamında talep yönlü önlemleri de içeren geniş kapsamlı bir kavrama dönüşmüştür. Çin'in enerji güvenliği kavramı genişlemiş olsa da artan petrol talebi, ithal petrole olan bağımlılık ve ithal petrolün Orta Doğu gibi uzak ve istikrarsız bölgelerden temin edilmesi nedeniyle petrol arz güvenliği hala Çin enerji güvenliğinin en temel bileşenini oluşturmaktadır. Çin'in bu konudaki temel politikası petrol zengini ülkelerle iş birliğini artırarak petrol tedarikini güvence altına almak olmuştur. Bu bağlamda, dünyanın en büyük petrol ihracatçısı olan Suudi Arabistan Çin için önemli bir petrol tedarikçisi olarak ön plana çıkmıştır.

Bu çalışma Çin'in enerji güvenliği stratejisinde Suudi Arabistan'ın konumunu analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu analiz yapılırken, tez "neden Suudi Arabistan Çin'in enerji güvenliğinde önemli bir aktördür?" sorusuna odaklanmaktadır. Bu hedef doğrultusunda enerji güvenliği kavramı, Çin'in enerji güvenliği politikaları incelenecektir. Daha sonra Çin-Suudi Arabistan ilişkileri enerji güvenliği bağlamında değerlendirilecektir.

Çin'in enerji güvenliği Türkiye'de çalışılmaya başlanan yeni bir konu olmakla beraber genel olarak Orta Asya ülkeleri bağlamında çalışılmıştır. Orta Doğu bağlamında yapılan çalışmalarda ise bölgenin geneli üzerinden değerlendirmeler yapıldığından iki ülke ilişkileri kısa bir şekilde ele alınmıştır. Bu bağlamda, Çin'in enerji güvenliği stratejisinde Suudi Arabistan'ın konumunu analiz eden bu çalışma literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Çalışma, Çin'in enerji güvenliği stratejisinde en temel bileşeni oluşturan petrol arz güvenliği konusunda petrol tedarikçilerini çeşitlendirme politikasına karşın, Suudi Arabistan'ın küresel petrol piyasasındaki baskın rolü, İslam dünyası ve Orta Doğu'daki merkezi rolü nedeniyle kısa ve orta vadede Çin'in en önemli petrol tedarikçilerinden biri olarak kalmaya devam edeceğini iddia etmektedir.

Çin'in enerji güvenliği stratejisinde Suudi Arabistan'ın konumunu analiz eden bu çalışma nitel araştırma yöntemlerine dayanmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada konuyla ilgili yazılmış olan kitaplar, makaleler, kitap bölümleri, haberler, devlet yetkililerinin söylemleri, ilgili kurumların resmi internet siteleri ve ulusal ve uluslararası kuruluşların raporları kullanılmıştır. Ekonomi ve enerji kaynaklarına dair veriler IMF, Dünya Bankası, Uluslararası Enerji Ajansı, British Petroleum ve ABD Enerji Bilgi İdaresi raporlarından elde edilmiştir.

Çalışma 3 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde enerji güvenliğinin tarihçesi, enerji güvenliği kavramı ve kavramın geçirdiği dönüşüm ele alınmıştır. Enerji güvenliği 1973 petrol kriziyle petrol bağımlısı gelişmiş ülkelerin temel endişesi haline gelmiştir. Petrolün kesintisiz tedariki anlamına gelen dar odaklı enerji güvenliği kavramı çeşitli gelişmelerin etkisiyle dönüşüm geçirmiştir ve günümüzde çok boyutlu karmaşık bir kavram haline gelmiştir. Enerji güvenliği kavramının üzerinde uzlaşılmış tek bir tanımı bulunmamaktadır. Bu kavram farklı aktörler için farklı zamanlarda farklı şekillerde tanımlanmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Çin için enerji güvenliği kavramının nasıl tanımlandığı açıklanacaktır. İlk olarak Çin'in artan enerji talebinin daha iyi anlaşılabilmesi için Çin ekonomisinin dönüşümü ele alınacaktır. Daha sonra Çin için enerji güvenliği kavramı ne anlama gelmektedir, Çin'in enerji güvenliği kavramsallaştırması dönüşüm geçirmiş midir sorularına cevap aranacaktır. Çin için

enerji güvenliği kavramı tanımlandıktan sonra enerji güvenliğindeki temel sorunlar ve bu temel sorunlara karşı Çin'in ürettiği enerji güvenliği politikalarına değinilecektir.

Üçüncü bölümde Çin'in enerji güvenliği stratejisinde Suudi Arabistan'ın konumu analiz edilecektir. Dünyanın en büyük petrol ithalatçısı Çin ile dünyanın en büyük petrol ihracatçısı Suudi Arabistan arasındaki ikili ilişkiler enerji güvenliği bağlamında ele alınacaktır. 1990 yılında diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla Suudi Arabistan Çin'in diplomatik ilişki kurduğu son körfez ülkesi olmasına rağmen ikili ilişkiler hızlı bir gelişim göstermiştir. 30 yıllık bir süre içerisinde hızlı gelişen bu ilişkilerin anlamlandırılabilmesi için ikili ilişkiler tarihsel bir çerçevede ele alınacaktır. Daha sonra iki ülkenin birbiriyle ilişki kurmasındaki temel motivasyonlar ve ikili ilişkilerin odak noktasını oluşturan enerji konusu ele alınacaktır.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise yukarıda sözü edilen sorulara verilen cevaplar ve çalışmanın temel bulguları özetlenecektir.

1.ENERJİ GÜVENLİĞİ

Enerji güvenliği uluslararası politikanın en önemli gündem maddelerinden biridir. Ekonomik gelişim ve sosyal kalkınma için temel bir gereklilik olan enerji kaynaklarının kesintisiz tedariki günümüzde her devletin temel önceliği haline gelmiştir. Enerji güvenliği kavramı her aktör için farklı dönemlerde farklı anlamlar ifade etmiştir. 1973 petrol kriziyle özellikle petrol bağımlısı ülkelerin ana gündemine oturan enerji güvenliği o dönemde sadece “petrol arz güvenliği” anlamına gelmiştir. Zamanla çeşitli gelişmelerle beraber enerji güvenliği kavramı birçok unsuru kapsayan çok boyutlu bir kavram haline gelmiştir. Bu bağlamda, bu bölümde ilk olarak enerji güvenliği kavramının tarihsel evrimi anlatılacaktır. Daha sonra enerji güvenliği kavramını anlamak amacıyla farklı enerji güvenliği tanımları analiz edilecektir.

1.1. Enerji Güvenliğinin Tarihi

Enerji, mal ve hizmet üretmek ve sosyal ve ekonomik refahı artırmak için tüm ekonomilerin ihtiyaç duyduğu önemli bir kaynaktır. Çeşitli endüstriler tarafından mal ve hizmetlerin üretiminde, ulaşımda ve evlerde ısıtma, pişirme, aydınlatma gibi faaliyetler için enerjiye girdi olarak ihtiyaç duyulmaktadır (Ayoo, 2019: 1). Ekonomik gelişimin sürdürülmesi, sosyal kalkınmanın sağlanması konusundaki kritik rolü, sanayileşme ve kentleşmeyle beraber enerji talebinin sürekli artması enerji güvenliğini devletler için temel önceliklerden biri haline getirmiştir.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Winston Churchill, İngiliz donanmasının kömür yerine petrole dayalı bir donanmaya dönüşmesi yönünde tarihi bir karar aldı. İngiliz donanmasının Alman donanmasından daha hızlı kılınması amacıyla alınan bu karar Kraliyet Donanması'nın Galler'den gelen kömüre değil, o zamanlar İran'dan gelen güvensiz petrol kaynaklarına bağlı olması anlamına gelmekteydi ve bu durum enerji güvenliğini ulusal güvenlik meselesi haline getirdi (Yergin,2006:69). Bununla beraber petrol, uluslararası mücadelenin odak noktası haline geldi ve zamanla petrolün kullanım alanlarının genişlemesi gelişmiş ülkelerin petrol bağımlılığını arttırdı. Ordular için öneminin azalmamasıyla birlikte petrol, sanayileşmiş toplumlar için başka birçok yönden de temel bir gereklilik haline geldi. Gelişmiş ülkeler, sadece yolcu taşımacılığı için değil, aynı zamanda gıda üretimi, sağlık hizmetleri, imalat, ısıtma ve elektrik üretimi için petrol ürünleriyle çalışan motorlu araçlara bağımlı hale

geldi (Cherp and Jewell 2011:1). Batılı devletlerin artan petrol bağımlılığı petrol zengini bölgelerin bir güç mücadelesi alanı haline gelmesine neden olmuştur. Özellikle düşük üretim maliyeti ve yüksek rezerv miktarları nedeniyle Orta Doğu bölgesi bu konuda ön plana çıkmıştır.

Modern dönemin enerji güvenliği algısını şekillendiren temel gelişme 1973 Petrol Krizi olmuştur (Çelikpala,2014:79). Arap ülkelerinin 1973 Arap-İsrail Savaşı sırasında İsrail'i destekledikleri gerekçesiyle batılı ülkelere uyguladığı petrol ambargosuyla beraber enerji güvenliği uluslararası politikanın öncelikli konusu haline gelmeye başladı. Petrol ambargosuna giden sürecin incelenmesi 1973 petrol krizinin anlamlandırılması açısından faydalı olacaktır. 1973 petrol krizi doğrudan 1973 Arap-İsrail savaşının bir sonucu olmayıp belirli bir süreç sonrasında ortaya çıkmıştır ve 1973 Arap-İsrail Savaşı bu süreci hızlandıran bir faktör olmuştur (Armaoğlu,2017:646). 1945 yılına gelinceye kadar, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında kurulup gelişmeye başlayan büyük petrol şirketleri Latin Amerika, Uzakdoğu ve Orta Doğu'da elde ettikleri imtiyazlar nedeniyle petrolün üretiminden pazarlanmasına kadar tüm sürecin denetimini ellerinde bulunduruyorlardı (Sander,2015:485). Petrol üreticisi ülkelerde petrol kaynaklarının bu şirketler tarafından işletilmesi ve bu şirketlerin petrol fiyatları konusunda belirleyici bir güce sahip olmaları gerginliğe sebep olmuştur (Sander,2015:485). Bu şirketlerin imtiyaz antlaşmalarıyla elde ettikleri yüksek kar oranları, İkinci Dünya Savaşı sonrası üretici ülkelerin kalkınma çabaları, bölgede hızla yayılan milliyetçilik akımları ve batılı şirketlerin 1950'lerde petrol fiyatlarını düşürmeleri sonucu üretici ülkelerin yaşadığı gelir kayıpları gibi faktörler üretici ülkeleri petrol şirketlerine çeşitli baskılar yapmaya sevk etmiştir. Venezuela'da başlayıp daha sonra Ortadoğu ülkelerine yayılan petrol kârlarını şirketlerle devlet arasında paylaştıran 50-50 kar paylaşım sistemi bu baskıların sonucu olarak ortaya çıkmıştır. (Pala,1996:55). Bunun yanı sıra petrol fiyatlarının belirlenmesinde daha fazla güce sahip olmak ve üyelerin toplu halde hareket etmelerini sağlamak amacıyla petrol üreticileri tarafından Ağustos 1960'da Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) kuruldu. Fakat OPEC temel organizasyonel yetersizlikler ve üyeler arasındaki birçok çıkar ayrılığı nedeniyle ilk yıllarda petrol endüstrisinde ciddi bir etki yaratamamıştır. (Pala,1996:65).

Bu dönemde ayrıca petrolün bir dış politika aracı olarak kullanımına yönelik girişimlerle de karşılaşmaktayız. 1940'lerden itibaren bu yönde girişimlerde bulunulmuştur. İlk girişim, 1948-49'da ilk Arap-İsrail savaşı sırasında Irak petrolünü Hayfa' ya taşıyan boru hattının kapatılması olmuştur. İsrail'in alternatif olarak Venezuela'dan petrol ithal etmesiyle sorun aşılmıştır. İkinci girişim, 1951-53 İran'da petrolün millileştirilmesi olmuştur. Bu kriz Başbakan Musaddık'ın bir darbeye görevden alınmasıyla sonuçlandı ve Suudi Arabistan, Kuveyt ve Irak'ta üretimin önemli ölçüde arttırılmasıyla kriz aşıldı. Bir diğer girişim, 1956 Süveyş Krizi'yle gerçekleşmiştir. Süveyş kanalı kapatılmış ve Irak petrollerini taşıyan boru hatları Suriyeliler tarafından patlatılmıştır. Bu gelişmeler Avrupa'da ciddi bir korkuya neden olsa da kriz, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Venezuela'dan Avrupa'ya yapılan ihracatın genişletilmesiyle aşılmıştır. Son girişim ise 1967 Arap-İsrail Savaşı sırasında Süveyş Kanalı'nın kapatılmasıyla olmuştur (Charles Issawi,1978:79). 4 Haziran 1967'de İsrail'in Mısır saldırısıyla başlayan bu savaşta Arap devletleri İsrail'e destek verdikleri gerekçesiyle batılı devletlere petrol ambargosu uygulama kararı almışlardır. Ancak İran ve Venezuela'nın üretimlerini ve ihracatlarını arttırması ve Süveyş kanalı kapalı olmasına rağmen Basra Körfezi petrolünün Ümit Burnu yoluyla taşınması nedeniyle petrol ambargosu etkisiz hale gelmiştir. (Pala,1996:68). Bu başarısız girişimlerden çıkarılabilecek ilk sonuç Arap devletlerinin çeşitli anlaşmazlıklar yüzünden ortak bir politika izleyememesi ve batılı ülkelerin kriz dönemlerinde alternatif kaynak ve güzergâhlara yönelmesinin girişimlerin başarısız olmasını sağlayan temel faktörler olduğudur. İkinci sonuç, petrol silahının bu girişimlerde büyük ölçüde başarısız olmasıyla en büyük zararı gören ambargo sırasında gelirleri büyük oranda azalan petrol üreticisi ülkelerin olmasıdır. Fakat 1967 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra petrol piyasasında meydana gelen değişiklikler bu girişimlerde başarısız olan ve önemli gelir kayıplarına uğrayan Arap devletlerinin 1973'te uygulanan petrol ambargosuyla hedeflerine ulaşmalarını sağlamıştır.

İlk faktör Batının bölgedeki konumunun erozyona uğramasıdır. Orta Doğu petrol endüstrisi, başlangıcından bu yana iki sütuna dayanıyordu: Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki Anglo-Amerikan hegemonyası ve dünya petrol piyasasında Amerikan ve İngiliz şirketlerinin ezici hâkimiyeti. 1970'lere gelindiğinde bu durum değişim göstermiştir (Issawi,1978:5). Genel olarak Sovyetler Birliği'nden askeri ve ekonomik

yardım alan ve batı karşıtı bir tutum takınan devrimci rejimler Mısır, Irak, Tunus, Yemen ve Libya'daki monarşileri devirip Suriye, Cezayir, Sudan ve Güney Yemen'deki yabancı yöneticilerin yerini aldı ve bu rejimler bölgede doğal kaynakların millileştirilmesi yönünde hareketler başlattı. Özellikle Libya'nın bu dönemde petrol şirketlerine karşı üretim kesintileri ve vergi oranlarını artırması ve bunları kabul ettirmesi diğer ülkeler için örnek teşkil etmiştir. Batı karşıtı rejimlerin yanı sıra bu dönemde bağımsız nitelikteki petrol şirketlerinin sayısı büyük oranda artmıştır. 1953-1972 yılları arasında dünya petrol endüstrisine, 300'den fazla özel ortaklık ve 50'den fazla devlet ortaklığı katılmıştır. (Pala,1996:61) Bu çok sayıda firma, üretici hükümetlere karşı batılı şirketleri büyük ölçüde zayıflatmıştır.

İkinci faktör, hızlı talep artışı sonucu batılı ülkelerin Orta Doğu petrolüne bağımlılığının artmasıdır. 1973 yılında petrol dünyada tüketilen enerji kaynaklarının %46,2'sini oluşturmaktaydı. Ham petrol üretiminin %36,7'si Orta Doğu ülkeleri tarafından üretilmekteydi (IEA,2020:12). ABD'nin yedek üretim kapasitesinin tükenmesiyle, Orta Doğu petrolünün ABD için önemi artmıştır. Son olarak, ABD'nin petrol fiyatlarının yükseltilmesine tarafsız kalması ve çoğu zaman fiyat artışlarını desteklemesi de üretici ülkeleri batılı petrol şirketleri karşısında daha güçlü bir konuma getirmiştir. Bu politikanın nedeni, Orta Doğu petrolüne ABD'den daha fazla bağımlı olan Batı Avrupa ve Japonya'nın sergiledikleri yüksek ekonomik gelişme performansı ile ABD'ye rakip üreticiler haline gelmesi ve Bretton Woods Sistemi'nin (BWS) çökmesiyle doların anahtar para konumunun sarsılması. Petrol fiyatları artınca ülkelerin petrolün ödeme birimi olan dolara ihtiyaçları artacaktı. Bu da ABD'nin elinde siyasi ve ekonomik bir koz olacaktı. (Pala,1996:224).

Bu faktörlerin etkisiyle petrol silahının kullanılması önceki başarısız girişimlerin aksine 1973 Arap-İsrail Savaşı'yla beklenen etkiyi yaratmıştır. 6 Ekim 1973'te Mısır ve Suriye'nin İsrail'e karşı ani bir saldırı düzenlemesiyle dördüncü Arap-İsrail savaşı başlamıştır. Bölge ülkeleri tarafından İsrail'e verdikleri destek sonucu petrol batılı ülkelere karşı bir silah olarak kullanılmıştır. 1970'lerin başında 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda İsrail karşısında ağır bir yenilgiye uğrayan Arap devletlerinin ortak bir politika oluşturabilmek amacıyla 1968'de kurmuş oldukları Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü (OAPEC) üyelerinin petrol üretimini azaltması ve fiyatları yükseltmesiyle batılı ülkelere petrol ambargosu uygulanmıştır

(Çelikpala,2014:81). Bu Petrol krizinin, o dönemde dünya ekonomisinde var olan yüksek enflasyon, büyüme oranlarının düşmesi, ödemeler dengesi açıklarının artması gibi olumsuz faktörlerle birleşmesiyle dünya ekonomisi 1974-75'te ağır bir resesyon dönemine girmiştir. (Pala,1996:95-132) Bu krizin sonucu olarak Orta Doğu petrolüne bağımlı batılı devletler 1974'te Uluslararası Enerji Ajansı'nı (IEA) kurdular. IEA'nın amacı petrol arzında bir kesinti olması durumunda sanayileşmiş ülkeler arasında koordinasyonu sağlamak, enerji politikalarında iş birliğini teşvik etmek ve petrol üreticisi ülkelerin gelecekte “petrol silahını” kullanmalarını engellemektir (Yergin,2006: 75). Buna ek olarak alternatif enerji kaynaklarının kullanımı da teşvik edildi. Böylece krizin bir sonucu olarak bu dönemde enerji güvenliği açısından en önemli sorun özellikle gelişmiş ülkeler için hayati önem taşıyan petrol kaynaklarının korunmasıydı.

Arz güvenliği çerçevesinde “petrolün kesintisiz tedariki” olarak tanımlanan klasik enerji güvenliği kavramı enerji güvenliğine yönelik tehditlerin çeşitlenmesi, petrol dışındaki enerji kaynaklarının kullanımının artması, çevresel gelişmeler gibi faktörler nedeniyle yetersiz olmaya başlamıştır. Kazumutoya göre 21. yüzyılın başından bu yana, üç temel olay klasik enerji güvenliği kavramını değiştirmiş ve genişletmiştir. Bunlardan ilki 2001'de gerçekleşen 11 Eylül saldırılarıdır. Bu saldırıyla beraber ulusal güvenliğe ve ulusal güvenliğin ayrılmaz bir parçası olarak enerji güvenliğine yönelik tehditler farklı bir boyut kazanmıştır. Petrol ticaretine ek olarak, diğer enerji tedarik sistemleri, nükleer santraller terör saldırıları için potansiyel hedefler olmaya başladı. 11 Eylül saldırıları sadece ulus devletlerin değil devlet dışı aktörlerin ya da teröristlerin enerji güvenliğine yönelik bir tehdit olabileceğini göstermiştir. Ayrıca fiziksel saldırılara ek olarak, enerji tedarik sistemlerinde kullanılan bilgi ve iletişim teknolojisinin gelişmesiyle siber saldırılar da teröristler tarafından kullanılan tehdit edici bir araç haline gelmiştir (Irie,2017:38).

İkinci olay Avrupa'da doğalgaz arz sıkıntısına neden olan 2005-2006 Rusya-Ukrayna gaz anlaşmazlığıdır. Petrol, dünyanın baskın yakıtı olmaya devam etse de doğal gaz ısınma ve enerji üretimi için bir başka önemli yakıt kaynağı haline geldi. Ek olarak, petrolden farklı olarak, doğal gazın depolanmasının çok zor olması nedeniyle enerji güvenliği için büyük bir endişe kaynağı haline gelmiştir. Üçüncüsü, 2005 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Meksika Körfezi'ndeki ham petrol üretimine ve petrol

arıtma tesislerine ciddi hasar veren Katrina Kasırgası'dır. Bununla birlikte doğal afetler enerji güvenliğine yönelik yeni bir tehdit olarak ortaya çıktı ve ülkelerin enerji güvenliğini tehdit etmeye devam etmektedir. Doğu Japonya'daki enerji altyapısına ciddi şekilde zarar veren 2011 Japonya Depremi ve 2012'de ABD'nin kuzeydoğusundaki altyapıya zarar veren Sandy Kasırgası buna örnek gösterilebilir (Irie,2017:38-39).

Dolayısıyla 1973 petrol krizinden günümüze enerji güvenliği kavramı genişlemiştir ve çok boyutlu bir kavram haline gelmiştir. Sadece petrolün kesintisiz temini anlamına gelen klasik enerji güvenliği tanımı dönüşüm geçirmiştir. Enerji güvenliğine yönelik tehditlerin çeşitlenmesi, petrol dışındaki enerji kaynaklarının önem kazanması gibi faktörler bu dönüşümü kaçınılmaz kılmıştır. Günümüzde enerji güvenliği; enerji ithal ve ihraç eden ülkeler, ulusal ve uluslararası petrol ve gaz şirketleri, uluslararası örgütler, bireyler ve daha birçok aktörü ilgilendiren altyapı güvenliği, fiyatlar, arz çeşitliliği, yatırım rejimleri, arz güvenliği, gelir güvenliği, yeni kaynaklara erişim gibi enerji, ekonomik büyüme ve siyasi gücü birbirine bağlayan bir dizi konuyu kapsayan bir şemsiye terim haline gelmiştir (WEF,2006:8).

1.2.Enerji Güvenliği Kavramı

Enerji güvenliğine dair literatürde çok çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır. Bunun nedeni kavramın her ülke için farklı dönemlerde farklı anlamlar ifade etmesidir. Enerji ithal eden ülkeler için arz güvenliği ön plandayken, enerji ihraç eden ülkeler için talep güvenliği ön planda olmaktadır. Bu ülkelerin yanı sıra transit ülkeler için de enerji güvenliği aynı zamanda tüketici olmalarından dolayı arz güvenliği ve geçiş güzergâhlarını barındırması nedeniyle ulaşım güvenliği anlamına gelmektedir. Farklı konumdaki ülkeler için farklı anlamlar taşımasıyla beraber, enerji güvenliği kavramı farklı dönemlerde de farklı tanımlanmıştır. 1970'lerde enerji güvenliği kavramı temel olarak arz güvenliği çerçevesinde "petrolün kesintisiz tedariki" anlamına gelmiştir. Fakat enerji kaynaklarının ve enerji güvenliğine yönelik tehditlerin çeşitlenmesiyle beraber enerji güvenliği kavramı dönüşüm geçirmiş ve birçok aktörü kapsayan geniş kapsamlı bir kavram haline gelmiştir.

Enerji güvenliği hem uluslararası kuruluşlar hem de akademisyenler tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. En önemli enerji araştırma merkezlerinden biri olan

IEA enerji güvenliğini, “enerji kaynaklarına uygun fiyata ve kesintisiz ulaşabilmek” olarak tanımlamıştır (<https://www.iea.org/areas-of-work/ensuring-energy-security>, Erişim Tarihi: 02.01.2019). IEA’nın arz güvenliğini temel alan bu tanımı sadece enerji ithal eden ülkeler için geçerlidir.

Birleşmiş Milletler’e (BM) göre enerji güvenliği, “çevre üzerinde kabul edilemez veya geri döndürülemez bir etki yaratmaksızın, çeşitli biçimlerde, yeterli miktarlarda ve uygun fiyatlarla enerjinin her zaman kullanılabilirliğini” ifade eder (UNDP,2004:42). Avrupa Komisyonu’nun enerji güvenliğine dair yaklaşımına bakıldığında da arz güvenliğini temel alan bir yaklaşımla karşılaşmaktayız. Avrupa Komisyonu enerji güvenliğini “tüm tüketiciler için uygun fiyatların olduğu bir pazarda enerji kaynaklarının kesintisiz fiziksel bulunabilirliği” olarak tanımlamaktadır. (IEA,2007:13).

Asya Pasifik Enerji Araştırmaları Merkezi (APERC), enerji güvenliğini dört unsur üzerinden tanımlamaktadır: “mevcudiyet” (*availability*), “erişilebilirlik” (*accessibility*), “hesaplılık” (*affordability*) ve “sürdürülebilirlik” (*acceptability*) (APERC, 2007: 1-2). Mevcudiyet kavramı güvenliğin talep boyutunu öne çıkartan ve kaynağın talep edildiğinde olup olmadığını belirten bir faktördür (Çelikpala,2014:85). Mevcudiyet kavramı yenilenebilir ve yenilenemez enerji kaynakları için farklı anlamlar ifade etmektedir. Petrol ve doğal gaz gibi yenilenemeyen enerji kaynakları için mevcudiyet kaynağın var olup olmamasıyla ilgilidir (Hatipoğlu,2019:2). Bu enerji kaynaklarının sınırlı olması endişe yaratsa da teknolojik gelişmeler ve yeni rezervlerin bulunması bu endişeyi bertaraf etmiştir. Güneş, rüzgâr gibi yenilenebilir enerji kaynakları ise teoride sonsuz enerji barındıran kaynaklar olmasına rağmen bu tür enerji kaynaklarının potansiyelleri saat, gün ve mevsimsel olarak farklılık gösterdiğinden dolayı stoklanması zor ve pahalıdır. (Hatipoğlu,2019:2) İkinci faktör olan erişilebilirlik, talep edilen kaynaklara ulaşabilmekle ilgilidir. Devletlerin bu bağlamda temel amacı enerji kaynaklarına kesintisiz bir şekilde ulaşabilmektir. Fakat petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarının denizyolu ve boru hatları yoluyla taşınması enerji tedarikini çeşitli tehlikelere karşı açık bir duruma getirmektedir. Askeri çatışmalar, terörizm, doğal afetler gibi faktörler enerji kaynaklarının tedarikini engellemektedir. Bir diğer faktör olan hesaplılık, enerji kaynaklarının fiyatlarının alıcı ve satıcılar açısından makul olup olmadığına odaklanmaktadır. (Alagöz,2016:62) Son olarak

sürdürülebilirlik, enerji kaynaklarının kullanımının toplumsal ve çevresel etkisiyle ilgilidir.

Enerji çalışmalarında önde gelen yazarlardan Daniel Yergine göre, enerji güvenliği geleneksel basit tanımıyla “uygun fiyatlarla yeterli tedarikin mevcudiyeti” olarak tanımlansa da enerji güvenliğinin çeşitli boyutları bulunmaktadır. Birincisi varlıkları, altyapıyı, tedarik zincirlerini ve ticaret yollarını korumak ve gerektiğinde hızlı değiştirme ve ikame için hazırlık yapmak anlamına gelen fiziksel güvenliktir. İkincisi enerjiye ulaşım ile ilgilidir. Enerjiye erişim ülkeler için kritik bir öneme sahiptir. Bu enerji kaynaklarını geliştirme ve elde etme yeteneği anlamına gelir. Üçüncü olarak, enerji güvenliği aynı zamanda, kesintilere ve acil durumlara koordineli bir şekilde yanıt vermek için tasarlanmış ulusal politikalardan ve uluslararası kurumlardan oluşan ve aynı zamanda düzenli tedarik akışını sürdürmeye yardımcı olan bir sistemdir. Son olarak ve en önemlisi yatırım unsurudur. Enerji güvenliği, gelecekte yeterli tedarik ve altyapının mevcut olmasını sağlamak için yatırım ve kalkınmayı teşvik eden politikalar ve bir iş ortamı gerektirir. (Yergin,2011:512)

Daniel Yergin aynı zamanda ülkelerin enerji güvenliğini sağlaması ve sürdürmesi için bazı ilkelere uymaları gerektiğini belirtir. Bunlardan ilki arzın çeşitlendirilmesidir. Tedarik kaynaklarını çoğaltmak herhangi bir kriz karşısında enerji kesintisinin etkisini azaltır. Bir diğer ilke esnekliktir. Bu faktör bağlamında yeterli yedek üretim kapasitesi, stratejik rezervler, tedarik zinciri boyunca yeterli depolama kapasitesi ve elektrik enerjisi üretimi ve dağıtımı için kritik parçaların stoklanması önem taşımaktadır. Üçüncü ilke, karmaşık ve her gün yaklaşık 90 milyon varil petrolün tüketildiği tek bir petrol pazarı olduğu düşüncesinin kabulüdür. Dolayısıyla tüm tüketiciler için güvenlik, bu pazarın istikrarına bağlıdır. Son ilke ise bilginin önemine dairdir. Özellikle kriz dönemlerinde güvenilir bilgiye erişim önemli hale gelmektedir. Uluslararası düzeyde 1974 yılında kurulan IEA, piyasaları ve enerji beklentileri hakkında bilgi akışının iyileştirilmesine öncülük etmiştir (Yergin,2006:75-76).

Barry Barton, enerji güvenliğini, “bir ulusun ve vatandaşlarının ve işletmelerinin tamamının veya çoğunun, ciddi hizmet kesintisi riskinden uzak, öngörülebilir gelecekte makul fiyatlarla yeterli enerji kaynaklarına erişebildiği bir

koşul” olarak tanımlar. Ayrıca farklı ülkelerde farklı zamanlarda enerji güvenliğinin önemli unsurlarının değişiklik göstereceğini belirtir. (Barton,2004:5)

Jonathan Elkind, APERC’in yaklaşımına benzer olarak enerji güvenliği kavramını dört boyut üzerinden açıklamıştır. Tablo 1.1’de görüldüğü gibi enerji güvenliğini oluşturan dört unsuru temel tehditlerle eşleştirmiştir. Enerji güvenliğinin dört temel unsuru bulunmaktadır: “Mevcudiyet” (Availability), “Güvenilirlik” (Reliability), “Hesaplılık” (Affordability) ve “Sürdürülebilirlik” (Sustainability). Mevcudiyet tüketicilerin ve kullanıcıların ihtiyaç duydukları enerjiyi sağlama yeteneğini ifade eder. Mevcudiyet, kapsamlı bir ticari pazar, mal ticareti yapan alıcılar ve satıcılar, şartlar üzerinde anlaşılan tarafların yanı sıra bunları desteklemek için yeterli fiziksel kaynak, yatırım, teknoloji ve yasal ve düzenleyici çerçeveler gerektirir. Hesaplılık sadece fiyatların düşük ya da yüksek olmasını değil, değişken olmayan istikrarlı fiyatları içerir. Sürdürülebilirlik enerji altyapısından kaynaklanabilecek sosyal, çevresel ve ekonomik zararı en aza indirmeyi ifade eder. Güvenilirlik ise enerji hizmetlerinin kesintiye karşı korunma derecesini ifade eder ve enerji güvenilirliğini artırmanın yolları şunlardır: (Elkind,2010:121-127).

- Tedarik kaynaklarının çeşitlendirilmesi
- Taşıma ve dağıtım için kullanılan tedarik zincirinin çeşitlendirilmesi
- Boru hatları, elektrik üretim ve dağıtım sistemleri gibi enerji şebekelerinin yedek kapasitesinin artırılması
- Enerji talebinin azaltılması
- Acil durum stokları oluşturma
- Yedek altyapı geliştirme

Tablo 1.1.Enerji Güvenliği: Öğeler, Bileşenler ve Potansiyel Tehditler

Öğeler	Bileşenler	Potansiyel tehditler
Mevcudiyet (Availability)	Üretici ülkelerin fiziki donanımı	Uygun maliyetle çıkarılabilen rezervlerin tükenmesi
	Üretici, transit ve tüketici ülkelerin ticaret şartları	Kalkınma fırsatlarının sınırları (kaynak milliyetçiliği gibi)
	Üzerinde anlaşabilme yeteneği	Yerleştirme altyapısındaki sorunlar
	Üretime yönelik teknolojik çözümler, nakliye, dönüştürme, depolama ve dağıtım	Sürdürülebilir yatırım için elverişli olmayan mali, yasal, düzenleyici veya politik ortamlar
	Uygulanabilir yasal ve düzenleyici yapılar	
	Çevresel ve diğer yasal gerekliliklere uygunluk	
	Sermaye yatırımı	
Güvenilirlik (Reliability)	Sağlam, çeşitlendirilmiş enerji değer zinciri	Kötü hava koşulları, deprem vb. nedenlerle enerji sistemlerinin arızalanması
	Yeterli yedek kapasitesi	
	Terörist saldırılara, kötü hava koşullarına ve siyasi kesintilere karşı kısa ve uzun vadeli koruma	Yetersiz bakım ve az yatırımdan kaynaklanan arıza
	Küresel enerji piyasasının işleyişi hakkında yeterli bilgi	Askeri kuvvetler veya terör örgütleri tarafından saldırı veya saldırı tehdidi
		Siyasi müdahaleler (ambargolar ve yaptırımlar gibi)

Hesaplılık (Affordability)	Düşük fiyat oynaklığı Şeffaf fiyatlandırma Gelecekteki fiyat için gerçekçi beklentiler – hesaplılık sadece mutlak enerji maliyeti meselesi değil, aynı zamanda cari fiyatla karşılaştırıldığında beklenen gelecekteki fiyat meselesidir.	Uygun maliyetle çıkarılabilen rezervlerin tükenmesi Aşırı talep Enerji güvenliği kavramlarına çevresel bir boyut dâhil edememe
Sürdürülebilirlik (Sustainability)	Düşük sera gazı ve diğer kirletici emisyonlar Çevre kalitesine yönelik yerel, bölgesel veya küresel tehditlerde rolün azaltılması Enerji sistemlerinin değişen iklimin etkilerinden korunması	Enerji güvenliğinin dar tanımına yönelik politikalar (örneğin, karbon yakalama ve depolama teknolojileri ticarileştirilmeden önce artan kömür kullanımını desteklemek)

Kaynak: Elkind,2010:122.

Suudi Uzman Anas Alhajji, tarihsel olarak araştırmacıların ve politikacıların enerji güvenliği kavramını enerji tüketen ülkelerle sınırladığını savunmaktadır. Alhajji'ye göre neredeyse tüm Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkeleri enerji politikalarını üç boyut etrafında tasarladı: “arz güvenliği”, “çevre güvenliği” ve “ekonomi güvenliği” (Al-Tamimi,2012:39). Bu bağlamda Alhajji enerji güvenliği için daha kapsamlı bir tanım önermiştir. Enerji güvenliği, “en düşük sosyal maliyet ve en düşük fiyat oynaklığına sahip hem üreten hem de tüketen ülkelerde ekonomik büyümeyi sağlayacak şekilde enerji kaynaklarının sürekli olarak bulunabilirliğidir.” Suudi Arabistan’ın eski enerji bakanı Khalid A. Al-Falih enerji güvenliğinin, tedarikçiler ve tüketiciler arasında güçlü bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi çerçevesinde ele alınması gerektiğini belirtmiştir. (Al-Tamimi,2012:39).

Alhajji ile benzer bir şekilde Gawdat Bahgat da enerji denkleminin diğer tarafını oluşturan üretici ülkelerin yeterince önemsenmediğini ifade etmektedir. Son birkaç on yılda, sanayileşmiş ülkeler ham petrol ithalatı kaynaklarını başarılı bir şekilde çeşitlendirirken ve enerjiye olan göreceli bağımlılıklarını (farklı derecelerde de olsa) büyük ölçüde azaltırken, büyük petrol ihracatçıları petrol gelirlerine bağımlı kalmaya devam etmiştir (Bahgat,2011:2). Petrol gelirleri, neredeyse tüm büyük petrol ihraç eden ülkeler için ana gelir kaynağı olmaya devam etmiştir. İthalatçı ülkelerin arz güvenliği konusunda endişelendikleri gibi petrol ihracatçılarının da enerji güvenliği konusunda endişelenmeleri için pek çok neden bulunmaktadır. Eski OPEC genel sekreteri Abdullah Salem El-Badri’nin sözleri bu argümanı özetler niteliktedir: “Enerji güvenliği karşılıklı olmalıdır. Enerji güvenliği iki yönlü bir caddedir”. (Bahgat,2011:2).

Enerji güvenliği kavramı 1970’lerde uluslararası politikanın gündemine girdiğinden beri dönüşüm geçirmiştir ve devletlerin temel politika önceliklerinden biri olmuştur. Artan önemine rağmen yukarıda sözü edilen tanımlardan anlaşılacağı üzere üzerinde uzlaşılmış tek bir enerji güvenliği tanımı bulunmamaktadır. Kavramın farklı yönlerini vurgulayan farklı enerji güvenliği tanımları bulunmaktadır. Bu çeşitlilikten dolayı devletlerin uyguladıkları enerji güvenliği politikaları da farklılık göstermektedir. Dolayısıyla tek bir enerji güvenliği tanımı üzerinden bir ülkenin enerji güvenliği yaklaşımını ve politikalarını incelemek yetersiz olacaktır.

1.3. Sonuç

1973 petrol kriziyle beraber uluslararası politikanın temel gündemini oluşturan enerji güvenliği kavramı, zamanla dönüşüm geçirmiştir. 1970'lerde sadece petrol arz güvenliği anlamına gelen enerji güvenliği enerji kaynaklarının ve risklerin çeşitlenmesi gibi nedenlerden dolayı karmaşık ve çok boyutlu bir olgu haline gelmiştir. Enerji güvenliğinin sağlanması sanayileşme, kentleşme, artan dünya nüfusuyla enerji ihtiyacının artması sonucu devletlerin temel politika önceliklerinden biri haline gelmiştir. Bu bölümde gösterildiği gibi üzerinde uzlaşılmış evrensel bir enerji güvenliği tanımı bulunmamaktadır. Her devlet için enerji güvenliği farklı anlamlar ifade etmektedir. Üretici ülkeler için talep güvenliği tüketici ülkeler için arz güvenliği, transit ülkeler için ise hem arz güvenliği hem ulaşım güvenliği ön planda olmuştur. Dolayısıyla kullanılacak herhangi bir enerji güvenliği tanımının tüm ülkeler için uygulanabilmesi mümkün görünmemektedir. Her ülke kendi ekonomik, siyasi ve coğrafi koşullarına göre bir enerji güvenliği stratejisi oluşturmuş ve bu doğrultuda enerji güvenliği politikaları belirlemiştir. Dünyanın en büyük enerji üreticisi ve tüketicisi olan Çin Halk Cumhuriyeti de bu ülkelerden biridir. Bir sonraki bölümde Çin için enerji güvenliği kavramının ne ifade ettiği ve Çin'in enerji güvenliği politikaları ele alınacaktır.

2.ÇİN'İN EKONOMİK DÖNÜŞÜMÜ VE ENERJİ GÜVENLİĞİ

1978 yılında Deng Xiaping'in başlatmış olduğu ekonomik reformlar ve dışa açılım politikasıyla beraber Çin Halk Cumhuriyeti büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Ekonomik reformlar sonucunda hızla büyüyen Çin ekonomisi günümüzde dünyanın ikinci büyük ekonomisi konumuna gelmiştir. Bu hızlı ekonomik büyüme ve bunun sonucu olarak artan sanayileşme ve kentleşme ile beraber ülkenin enerji ihtiyacı büyük oranda artmıştır. Artan enerji ihtiyacı günümüzde Çin'in dünyanın en büyük enerji üreticisi ve tüketicisi olmasına yol açmıştır. Ekonomik büyüme ve enerji arasındaki sıkı ilişki ve Çin'in artan enerji talebinin daha iyi anlaşılması açısından bu bölümde ilk olarak Çin ekonomisinin dönüşümü ele alınacaktır. Mao dönemi olarak adlandırabileceğimiz 1949 yılından 1978 yılına kadar Çin dışa kapalı bir ekonomik model benimsemiştir. 1976 yılında Mao'nun ölümüyle yerine geçen Deng Xiaping ile beraber Çin'in dış dünyaya açılmasıyla yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemde yapılan reformlar ve günümüz Çin ekonomisine etkilerinin neler olduğu ekonomik dönüşüm kısmında açıklanacaktır. Çin ekonomik dönüşümü ele alındıktan sonra, ilk olarak Çin için enerji güvenliği kavramı ne anlama gelmektedir, Çin'in enerji güvenliği kavramsallaştırması dönüşüm geçirmiş midir sorularına cevap aranacaktır. Çin için enerji güvenliği kavramı tanımlandıktan sonra enerji güvenliğindeki temel sorunlar ve bu temel sorunlara karşı Çin'in ürettiği enerji güvenliği politikalarına değinilecektir.

2.1. Çin'in Ekonomik Dönüşümü

ÇHC, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Çin'de milliyetçiler ve komünistler arasındaki mücadelenin sonucu olarak komünistlerin yönetimi ele geçmesiyle komünist lider Mao Zedong tarafından 1 Ekim 1949'da kurulmuştur. Savaş sonrası temel hedef savaş nedeniyle çöken ekonominin toparlanması ve hızlı bir şekilde modernleşme olmuştur. Bu hedefler doğrultusunda kuruluşundan 1978 yılına kadar olan Mao Zedong dönemi dışa kapalı ve merkezi planlamaya dayalı ekonomi politikaların uygulandığı bir dönem olmuştur. Bunun tam tersi bir dönem olan Deng Xiaoping döneminde ise Çin'in dış dünyaya açılma süreci başlamıştır. Deng döneminde uygulanmaya başlanan ekonomik reformlar sonucunda Çin büyük bir ekonomik dönüşüm geçirmiştir. Hızlı ekonomik büyüme sonucunda günümüzde

dünyanın ikinci büyük ekonomisi olan Çin küresel ekonomide önemli bir güç haline gelmiştir.

2.1.1. Mao Zedong Dönemi (1949-1978)

1949'da kurulan ÇHC bu dönemde dışa kapalı komünist bir rejimle yönetilmiştir. Çin Komünist Partisi (ÇKP), savaş sonrası ülkenin toparlanması için ilk olarak ekonomik reformlara başlamıştır. Bu reformlarla ekonomiyi yeniden inşa etmeye ve yeniden yapılandırmaya çalışmışlardır. Bu dönemde Sovyet ekonomik modeli örnek alınarak planlı ekonomi modeli benimsenmiştir. Bu doğrultuda birinci beş yıllık kalkınma programı 1953'te yürürlüğe konulmuştur. Bu planın uygulanmasında Sovyetler Birliği'nden büyük oranda yardım alınmıştır. Neredeyse her alan, mimarlık ve spor eğitiminden endüstri mühendisliğine, bilimsel araştırma ve eğitim kurumlarının organizasyonuna kadar Sovyetler Birliği'nin yardımlarıyla şekillendirildi. Bu dönemde yaklaşık 6.000 Sovyet danışmanı Çin'e gitmiştir (Naughton,2007:66).

Birinci beş yıllık kalkınma planının temel amacı endüstriyel gelişim ve sermaye-yoğun teknolojiye öncelik verip yüksek bir ekonomik büyüme oranı yakalamaktı. Ancak sanayileşmeye odaklanan Sovyet modeli Çin tarım toplumuna uygun değildi. Sanayileşmeye verilen önem nedeniyle endüstriyel üretim artarken aynı gelişme tarımsal üretimde görülmedi. Örneğin tarım üretimi, yılda %2'den daha az arttı ve her yıl %2,2 büyüyen bir nüfusu beslemeye yetmedi. Fakat bu planın ekonomik büyüme ve sanayileşme konusunda başarılı olduğu söylenebilir. 1957 yılının sonuna gelindiğinde, 1952 yılına göre ekonomi genelinde %7, sanayide ise %17 yıllık ortalama büyüme gerçekleştirilmişti (Oktay,2019:47).

Birinci beş yıllık kalkınma planının sonuna doğru Çin'de Mao tarafından “Yüz Çiçek Dönemi” (Hundred Flowers) başlatılmıştır. Mao 1950'lerde feodal bir ekonomik yapının içinde olan Çin'in sosyalizm aşamasını mümkün olduğunca kısaltıp feodalizmden komünizme geçmesini hedeflemekteydi (Armaoğlu,2017:518). Bu hedef doğrultusunda aydınların düşünce ve tekliflerinden yararlanmak için 1956 yılının başlarından itibaren Yüz Çiçek Dönemi'ni açtı. Kısa süre içerisinde aydınlardan, feodaliteden hızla kurtulmanın yolları hakkında teklif ve tavsiyeler

yerine, parti ve rejime karşı bir muhalefet oluşmasından dolayı bu dönem istenen sonucu vermemiştir (Armaoğlu,2017:518).

Yüz Çiçek Dönemi'nin başarısızlıkla sonuçlanmasından ardından Mao, Çin'in feodalizmden komünizme geçişini hızlandırma hedefi doğrultusunda ikinci beş yıllık kalkınma planıyla "İleriye Doğru Büyük Hamle" (The Great Leap Forward) planını başlatmıştır. Birinci beş yıllık kalkınma planında sanayileşmeye verilen öncelik tarım sektöründe sorunlar yaratmıştı. Tarımın modernleştirilmesinin endüstrinin modernizasyonu kadar önemli olduğunun fark edilmesiyle bu planda tarım ve sanayinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. İkinci beş yıllık kalkınma planının hedefleri; ağır sanayinin genişletilmesi, toplu mülkiyete daha fazla arazi devretmek, sanayi ve tarımın modernizasyonu, el sanatları üretimi ve altyapı inşası yoluyla ekonomik büyümeyi teşvik etmek, ulusal savunmayı güçlendirmek ve insanların yaşam standartlarını yükseltmek olarak sıralanabilir (Moak,2015:80).

Bu hedefler doğrultusunda Çin toplumu "halk komünleri" şeklinde organize edildi ve beş yüz milyon köylü 26.000 komün içine alındı. Hem çiftliklere hem de küçük küçük demir ve çelik üretim birimlerine sahip olan Komünler tarım ve sanayi işletmeleri şeklinde organize edilmişti (Armaoğlu,2017:518). Ayrıca köylülerin kişisel üretim yapması yasaklanmış ve böylece kolektif üretime zorlanmışlardır. Büyük İleri Atılımın ilk iki yılında,1958 ve 1959'da resmi istatistiklere göre ülkede bir üretim patlaması gerçekleşti. Sanayi kuruluşlarında, kırsal kesimlerde insanlar yoğun bir şekilde çalışıyorlardı. Havaaların da iyi gitmesiyle 1957-1959 arasındaki iki yılda ülke GSYH'si %32 artmıştı (Oktay, 2019:50).

İlk yıllarda artan üretimin aksine 1959 yılının sonlarından itibaren üretim düşmeye başladı. 1960-1961 yıllarında hava koşullarının kötü olması, yeni komünlerin işleyişindeki sorunlar, insanların yoğun çalışma temposu gibi nedenlerden dolayı 1960 ve 1961 yıllarında tarımsal üretim büyük düşüş gösterdi. Bunun yanı sıra köy ve kasabalarda üretilen demir-çeliğin de büyük ölçüde kullanılamaz kalitede olduğu ortaya çıkmıştı (Oktay,2019:50). Sonuç olarak yukarıda belirtilen faktörler nedeniyle İleriye Doğru Büyük Hamle politikası büyük bir başarısızlığa uğramıştır. Ekonominin küçülmesi ve üretimin düşmesi ülkede kıtlığa neden olmuştur. Dolayısıyla İleriye Doğru Büyük Hamle'nin bilançosu son derece ağır oldu. Çin 1959'dan 1962'ye kadar

insanlık tarihinin en büyük kıtlığını yaşadı: yirmi milyonun üzerinde insan hayatını kaybetti (Kissinger, 2015:235).

1966 yılında üçüncü beş yıllık kalkınma planıyla (1966-1970) birlikte Mao'nun "Büyük Proleter Kültür Devrim" hareketi başladı. Bu hareketin amacı devrimi sürekli ayakta tutmak ve bürokratlaşmayı önlemektir (Sander,2015: 367). Çünkü İleriye Doğru Büyük Hamle ve bunu takip eden ekonomik çöküntüden sonra ideolojik ve ihtilalci heyecan ciddi bir şekilde azalmaya başlamıştı. Mao'nun Kültür İhtilali'nin iki hedefi bulunmaktaydı. İlk hedef kendi düşüncesine karşı olan, dinamizmini kaybeden ve yozlaşanların tasfiye edilmesi idi. İkincisi ise Mao'nun düşüncelerinin, öğretilerinin ve felsefesinin, toplumun bütün tabakalarına yerleştirilmesi idi (Armaoğlu,2017:520).

Bu doğrultuda Çin Komünist Partisi başta olmak üzere birçok yerde tasfiye süreçleri başlatıldı. Bu tasfiye sürecinde Kızıl Muhafızlar hareketi konuda ön plana çıktı. Devrim karşıtı olduğu gerekçesiyle birçok insanı tutukladılar. Bu tutuklamalar birçok insanın işkence görmesine, yaralanmasına ve ölmesine neden oldu. Ancak Kızıl Muhafızlar hareketi bir süre sonra Mao'nun kontrolünden çıkmıştı ve kendi aralarında da çatışmaya başlamışlardı (Oktay,2019:53). 1969'da ülkede yaşanan kaos ve kargaşa nedeniyle bu harekete son verilmiştir. İhtilalci bir toplum yaratmak isteyen Mao, toplumda büyük bir muhalefetin oluşmasıyla hayal kırıklığına uğramıştır (Armaoğlu,2017:522). Kültür Devrimi 1976'da Mao'nun ölümüyle sonlandırılmıştır. Kültür Devrimi'nin Çin ekonomisine olan etkisine baktığımızda ülkede yaşanan iç karışıklıklar ve bunun sonucu olarak ekonominin arka planda kalmasıyla Çin ekonomisi 1967 ve 1968 yıllarında sırasıyla %5,7 ve %4,1 oranlarında küçülmüştür. (<https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.KD.ZG?locations=CN>, Erişim Tarihi: 26.06.2020)

Genel olarak Mao dönemi Çin ekonomisine bakıldığında İleriye Doğru Büyük Hamle ve Kültür Devrimi sırasında ekonominin küçüldüğü dönemler, Kore Savaşı ve sonrasında uygulanan ekonomik ambargoya karşın, ekonominin 1952'den reform döneminin başlangıcı olan 1978 yılına kadar olan sürede (GSYH) ortalama olarak yılda %6,8 büyümüş olduğu görülmektedir (Oktay,2019:56). Bu ekonomik büyümeye karşın bireylerin yaşam standartlarında çok büyük bir ilerleme sağlanamamıştır. Bu dönemde kişi başına ekonomi ortalama yıllık 4,5 büyümesine rağmen, tüketimi

olabildiğince düşük tutarak kaynakları yatırımlara yönlendirmeye dayalı ekonomik büyüme stratejisinden dolayı ülke ekonomisinin büyümesi bu dönemde bireylerin gelir düzeyine yansımamıştır (Oktay,2019:57).Son olarak, 1950'lerde bir tarım ülkesi olan Çin'in Mao döneminin sonuna gelindiğinde ekonomik yapı bakımından bir sanayi ülkesi olduğu görülmektedir.1978 yılına gelindiğinde sanayi ürünleri üretimi Çin ekonomisinin %48'ini oluştururken tarımın ağırlığının %28'e düştüğü görülmektedir (Oktay,2019:56).

2.1.2. Deng Xiaoping Dönemi (1979-1992) ve Sonrası

1976'da Mao'nun ölümüyle yerine geçen Deng Xiaoping ile beraber Çin için yeni bir dönem başlamıştır. 1978'de yapılan reformlar ve dışa açılım politikasının sonucu olarak görülen yüksek ekonomik büyüme oranlarıyla Çin günümüzde ABD'den sonra dünyanın ikinci büyük ekonomisi konumuna gelmiştir. 1978 yılında başlayan reformlarla Çin'de kademeli olarak piyasa ekonomisine geçmek hedeflenmiştir ve Çin'in dış dünyaya açılma süreci başlamıştır.

Bu reformlara gerek duyulmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. İlk neden, planlı ekonomik sistemin yönetilmesinin zor ve ekonomik olarak verimsiz olduğunun düşünülmesiydi. İkinci neden Hong Kong, Tayvan, Güney Kore ve Singapur gibi piyasa odaklı komşu ekonomilerde gerçekleşen hızlı ekonomik büyüme ve gelişmedir. Kuzey ve Güney Kore, Doğu ve Batı Almanya, Doğu ile Batı Avrupa arasındaki ekonomik performanstaki zıtlıklar bu noktayı güçlendirmiştir (Chow,2004:128). Diğer bir neden, Büyük İleriye Atılım ve Kültür Devrimi olaylarından sonra ülke insanlarının Çin Komünist Partisi'ne azalan güveniyle ilgiliydi. Bireylerin yaşam standartlarında çok yavaş bir iyileşme sağlanmıştı ve Çin halkı, tüketim mallarının kıtlığı, sınırlı çeşitlilik ve yaşam kalitenin iyileştirilmemesi gibi nedenlerden dolayı muzdaripti. Dolayısıyla liderler, bu ortamda Parti yönetiminin meşruiyetini koruması için insanların yaşam standartlarının yükseltilmesi gerektiğini düşünüyorlardı (Oktay,2019:57).

Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin 1978 yılındaki toplantısından itibaren Çin liderliği ekonomik gelişmeye odaklandı. Ekonominin geliştirilmesi amacıyla iç pazarı geliştirmek ve uluslararası pazarlara girmek için reformlar yapıldı (Bijian,2005,20). İlk olarak tarım konusunda hane halkı sorumluluk sistemi getirildi.

Mao döneminde komünlerde yapılan toplu üretim artık haneler tarafından yapılacaktı. Buna ek olarak 1982 yılından itibaren köylülerin bireysel olarak ürünlerini kırsal pazarlar yanında kentlerde de satışının serbest bırakılmasıyla 1978-1984 yılları arasında tahıl üretiminde %30, pamuk gibi tahıl dışı ürünlerde ise %90lara varan artışlar, kırsal kesimin gelir düzeyinde ise %100 dolaylarında artış oldu. (Oktay,2019:63). İkinci olarak, Mao döneminin kapalı ekonomisinin aksine açık kapı politikası izlenerek dış ticaret ve dış yatırım teşvik edildi (Chow,2004:131). Bu doğrultuda yabancı yatırımları çekmek amacıyla 1979 yılında 4 özel ekonomik bölge kuruldu: Shenzhen, Zhuhai, Shantou ve Xiamen. Buna ek olarak 1984 yılında 14 kıyı kenti dış ticarete açıldı. Üçüncü olarak, fiyatların piyasa güçleri tarafından belirlenmesine imkân vermek amacıyla fiyatlandırma sisteminde reform yapılmıştır. Fakat fiyatlar üzerindeki kontrolün hemen kaldırılması mümkün olmadığından iki aşamalı bir fiyat sistemi getirildi. (Chow,2004:133). Bazı mal ve hizmetlerin fiyatlarında kontrol uygulanırken, diğer mal ve hizmetlerin fiyatları serbest piyasa koşullarında belirlenmiştir (Şimşek,2006:2). Bunların dışında kamu iktisadi teşebbüsleri özelleştirildi ve özel şirketlerin kurulmasına izin verildi. Piyasa ekonomisine daha uygun olacak şekilde bankacılık ve finans sektöründe de reformlar yapıldı (Chow,2004:130-136). Bu reformlar sonucunda Çin ekonomisi hızlı bir şekilde büyümeye başladı ve Deng’le başlayan Çin’in dışa açılma süreci günümüzde de devam etmektedir.

Reformlardan sonra Çin ekonomisindeki değişikliklere bakacak olursak, Çin ekonomisi 1978 yılından başlayarak 35 yıl boyunca yılda ortalama %10 büyüyerek büyük bir ekonomik güç haline gelmiştir (Oktay,2019:9). Çin’in dünya ekonomisindeki payı 1980 yılında %2.27 iken 2020 yılı itibariyle %18,5’e çıkmıştır. (<https://www.imf.org/external/datamapper/PPPSH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD/USA/CHN>, Erişim Tarihi: 25.06.2020)

Tablo 2.1. Çin'in GSYH'sinin yıllara göre değişimi (Milyar Dolar)

Yıl	GSYH	GSYH Yıllık Büyüme Oranı
1978	149.541	11.3
1980	191.149	7.8
1982	205.09	8.9
1984	259.947	13.4
1986	300.758	8.9
1988	312.354	11.2
1990	360.858	3.9
1992	426.916	14.2
1994	564.325	13.0
1996	863.747	9.9
1998	1.029	7.8
2000	1.211	8.4
2002	1.471	9.1
2004	1.955	10.1
2006	2.752	12.7
2008	4.594	9.6
2010	6.087	10.6
2012	8.532	7.8
2014	10.476	7.4
2016	11.233	6.8
2018	13.895	6.7
2019	14.343	6.1

Kaynak:

The

World

Bank,

<https://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.CD?locations=CN>.

Erişim

Tarihi:29.05.2020

Tablo 2.1.'de 1978-2019 yılları arasında Çin'in Gayri Safi Yurtiçi Hasılasındaki değişim gösterilmiştir. 1978 yılında GSYH 149.541 milyar dolarken 2019 yılında 14.343 trilyon dolara yükselerek yaklaşık 15 kat artmıştır. Bu hızlı

büyüme sonucunda, Çin ekonomisi 1990 yılında dünyanın 11.büyük ekonomisi iken, 20 yıl içerisinde sırasıyla Brezilya, Rusya, İspanya ve Kanada, İtalya, Fransa, İngiltere, Almanya ve 2010 yılında %10,6 oranında büyüme ile Japonya'yı geçerek ABD'den sonra dünyanın ikinci büyük ekonomisi olmuştur (Oktay,2019:10).

Tablo 2.2. Çin'in İthalat-İhracat Verileri ve Dış Ticaret Dengesi (Milyar Dolar)

Yıl	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1982	22.6	17.788	4.812
1986	26.203	33.593	-7.39
1988	44.924	48.985	-4.061
1990	49.13	38.462	10.668
1992	66.847	61.849	4.998
1994	104.607	97.25	7.357
1996	154.812	137.262	17.55
1998	188.75	144.914	43.837
2000	253.092	224.306	28.786
2002	333.002	295.62	37.383
2004	607.35	556.183	51.174
2006	991.73	782.812	208.916
2008	1.498	1.149	348.833
2010	1.655	1.432	222.4
2012	2.175	1.943	231.865
2014	2.463	2.241	221.551
2016	2.2	1.944	255.483
2018	2.656	2.549	106.707
2019	2.641	2.476	164.986

Kaynak:

The

World

Bank,

<https://data.worldbank.org/indicator/NE.RSB.GNFS.CD?locations=CN>.

Erişim

Tarihi:29.05.2020

Çin'in dış ticaret verilerine bakıldığında ise dışa açılım politikasının başladığı 1978 yılında ülkenin toplam ihracatı 6,8 milyar dolarken 2019 yılında ihracat hacmi 2,6 trilyon dolar olmuştur. Çin 2009 yılında 1,2 trilyon dolar ihracatıyla Almanya'yı geçerek dünyanın en çok ihracat yapan ülkesi konumuna gelmiştir. Dünyanın en büyük ihracatçısı olmasının yanında Çin, ABD'den sonra dünyanın ikinci büyük ithalatçısıdır. Tablo 2.2'de görüldüğü gibi 2019 yılında Çin'in toplam ithalatı 2,4 trilyon dolar iken ABD'nin toplam ithalatı 3,1 trilyon dolar olmuştur.

(<https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS?locations=CN>,

Erişim

Tarihi:29.05.2020)

Ayrıca Çin,1982 yılında 4,81 milyar dolar dış ticaret fazlasına sahipken 2019 yılında 164,9 milyar dolar dış ticaret fazlasına ulaşmıştır. Çin aynı zamanda 2006 yılında Almanya'yı geçerek dünyanın en fazla dış ticaret fazlası veren, yani ihraç ettiği mal ve hizmetlerin değeri ithal ettikleri mal ve hizmetlerin değerini aşan ülkesi konumuna geldi. Ülkenin dış ticaret fazlası 2000'li yıllarda hızla artarak 2008 yılında 350 milyar dolara ulaştıktan sonra küresel kriz nedeniyle düşüş göstermiştir (Oktay,2015:14).

Tablo 2.3. Çin'e Yapılan Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyar Dolar)

1984	1.258
1986	1.875
1988	3.194
1990	3.487
1992	11.156
1994	33.787
1996	40.18
1998	45.644
2000	42.095
2002	53.074
2004	68.117
2006	124.082
2008	171.535
2010	243.703

2012	241.214
2014	268.097
2016	174.75
2018	235.365
2019	155.815

Kaynak:

The

World

Bank,

<https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?locations=CN>.

Erişim

Tarihi:29.05.2020

Son olarak Çin'in ekonomik büyümesinde önemli bir yer tutan doğrudan yabancı yatırımlara baktığımızda, Dünya Bankası'nın verilerine göre ABD'den sonra Çin dünyada en fazla yabancı yatırım alan ikinci ülke konumundadır. Çin'in 1978'de uygulamaya başladığı açık kapı politikasının temel amacı yabancı yatırımın önündeki engellerin kaldırılmasıydı. Özel ekonomik bölgelerin oluşturulması, yabancı yatırım için sağlanan teşvikler, vergi muafiyetleri gibi nedenlerden dolayı Tablo 2.3 'te gösterildiği gibi özellikle 1992 yılından sonra doğrudan yabancı yatırımlarda belirgin bir artış görüldü. Çin'in 11 Aralık 2001 tarihinde Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmasıyla beraber Çin iç pazarı yabancı yatırımcılara tam anlamıyla açılmış oldu (Oktay,2019:26). 1984 yılında Çin'in ülkesine çekebildiği doğrudan yabancı yatırım sadece 1.258 milyar dolar iken 2019 yılında bu rakam 155 milyar dolara çıkmıştır.

Tablo 2.4. Çin'den başka ülkelere Yapılan Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyar Dolar)

1984	134
1986	450
1988	850
1990	830
1992	4
1994	2
1996	2.114
1998	4.527
2000	4.612
2002	6.284

2004	7.973
2006	23.932
2008	56.742
2010	57.954
2012	64.963
2014	123.13
2016	216.424
2018	143.027
2019	97.703

Kaynak:

The

World

Bank,

<https://data.worldbank.org/indicator/BM.KLT.DINV.CD.WD?locations=CN>.

Erişim

Tarihi:29.05.2020

Çin'in yabancı ülkelerdeki doğrudan yatırımları 2000 yılına kadar büyük bir gelişme göstermemiştir. 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne giriş koşulları çerçevesinde Çin kendi piyasasını yabancı yatırımlara açarken, dünya da Çin'in yatırımlarına daha açık hale gelmiştir (Oktay,2019:31) Bu olanağı değerlendirmek, aynı zamanda da hızlı ekonomik gelişmeyle beraber artan enerji ve doğal kaynak bağımlılığını hafifletmek için hükümet, 2000 yılında açıkladığı “Dışarıya Çıkış” politikası doğrultusunda, şirketlerin yurtdışı yatırımları önündeki engelleri kaldırmaya, bu yatırımları kolaylaştırmaya ve desteklemeye yönelik düzenlemeleri oluşturup uygulamaya koydu. (Oktay,2019:31) Tablo 2.4'te görüldüğü gibi 2004 sonrası Çin'in yabancı yatırımlarında belirgin bir artış olmuştur. 1984'te Çin'in başka ülkelerde yaptığı yatırım sadece 134 milyon dolar iken 2019 yılında bu rakam 97.703 milyar dolar olmuştur.

Sonuç olarak dışa kapalı bir ekonomik modelin takip edildiği Mao döneminden sonra gelen Deng Xioaping ile beraber Çin büyük bir dönüşüm yaşamıştır. Bu dönemde başlayan reformlar ve açık kapı politikasıyla Çin ekonomisi hızlı bir şekilde büyümeye başlamıştır. Çin'in dünya ekonomisindeki payı 1980 yılında %2.27 iken 2020 yılında bu oran %18,5'e çıkmıştır. Günümüzde ekonomik büyümesi, ithalatı, ihracatı, doğrudan yabancı yatırımlarıyla Çin dünyanın önemli bir ekonomik gücü haline gelmiştir.

2.2. Çin'in Enerji Güvenliği

1978 reformlarından sonra hızlı bir ekonomik büyüme yaşayan Çin için ekonomik büyümenin sürdürülmesi temel önceliklerden biri haline gelmiştir. Ekonomik büyümenin sürdürülmesi Çin Komünist Partisi için siyasi ve sosyal istikrarın korunması anlamına gelmektedir. Mao sonrası Çin, komünist bir parti tarafından yönetilen komünist olmayan bir ulustur. Dolayısıyla ÇKP'nin siyasi meşruiyetini koruması için insanların ekonomik beklentilerini karşılaması ve yaşam standartlarını yükseltmesi gerekmektedir (Leung,2011:1332). Ekonomik büyümenin sürdürülmesinin temel koşulu ise yeterli enerji kaynaklarının tedarik edilmesidir. Dolayısıyla enerji kaynaklarının kesintisiz tedariki Çin hükümetinin hem ekonomik güvenlik hem de ulusal güvenlik politikalarının temel bileşenini oluşturmaktadır. 1993 yılında net petrol ithalatçısı olduktan sonra Çin için enerji güvenliği, petrol arzının güvenliğinin sağlanması anlamına gelmiştir. 2000'lerle beraber enerji kaynaklarının çeşitlenmesi, risklerin çeşitlenmesi ve uluslararası gelişmelerle beraber Çin'in enerji güvenliği kavramı genişlemiştir. Genişleyen enerji güvenliği kavramı Çin'in enerji güvenliği politikalarına da yansımıştır. Bu kapsamda petrol dışında, doğal gaz ve yenilenebilir enerji kaynaklarını içeren, sadece arz yönlü değil talep yönlü önlemleri de içeren kapsamlı enerji güvenliği politikaları formüle edilmiştir.

2.2.1. Çin'in Enerji Güvenliği Kavramsallaştırması

1949'da sona eren iç savaştan sonra Çin'in temel hedefi hızlı bir şekilde sanayileşme ve modernleşmeydi. Fakat bu dönemde Çin'in petrol üretimi düşük bir seviyedeydi. 1959'da Çin'in ham petrol üretimi 3,73 milyon tondur. Çin ithal petrol ve petrol ürünlerine olan bağımlılığını ancak 1963'te sona erdirdi (Daojiong,2006:179). Dolayısıyla, ÇHC ilk kurulduğu zaman Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'dan gelen ham petrol ve petrol ürünlerine büyük ölçüde bağımlıydı (Leung,2011:1332). Özellikle 1960'lara kadar Sovyetler Birliği-Çin ittifakının sonucu olarak Sovyetlerden alınan petrol ve teknolojik yardım Çin için kritik öneme sahip olmuştur.

Fakat 1960'ların başında Çin-Sovyet bölünmesinin sonucu olarak Sovyetler Birliğin'den gelen petrolün durmasıyla Çin ithal petrol arzının güvenilir olmadığı ve siyasi nedenlerden dolayı kolaylıkla kesintiye uğrayabileceği gerçeğiyle yüzleşmiştir

(Leung,2011:1332). Çin-Sovyet ilişkisindeki bozulma Çin'in bir enerji güvenliği stratejisi oluşturmasıyla sonuçlandı. Bu dönemde Çin'in benimsediği temel politika kendi kendine yeterlilik politikası olmuştur. Bu politika doğrultusunda 1950'lerde, 1960'larda ve 1970'lerde yapılan keşifler, Çin'in petrolde neredeyse 30 yıl boyunca kendi kendine yeterli kalmasını sağlayan dünyanın dördüncü en verimli petrol sahası olan Daqing sahasının ve kuzeydoğu Çin'deki dev Shengli ve Liaohe sahalarının keşfedilmesine yol açtı. (Downs,2004,90). Bu keşiflerle beraber 1963 yılında Çin petrol konusunda kendi kendine yeterli hale geldi ve hızla petrol ihraç etmeye başladı. (Leung,1332:2011). 1973 Petrol krizinden sonra da Çin, Tayland, Filipinler ve diğer Asya ülkelerine ham petrol ihraç etti.1985 yılında ise Çin'in ham petrol ihracatı zirveye çıkarak 30 milyon tona ulaştı.

Fakat petrol üretiminin yavaşlaması ve artan iç talep nedeniyle Çin'in petrol ihracatında düşüş yaşanmaya başladı. Çin, başlangıçta Kuzey Çin'den rafinerilere ham petrol taşınmasında yaşanan sorunlarla başa çıkmak için geçici bir önlem olarak 1983'te Umman'dan ham petrol ithal etmeye başladı (Daojiong,2006:180). Fakat 1978 yılında Çin ekonomisinin dışa açılımı ve yapılan reformlar sonucunda hızla gelişen Çin ekonomisiyle birlikte artan enerji ihtiyacı 1993 yılında Çin'i net petrol ithalatçısı konumuna getirmiştir.

Çin'in 1993 yılında net petrol ithalatçısı olmasından sonra ithalat hacminin yıllık artışına bağlı olarak dışa bağımlılık ilerleyen yıllarda artış gösterdi. Dolayısıyla, 1990'ların başında Çin'in enerji güvenliği politikaları temel olarak petrole odaklandı. Çin'in amacı petrol ithalatını önleyebilmek amacıyla yerli üretimi arttırmaktı. Çin petrol sahalarını geliştirerek, ham petrol ve petrol ürünlerine geçici ithalat yasakları getirerek yerli üretimini artırmaya çalıştı. Fakat yerli üretim Çin'in ithal petrole artan bağımlılığını azaltmadı. Dolayısıyla ekonomik büyümesini sürdürebilmek için petrol ithal etmek zorunda olduğu gerçeğinin farkına varan Çin için temel hedef petrol ithalatının güvenliğini sağlamak olmuştur (Leung,2010:1333).

Çin'in petrol ithalatının gerekliliği gerçeğini kabul etmesiyle 1993-2002 yıllarında arz odaklı enerji güvenliği yaklaşımı Çin'in enerji güvenliği stratejisinde baskın olmuştur. Dolayısıyla bu dönemde Çin'in enerji güvenliği için hedefi “uzun vadeli ve istikrarlı petrol tedarikini sağlamak” olmuştur (Chang,2001:233). Bu hedef

doğrultusunda Çinli enerji şirketleri bu dönemde “dışarı çıkma” stratejisini uygulamaya başladılar. Böylece enerji güvenliği politikası ve dış politika, ulusal güvenlik çıkarlarına daha iyi hizmet etmek için daha entegre hale geldi (Jian,2011:15). 1993 yılında net petrol ithalatçısı olduktan sonra enerji güvenliği konusu Çin hükümetinin gündemine girse de Çin için enerji güvenliğinin temel öncelik haline gelmesi 2000’li yılların başında olmuştur.

2000’lerin başına kadar enerji güvenliği sorunu Çin için henüz en önemli politika önceliği değildi (Taylor,2014:17). 2000’lerde yaşanan gelişmelerle beraber enerji güvenliğinin sağlanması Çin için birincil öncelik haline gelmiştir. İlk olarak, Çin’in 1990’ların sonunda başlayan “dışarıya çıkma” politikasının devamı olarak 11 Aralık 2001 tarihinde Dünya Ticaret Örgütü’ne üye olması Çin’in küresel piyasalarla bütünleşmesini sağlamıştır. Dolayısıyla Çin artık sadece petrol tedarikçileriyle değil, bölgesel ve küresel petrol piyasalarıyla da ilgilenmeye başlamıştır. İkinci olarak, ABD’nin 2003 yılında Irak’ı işgal etmesi Çin’in enerji güvenliği konusundaki endişesini artırmıştır. Amerika’nın Irak petrolü için savaş başlatacak kadar ileri gitmiş olması durumu, Çin’de enerji güvenliğinin acil ve önemli olduğu inancını tetiklemiştir (Yergin,2011:407-410). 2004 yılında hem Çin hem de küresel petrol talebindeki beklenmedik sıçrama ve bunun sonucunda hızla yükselen fiyatlar enerji güvenliğine dair endişeyi arttıran bir diğer faktör olmuştur. 2004 yılında Çin’in petrol talebi beklenen yüzde 7 veya 8 oranında değil, yüzde 16’nın çok üzerinde büyüdü. Bu da petrol ithalatında hızlı bir artış gerektirmiştir. Bu doğrultuda Çinli petrol şirketleri hem yerli üretimi artırma hem de uluslararası ek kaynaklara erişim çabalarını hızlandırdı (Yergin,2011:407-410). Ayrıca petrole ek olarak Çin, 2007 yılında net doğalgaz ve 2009 yılında net kömür ithalatçısı olmuştur. Böylece Çin toplam enerji tüketiminin yaklaşık %86’sını oluşturan petrol, doğal gaz ve kömür konusunda net ithalatçı konumuna gelmiştir. Bu nedenlerden dolayı, yüzyılın başından bu yana, Çin hükümeti beş yıllık programında ve uzun vadeli enerji planlamasında enerji güvenliğini giderek artan bir şekilde yüksek bir öncelik haline getirdi (Wu,2014:3).

Yukarıda belirtilen tarihsel süreçten anlaşılacağı üzere 2000’lere kadar Çin’in enerji güvenliği kavramsallaştırması neredeyse tamamen arz odaklı petrol güvenliğine odaklanmıştı (Taylor,2014:17). 1993 yılında net petrol ithalatçısı olmasıyla beraber Çin için enerji güvenliği uzun vadeli ve istikrarlı petrol tedarikini sağlamak anlamına

gelmiştir. Petrol arz güvenliği Çin enerji güvenliğinde önemli bir unsur olarak kalmakla beraber 2000'lerin başından itibaren Çin'in enerji güvenliği yaklaşımı değişim göstermiştir. Çin'in petrol arz güvenliğine ve dışa bağımlılığa odaklı dar enerji güvenliği kavramsallaştırması genişlemeye başlamıştır. Genişleyen enerji güvenliği kavramını Çinli yetkililerin ifadelerinde de görebiliriz. 2006 yılında Çin Cumhurbaşkanı Hu Jintao daha geniş anlamda enerji güvenliğinden bahsediyordu. St. Petersburg'daki G8 Zirvesi'nde konuşan Hu, “yeni bir enerji güvenliği konsepti” önerdi. Hu'nun “yeni konsepti”, petrol ve doğal gaz arzını artırmak için daha fazla uluslararası iş birliği çağrısında bulunurken, aynı zamanda iç talebi kontrol etme ve sürdürülebilir kalkınma ihtiyacını da vurguladı. Hu, sonraki uluslararası toplantılarda yeni enerji güvenliği konseptini duyurmaya devam etti ve Başbakan Wen Jiabao dâhil diğer Çinli liderler, “kaynakları koruyan ve çevre dostu bir toplum” çağrısını yineledi (Kennedy, 2010: 146). Buradan anlaşılacağı üzere Çin için enerji güvenliği kavramı sadece petrolü değil, doğalgaz, yenilenebilir enerji gibi kaynakları da kapsayan ve sadece arz yönlü önlemleri değil iç talebin denetim altına alınması bağlamında talep yönlü önlemleri de içeren geniş kapsamlı bir kavrama dönüşmüştür.

Çin perspektifinden bakıldığında, enerji güvenliği, tüm vatandaşlar için en azından temel enerji hizmetlerini temin ederek, enerjiye erişim üzerine odaklanılarak desteklenmektedir. Çin için enerji bir hayatta kalma meselesidir ve ekonomik kalkınmanın ve sosyal istikrarın temel bileşenidir. Çin'in enerji güvenliğine dair endişeleri dört başlık altında toplanabilir. İlk temel endişe yeterli enerji kaynaklarına sahip olmama ve tedarikçi ülkelerde yaşanan siyasi istikrarsızlıklara dairdir (Al-Tamimi, 2012:40). Çin için uluslararası iş birliği yoluyla enerji arz güvenliğinin sağlanması temel bir önceliktir. Enerji talebini karşılayacak yeterli enerji kaynaklarına sahip olamama durumu Çin'in özellikle petrol konusunda diğer ülkelerde ilişkilerini geliştirmesini zorunlu kılmıştır. Çin ithal petrolünün büyük çoğunluğunu Orta Doğu ve Afrika'dan tedarik etmektedir. Orta Doğu, Afrika ve Latin Amerika gibi ülkelerdeki siyasi istikrarsızlıklar petrol arzında kesintilere neden olabilir. Buna ek olarak uluslararası piyasalarda rakip ülkeler tarafından uygulanabilecek ambargo ve yaptırımlar da enerjide arz kesintilerine neden olabilir.

Çin için enerji güvenliği kavramı genişlemiş olsa da artan petrol talebi, ithal petrole olan bağımlılık ve ithal petrolün uzak bölgelerden temin edilmesi nedeniyle

petrol arz güvenliği hala Çin enerji güvenliğinin en temel bileşenini oluşturmaktadır. Dolayısıyla enerji güvenliğine dair ikinci temel endişe petrol fiyatlarının dalgalanmasıdır. Yüksek petrol fiyatları veya petrol fiyatlarındaki dalgalanma Çin'in makroekonomik istikrarsızlığını etkilemektedir. Üçüncü temel endişe uluslararası deniz yolları ve boru hatlarının güvenliğine dairdir. Çin enerji ithalatının büyük çoğunluğunu deniz yollarıyla gerçekleştirmektedir. Burada ortaya çıkabilecek herhangi bir sorun büyük arz kesintilerine neden olabilir. Son olarak, Çin Komünist Partisi'nin siyasi meşruiyeti için enerji kaynaklarının kesintisiz tedariki önem taşımaktadır. ÇKP'nin siyasi meşruiyeti halka sağladığı refaha bağlıdır. Sonuç olarak, hükümetin enerji güvenliğine odaklanması yalnızca ekonomik bir zorunluluk değil, aynı zamanda siyasi hayatta kalma mücadelesidir (Al-Tamimi,2012:40-41).

2.2.2. Çin'in Enerji Güvenliğindeki Temel Sorunlar

Çin Halk Cumhuriyeti 1949-1993 yılları arasında enerji bakımından kendi kendine yeten bir ülkeydi. 1978 yılında Deng Xiaoping döneminde başlatılan reformlar ve açık kapı politikasıyla beraber Çin ekonomisi hızla gelişmeye başlamıştır. Ekonominin hızlı gelişimi Çin'in enerji ihtiyacını arttırmıştır. Dolayısıyla 1993 yılına kadar enerjide kendine yeten bir ülke olan Çin, ülkede petrol üretiminin yavaşlaması ve artan iç talep nedeniyle 1993 yılında net petrol ithalatçısı konumuna gelmiştir ve 2000'lerin başlarından itibaren petrol ithalatı hızla yükselmiştir. Artan enerji ihtiyacı doğrultusunda Çin petrole ek olarak 2007 yılında doğal gaz, 2009 yılında net kömür ithalatçısı konumuna gelmiştir. Dolayısıyla Çin'in hızla artan enerji ihtiyacı Çin'in enerji güvenliğinde çeşitli sorunlar yaratmıştır.

Çin'in enerji güvenliğindeki ilk sorun enerji sektöründeki parçalı kurumsal yapıdır. 1949 yılından beri Çin'in enerji bürokrasisinin periyodik olarak yeniden yapılandırılması, enerji sektörünü yönetecek yetki, özerklik, kaynaklar ve araçlardan yoksun bir dizi kurum üretmiştir (Downs,2004:1). ÇHC'de enerji sektörünü yöneten veya bir bütün olarak enerji politikasını belirleyen tek bir organ bulunmamaktadır. Enerji, Çin ulusal stratejisinde kilit bir konuma sahip olsa da ulusal düzeyde etkili bir enerji kurumu oluşturulamamıştır. Çin enerji sektörünün yönetiminde çeşitli bakanlıklar, komisyonlar, enerji şirketleri ve yerel yönetimler yer almaktadır. Çin'in planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçişiyle enerji sektörünün liberalleşmesi,

ademi merkeziyetçiliği ve buna eşlik eden bürokratik yeniden yapılanma güç ve kaynakların merkezi hükümetten devlete ait enerji şirketlerine kaymasına ve enerji sektörü üzerinde parçalanmış bir kurumsal otorite yapısına yol açmıştır (Downs,2006:16).

ÇHC kurulduğundan beri enerji talebini ve arzını daha rasyonel bir şekilde yönetebilmek amacıyla enerji sektörünü birçok kez yeniden yapılandırdı. Özellikle 1978 yılında ekonomik reformların başlamasıyla hızlı bir ekonomik gelişme yaşayan Çin'in artan enerji ihtiyacı, enerji sektöründe reform yapılmasını zorunlu kıldı. 1980 yılında politika uygulamasının iyileştirilmesi amacıyla Devlet Enerji Komisyonu (1980–82) kuruldu. Komisyon bir üst düzey devlet organı olarak kurulmasına rağmen, kömür, petrol ve elektrik bakanlıkları üzerinde zorlayıcı bir gücünün olmaması, enerji sektörünün gelişimi için finansal kaynaklar üzerinde hiçbir kontrolünün olmaması gibi nedenlerden dolayı etkisiz kalmıştır (Downs,2006:16). 1988 yılında kurulan Enerji Bakanlığı (1988-1993) da benzer bir şekilde enerji sektörü üzerinde kontrol sağlayamadı. Hükümet, enerji bakanlığını petrol, kömür, nükleer ve elektrik bakanlıklarının idari işlevlerini (yönetim ve üretim faaliyetleri devlet enerji firmalarına verildi) birleştirerek kurmuştu. Bu bakanlıkların birleşmeye karşı çıkmaları, dolayısıyla enerji endüstrisinin baskısı nedeniyle 1993 yılında enerji bakanlığı kaldırıldı (Downs,2006:16).

2003 yılında ABD'nin Irak işgali, Çin'in artan petrol talebi, petrol ithalatında Malakka Boğazı'na olan bağımlılığın yaratmış olduğu savunmasızlık, 2000'lerin başında Çin'de yaşanan enerji kesintileri enerji güvenliğine dair endişelerin artmasına neden olmuştur ve enerji sektöründe daha etkili reform yapılması gerektiği inancını güçlendirmiştir. Bu doğrultuda 2003 yılında Uluslararası Kalkınma ve Reform Komisyonu (NDRC) altında Ulusal Enerji Bürosu kuruldu. Fakat diğer reform girişimleriyle benzer şekilde insan gücü, mali kaynaklar ve siyasi nüfuz eksikliği nedeniyle Enerji Bürosu'nun Çin'in enerji sektörünü yönetme yeteneğini sınırlı kalmıştır (Downs,2006:18). 2005 yılında Enerji Bürosu'nun etkisizliği ve 2003-2004 enerji krizinin sonucu olarak ulusal enerji planlamasında rehberlik sağlamak ve uluslararası işbirliğini teşvik etmek için Energy Leading Group (ELG) , ELG'nin politikalarını uygulamak ve NDRC'nin enerji işlevlerini koordine etmek için ise Devlet Enerji Ofisi (SEO) kuruldu (Christoffersen,2016:17). Çin liderliğinin amacı

halka Çin'in enerji sorunlarını çözmek için adımlar attıklarını göstermek ve bürokrasinin en iyi şekilde nasıl yeniden yapılandırılacağını belirlemek ve enerji şirketlerinin etkisini azaltmak için zaman kazanmaktı (Downs,2006:20). Ancak, Devlet Konseyi bünyesinde bir danışma koordinasyon organı olarak kurulmuş olan ELG enerji bürokrasisinin yapısında ve güç dağılımında kök salmış olan enerji yönetimi sıkıntılarını ortadan kaldıramadı (Downs,2008:42).

2008 yılında Enerji Bürosu'nun yerini almak üzere NDRC bünyesinde Ulusal Enerji İdaresi (NEA) kuruldu. NEA, ülkenin enerji endüstrilerini yönetmeyi, enerji planlarını ve politikalarını tasarlamayı, uluslararası enerji kurumları ile müzakereleri yapmayı ve yabancı enerji yatırımlarını onaylamayı içeren geniş bir yetkiye sahiptir (Downs,2008:43). Bu geniş yetkiye rağmen önceki kurumlarla benzer olarak çeşitli faktörlerin etkisiyle bu yetkinin kullanımı sınırlı kalmıştır. Bunun çeşitli nedenleri vardır. İlk olarak, bakanlıkların, komisyonların ve devlete ait enerji şirketlerinin çıkarlarını etkin bir şekilde koordine etme yetkisine sahip değildir. İkinci olarak, NEA'nın personel sayısının azlığıdır. ABD Enerji Bakanlığı'nın enerji konularıyla ilgilenen 4.000 çalışanı olduğu dikkate alındığında NEA'nın 112 personelinin yetersizliği daha iyi anlaşılacaktır. Bir diğer faktör, NDRC'nin yetkisinde bulunan enerji fiyatlarını belirleme yetkisinin olmamasıdır. Dolayısıyla NEA, enerji sektörünü yönetecek yetki, özerklik, kaynaklar ve araçlardan yoksun kalmıştır (Downs,2008:42-45).

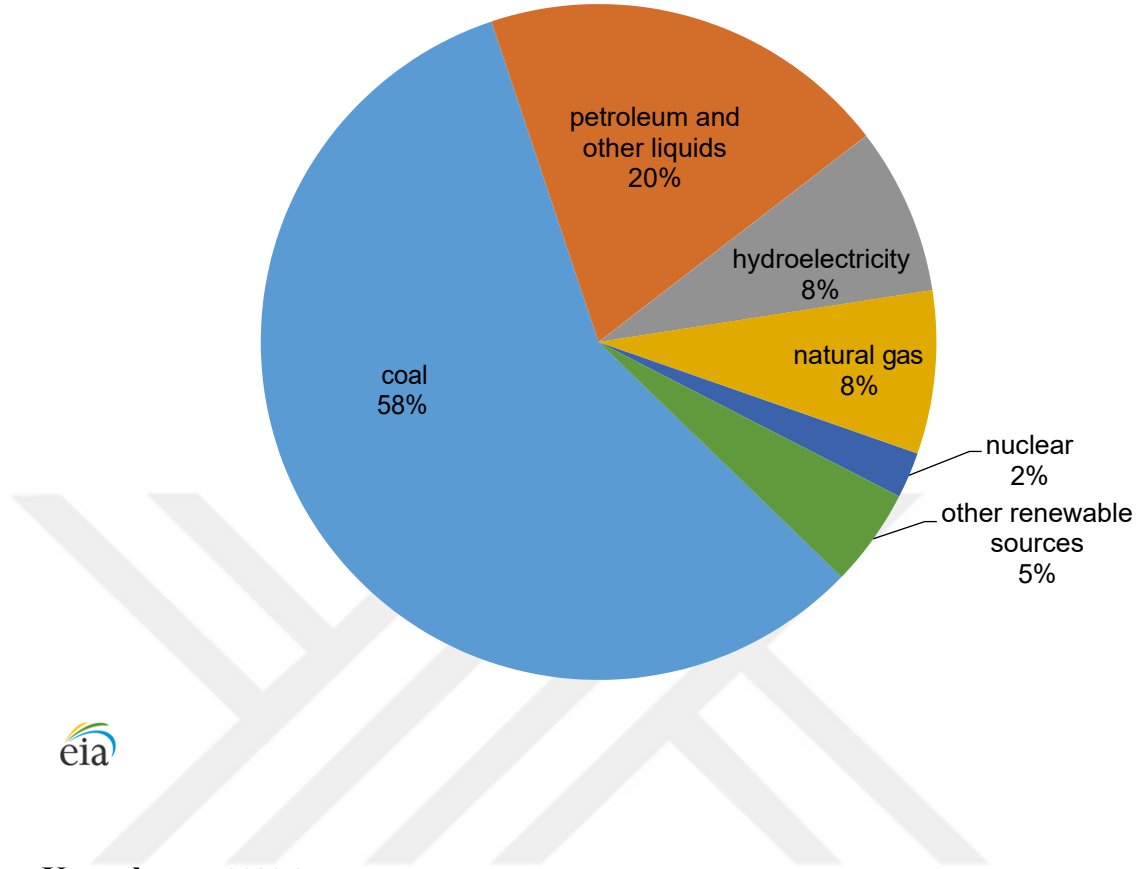
Genel olarak yapılan reformlara rağmen Çin'in enerji sektöründeki parçalı kurumsal yapı değişmemiştir. Enerji konusunda tek bir otoriteye ihtiyaç duyulmasına rağmen, Çin NDRC ve Çin ulusal petrol şirketlerinin güçlü muhalefeti nedeniyle bir enerji bakanlığı kurmayı başaramadı. NDRC, böyle bir bakanlığın kurulmasının NDRC'yi makroekonomik kontrolün önemli araçlarından mahrum bırakacağından korkmaktadır. Örneğin fiyatları belirleme gücü, NDRC'nin makroekonomik kontrolün ana araçlarından birisi olduğu için, enerji fiyatlarının kontrolünü başka bir kuruma vermek konusunda isteksizdir. Enerji firmaları ise enerji bakanlığı gibi tek bir otoritenin oluşturulmasının Çin liderliğine doğrudan erişimlerini sınırlayacağından endişe duyuyorlar (Downs,2008:42-44). Dolayısıyla, enerji sektörünün yönetimine bir dizi bakanlık, komisyon ve enerji şirketinin dâhil edilmesi, birbiriyle örtüşen görevler ve verimsiz koordinasyon ile sonuçlanmıştır. Sonuç olarak, bu parçalı kurumsal yapı

ülkenin döngüsel elektrik kesintileri, petrol güvensizliği ve çevresel bozulma gibi zorluklarla başa çıkma kabiliyetini büyük ölçüde kısıtlamıştır (Kong,2006:84).

Çin'in enerji güvenliğindeki ikinci sorun Çin'in enerji üretim-tüketim ilişkisiyle ilgilidir.1993 yılında net petrol ithalatçısı olduğundan beri Çin'in enerji tüketimi üretiminden daha fazla atmaktadır. Üretim ve tüketim arasındaki farkın giderek açılması ise Çin'in enerji kaynakları bakımından dış dünyaya bağımlı bir duruma gelmesine neden olmaktadır. Bu konunun daha iyi anlaşılması için Çin'in enerji kaynaklarının üretim ve tüketim verilerinin ayrı ayrı incelenmesi faydalı olacaktır.

Petrole verilerine bakacak olursak, Şekil 2.1'de görüldüğü gibi 2019 yılı itibariyle petrol ve petrol ürünleri Çin'in toplam enerji tüketiminin %20'sini oluşturmaktadır. Sahip olduğu 26,2 milyon varil (2019) kanıtlanmış petrol rezervleriyle dünyada 13.sırada bulunmaktadır. Çin günlük ortalama 14 milyon 56 bin varil petrol tüketimiyle ABD'den sonra dünyanın en fazla petrol tüketen ülkesidir. (BP,2020:20). Küresel petrol tüketiminin (2019) 98 milyon 272 bin varil olduğu göz önüne alındığında Çin'in küresel petrol tüketiminde payı yüzde 14,3'tür. 2019 yılı itibariyle Çin petrol üretimi ise günlük yaklaşık 4,9 milyon varildir (EIA,2020:2).

Şekil 2.1.Yakıt Türüne Göre Toplam Birincil Enerji Tüketimi,2019

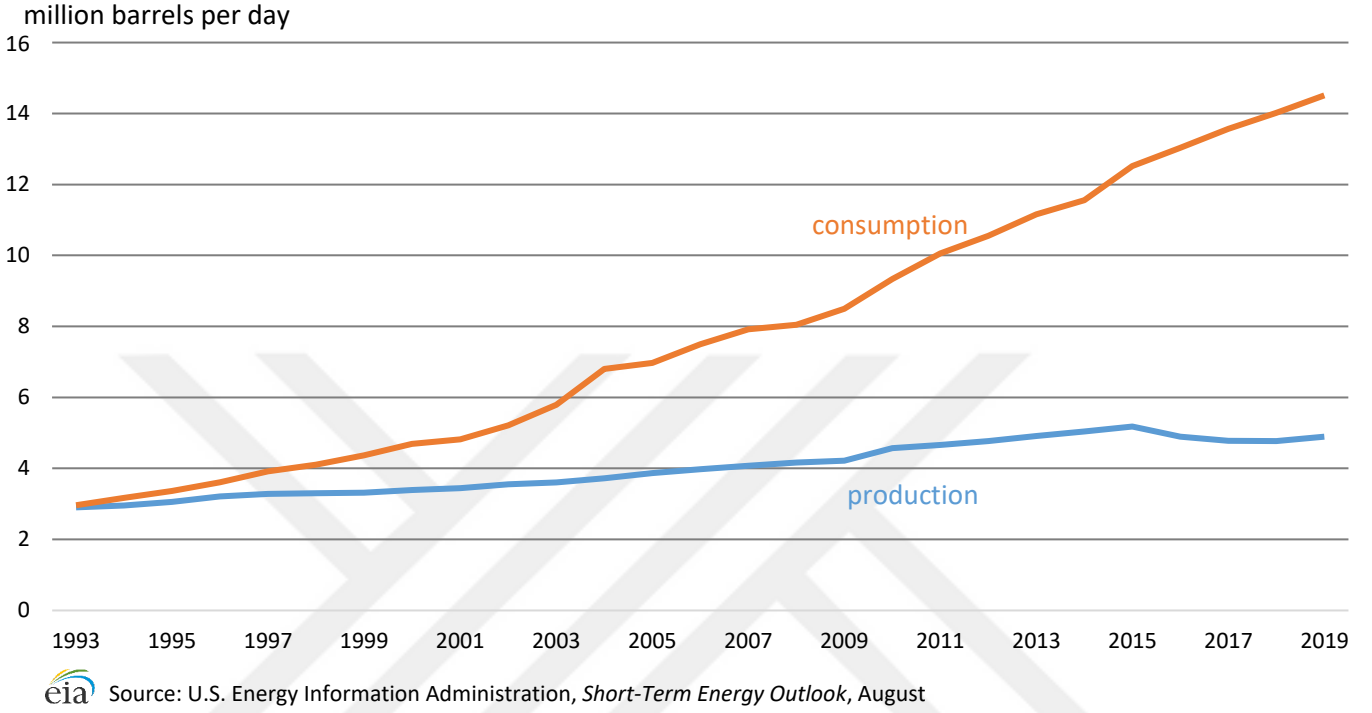

Kaynak: EIA,2020:2

Petrol üretimi ve tüketimi arasındaki bu büyük fark Çin için ithal petrolü önemli hale getirmiştir. 2009 yılında talebin %51,3'ünü oluşturan 4,3 milyon varil petrol ithalatıyla Çin ilk defa petrol tüketiminin yarısından fazlasını ithal etmiştir (Zhang,2011:7612). 2017'de ABD'yi geride bırakarak dünyanın en büyük ham petrol ithalatçısı olan Çin'in 2019 yılındaki yıllık ham petrol ithalatı, 2018 ortalamasına göre 0,9 milyon varil artışla günde ortalama 10,1 milyon varile yükselmiştir.(EIA,2020:3). Aşağıda grafik 2.1'de 1993-2019 yılları arasında Çin'in petrol üretim ve tüketimi gösterilmiştir. Grafikten de anlaşılacağı üzere petrol üretimi ve tüketimi arasındaki

fark gittikçe artmaktadır ve bunun sonucu olarak Çin, yabancı petrole giderek daha fazla bağımlı hale gelmektedir.

Grafik 2.1.Çin'in Petrol Üretimi ve Tüketimi, 1993-2019

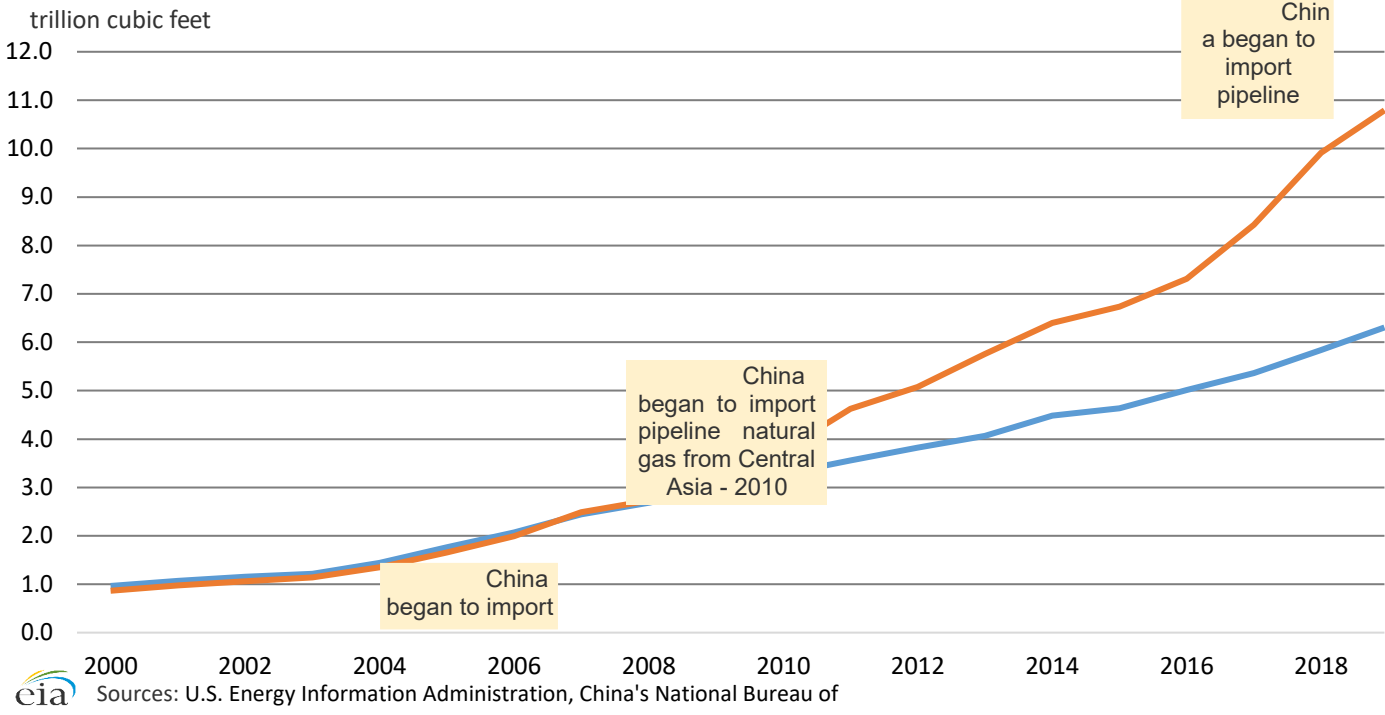
Kaynak: EIA,2020:4

Ülkenin ithal petrole olan bağımlılığı ülkenin karar vericileri tarafından büyük bir kırılganlık kaynağı olarak görülmektedir (Daojiong ve Meidan,2015:1). Artan petrol talebinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki büyük ölçüde petrole bağımlı olan ulaşım sektörüdür. Karayolu taşımacılığının hızla büyümesi, demiryolu taşımacılığının dizelleşmesi ve yurt içi hava taşımacılığındaki dikkat çekici gelişme nedeniyle ulaşım sektörü Çin'in petrol talebindeki büyümesinin en büyük itici gücüdür (Leung,2011:1333). Dizel ve benzin, son birkaç yılda tüketilen petrol ürünleri arasında en büyük kısmı (2018'de sırasıyla%27 ve%24) oluşturdu (EIA,2020:5). Bunun dışında Çin vatandaşların yaşam standartlarını büyük ölçüde arttıran hızlı ekonomik, endüstriyel büyüme ve kentleşme, stratejik petrol rezervleri ve yeni rafineriler petrol talebini artıran diğer faktörlerdir.

Çin'in toplam enerji tüketiminin %8'ini oluşturan doğalgaza baktığımızda ise Çin kanıtlanmış 8,4 trilyon metreküp doğalgaz rezerviyle (2019) dünyada kanıtlanmış doğalgaz rezervlerinin %4,2'sini oluşturmaktadır.2019 yılında Çin'in doğalgaz

üretimi 117,6 milyar metreküp olmuştur. Çin 307,3 milyar metreküp doğal gaz tüketimiyle (2019) ABD ve Rusya'dan sonra dünyanın üçüncü en büyük doğalgaz tüketicisidir. (BP,2020:37).

Grafik 2.2. Çin'in Doğalgaz Üretimi ve Tüketimi , 2000-2019

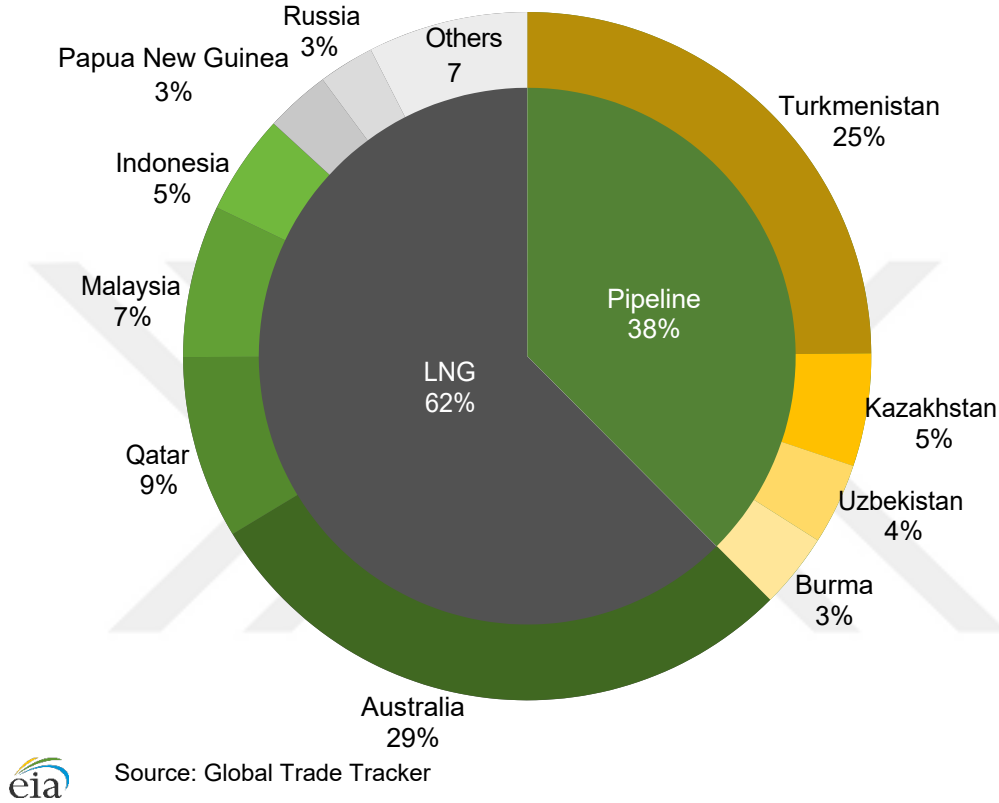

Kaynak: EIA,2020:8

Yukarıda Çin'in 2000-2019 yılları arasındaki doğal gaz üretim ve tüketimini gösteren grafik 2.2'den de anlaşılacağı üzere Çin'in doğal gaz üretimi son yıllarda istikrarlı bir şekilde artış göstermesine rağmen tüketimi karşılama konusunda yetersiz kalmıştır. Üretim ve tüketim arasındaki artan farkı kapatmak için Çin büyük oranda doğal gaz ithalatına bağlı kalmıştır. Dünyanın en büyük doğalgaz ithalatçısı olan Çin, 2018'e göre %7 artışla 2019'da 132,5 milyar metreküp doğalgaz ithal etti. Şekil 2.2'ye göre 2019 itibariyle sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ithalatı toplamın ithalatın %62'sini oluştururken boru hatlarıyla yapılan ithalat toplam ithalatın %38'ini oluşturmaktadır. Çin, 2017'de Japonya'dan sonra en büyük ikinci LNG ithalatçısı oldu. LNG ithalatı 2019'da 84,8 milyar metreküpe tırmanarak 2018 seviyelerine göre %13 arttı. Düşük küresel LNG fiyatları ve Çin'in kömürden doğal gaza geçiş politikalarının bir sonucu olarak LNG ithalatı 2015 yılından bu yana her yıl keskin bir şekilde artış göstermiştir.

2019 yılı itibariyle Avustralya %46 ile şu anda Çin'in en büyük LNG tedarikçisidir. Doğalgaz boru hattı ithalatı ise 2019 yılında 47,7 milyar metreküp olmuştur ve %25 ile Çin'in en büyük tedarikçisi Türkmenistan'dır (EIA,2020:9 ve BP,2020:26)

Şekil 2.2. Çin'in ülkelere göre doğal gaz ithalatı

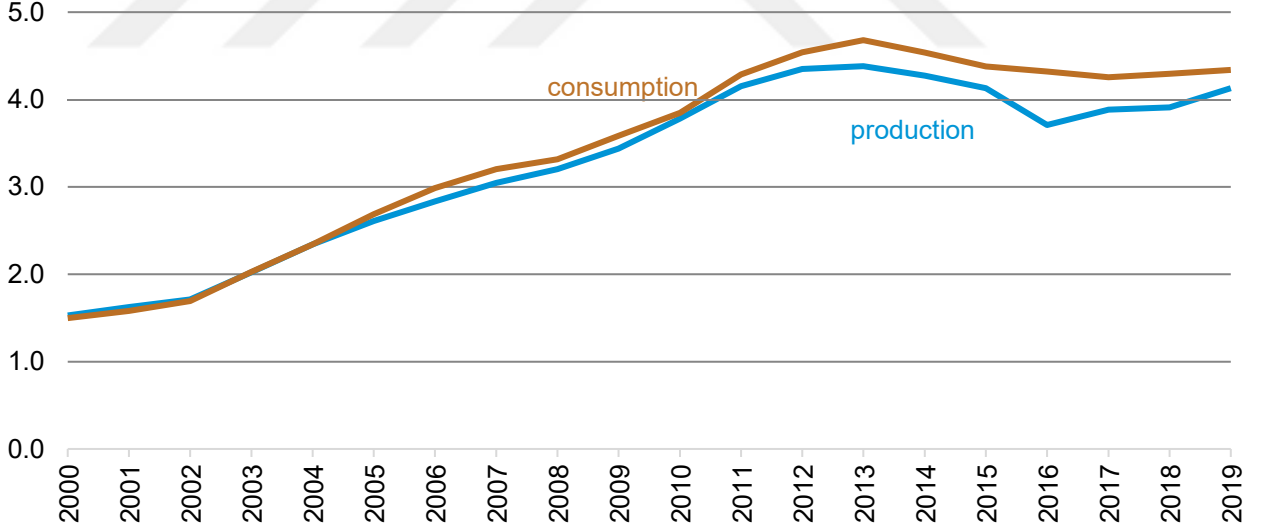
Kaynak: EIA,2020:10

Son yıllarda doğalgaz tüketiminin artmasında çeşitli faktörler etkili olmuştur. Kömür kullanımının hava kirliliğine neden olması ve bu kirliliği tehlikeli oranlarda artırması Çin hükümeti için endüstriyel kullanım, elektrik üretimi ve konut ve ticari ısıtma için kömürden doğal gaza yakıt geçişini zorunlu kıldı. Tüketimi arttıran diğer faktörler; düşük doğal gaz fiyatları, ulaştırma sektöründe daha yüksek doğal gaz kullanımı, arz darboğazlarını gidermek ve doğal gazı talep merkezlerine taşımak için doğal gaz altyapısının genişletilmesidir. Çin hükümeti, ülkenin büyük oranda kömür kullanımından kaynaklanan yüksek kirlilik oranını azaltmak için toplam enerji tüketiminin bir parçası olarak doğal gazın payını %8'den 2020'ye kadar %10'a ve 2030'a kadar %14'e yükseltmeyi hedefliyor (EIA,2020:11).

Bir diğ er enerji kaynağı olan kömür ise Çin'in toplam enerji tüketiminde %58 ile en büyük oranı oluşturmaktadır. Çin 141.595 milyar ton kanıtlanmış kömür rezerviyle dünyada ABD, Rusya ve Avustralya'dan sonra 4.sırada bulunmaktadır. (BP,2020:44). 2009 yılına kadar net kömür ihracatçısı olan Çin 2009 yılında kömür ithal ederek net kömür ithalatçısı oldu. Çin dünyadaki en büyük kömür üreticisi ve tüketicisidir. (EIA,2020:1). Grafik 2.3'te görüldüğü gibi kömür talebi 2013 yılında zirve noktasına ulaştıktan sonra birkaç yıllık düşüş yaşanmasına rağmen, Çin'in kömür tüketimi 2018 ve 2019'da her yıl %1 artmıştır. Elektrik üretimi ve endüstrideki talep artışı bu yükselişin temel nedenidir. (EIA,2020:11). Elektrik sektörü, 2018'de Çin'in kömür tüketiminin yaklaşık %60'ını oluşturuyordu ve Çin'in kömür kullanımının geri kalanı çelik ve çimento üretimi ve konut ısıtması gibi endüstrilerden gelmektedir (EIA,2020:11). Son yıllarda kömür tüketimi artmasına rağmen, kömürün Çin'in toplam enerji tüketimindeki payı 2010 yılında yaklaşık %70 oranındayken 2019'da bu oran %58'e düşmüştür.

Grafik 2.3. Çin'in Kömür Üretimi ve Tüketimi, 2000-2019

billion short tons

Sources: U.S. Energy Information Administration and China's National Bureau of

Kaynak: EIA,2020:12

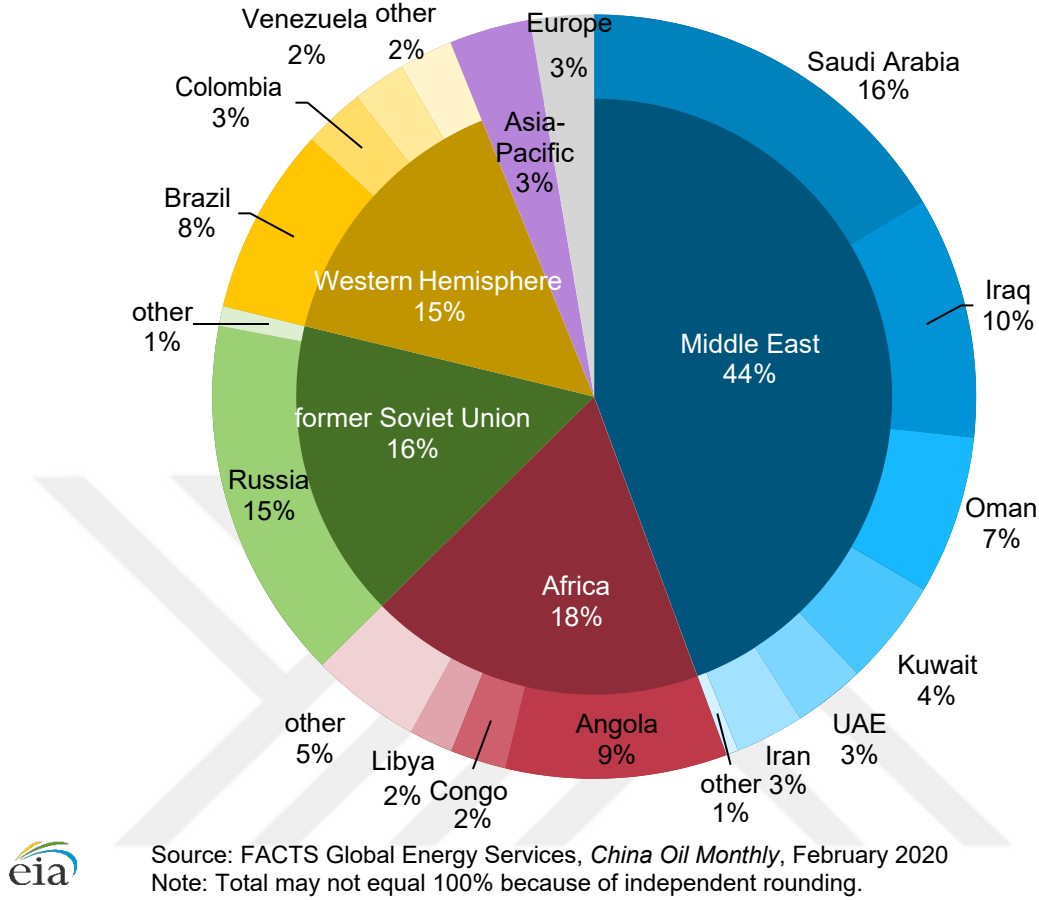
Ayrıca Çin dünyanın en büyük kömür ithalatçısıdır. %46'lık oranla Endonezya Çin'in en büyük ithal kömür kaynağıyken, %26 oranla Avustralya ikinci büyük ithal

kömür kaynağıdır. Moğolistan ve Rusya ise 2019'da ithalatın sırasıyla %12 ve %11'ini oluşturarak son birkaç yılda Çin'e kömür ihracatındaki paylarını önemli ölçüde artırdı. (EIA,2020:12).

Genel olarak Çin'in enerji kaynaklarının üretim ve tüketim oranlarına baktığımızda Çin'in dünyanın en fazla enerji ithal eden ülkesi olduğunu görmekteyiz. Çin toplam enerji tüketimde sırasıyla en büyük payı oluşturan kömür, petrol ve doğal gaz bakımından net ithalatçı konumunda olmasının yanı sıra dünyanın en büyük petrol, kömür ve doğal gaz ithalatçısıdır. Dolayısıyla artan enerji bağımlılığı Çin'in enerji güvenliğine yönelik endişelerinin artmasının en önemli nedenidir.

Çin'in enerji güvenliğindeki bir diğer sorun, Çin petrol ithalatının ve aslında genel olarak Çin ticaretinin can damarı olarak giderek daha önemli hale gelen deniz yollarıyla ilgilidir. 2003 yılında Çin devlet başkanı Hu Jintao bir Komünist Parti konferansında verdiği demeçte ülkenin “Malakka İkilemi “olarak bilinen sorunu çözmesi gerektiğini söyledi (Yergin,2011:408). Bununla kastedilen Çin'in petrol ithalatında Malakka Boğazı'na olan bağımlılığıdır.

Şekil 2.3. Çin'in Ülkelere Göre Petrol İthalatı , 2019

Kaynak: EIA,2020:6

Şekil 2.3'te gösterildiği gibi, toplam %62'lik oranla Çin'in ham petrol ithalatı esas olarak Orta Doğu ve Afrika'ya bağlıdır. Bu ithal petrolün ana tedarik yolu Malay Yarımadası ile Sumatra Adası arasında kalan Malakka Boğazı'dır. Çin petrol ithalatının %75'den fazlası buradan geçmektedir. Basra Körfezinden Tayvan Boğazına kadar olan bölgenin ve dolayısıyla Malakka Boğazı'nın ABD donanmasının kontrolünde olması ve Tayvan konusunda oluşabilecek en ufak bir Çin- ABD gerginliğinde ABD'nin Çin'e olan petrol akışını kesebilecek olması, Çin'i enerjiyi elde etme konusunda tedirginliğe itmektir (Karaca,2007:73).

Dış ticaret, son otuz yılda Çin'in olağanüstü ekonomik büyümesinin temelini oluşturan sütunlardan biri haline geldi ve dış ticaretin artması petrolle yakından ilişkilidir. Dolayısıyla, Orta Doğu ve Afrika'dan yapılan ham petrol ithalatlarının çoğunun Malakka Boğazı'ndan geçmek zorunda olduğu göz önüne alındığında,

Malakka Boğazı'nın, Çin'in ekonomik ve enerji güvenliği açısından stratejik ve ekonomik öneme sahip olduğu söylenebilir (Zhang,2011:16).

Çin enerji güvenliğindeki diğer bir sorun yüksek sera gazı salınımıdır. Dünyada 1900'lerin başında 2 milyar ton karbondioksit gazı açığa çıkarken 2018 yılında bu miktar 16 kat artarak 36,2 milyar tona ulaşmış durumdadır. Asya Kıtası dünyada sera gazı salınımının %53'ünü oluşturmaktadır. 10,5 milyar ton karbondioksit salınımıyla Çin hem Asya'da hem dünyada sera gazı salınımında ilk sırada yer almaktadır. (<https://tr.euronews.com/2018/09/03/dunyayi-en-cok-hangi-ulkeler-kirletiyor-turkiye-kacinci-sirada->). Bunun temel nedeni Çin'in yüksek oranda kalitesiz kömür kullanımı olmuştur. Yıllar içerisinde kömürün toplam enerji tüketimindeki payı azaltılmış olsa da enerji tüketimindeki artış ve daha fazla petrol ve gaz kullanımının etkisiyle, Çin'in sera gazı emisyonları 2019'da %2,6 artış göstermiştir.

Sonuç olarak 1978 reformlarıyla başlayan ekonomik büyümenin Çin'in enerji ihtiyacını büyük oranda arttırması Çin'i enerji bağımlısı bir ülke konumuna getirmiştir. Ekonomik büyümenin artış oranı günümüzde düşüş göstermiş olsa da bu Çin'in enerji ihtiyacını azaltmamıştır ve enerji güvenliği konusu Çin'in önemli gündem maddelerinden biri olmaya devam etmektedir. Yukarıda sayılan temel enerji güvenliği sorunlarına ek ve paralel olarak Kutay Karaca'ya göre (2012:99) artan enerji ihtiyacı ve ithal enerjiye bağımlılığın Çin enerji güvenliğinde yarattığı altı önemli risk ve/veya tehdit vardır. Bunlar:

- Çin ithal petrolünün yaklaşık olarak % 80'inin ABD donanması tarafından kontrol edilen deniz yolları kanalıyla sağlanması,
- Enerji kaynağını çeşitlendirme ve enerjiyi kaynağından elde etme sıkıntısı,
- Enerji kaynaklarının bulunduğu bölgelerin her türlü istikrarsızlığa açık oluşu ve bu durumun enerji fiyatlarına etkisi,
- Enerji fiyatlarının diğer güçler tarafından yönlendirilme ihtimali,
- Küresel ısınma, hava kirliliği vb. konular üzerinden oluşturulabilecek baskı,
- Güney ve Doğu Çin Denizi'ndeki sorunların büyümesidir.

2.2.3. Çin'in Enerji Güvenliği Politikaları

Enerji kaynaklarının ve tedarikçilerinin çeşitlendirilmesi Çin'in enerji güvenliğinin sağlanması açısından öncelikli politikalardan biridir. Kömür, petrol ve doğal gaz açısından net ithalatçı konumunda bulunan Çin'in temel amacı yabancı ithal enerji kaynaklarına bağımlılığını azaltmak olmuştur. Enerji bağımlılığını azaltmanın yanında kömürün yoğun kullanımı nedeniyle artan hava kirliliği Çin'in enerji kaynaklarını çeşitlendirmesini zorunlu kılmıştır. Çin dünyanın en büyük kömür üreticisi ve tüketicisidir. Yüksek kalitesiz kömür kullanımı nedeniyle sera gazı salınımında ilk sırada olan Çin dünyayı en çok kirleten ülke konumundadır.

Çin kömür ve petrol gibi fosil yakıtlara göre daha temiz enerji kaynakları olan doğal gaz ve yenilenebilir enerji kaynaklarının toplam enerji tüketimindeki payını arttırmaya çalışmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çeşitli politikalar geliştirilmiştir. 2005 yılında, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Yenilenebilir Enerji Yasası yürürlüğe girdi. Bu yasadan sonra, Çin'de sadece hidroelektrik değil aynı zamanda biyoyakıtlar, rüzgâr enerjisi, güneş enerjisi ve diğer kaynakları da hedefleyen Yenilenebilir Enerji Uzun Vadeli Kalkınma Planı 2007 yılında uygulamaya kondu (Zhang,2017:640). 2014 yılında Çin devlet başkanı Xi Jinping enerji tüketimini azaltmaya, enerji arzını ve enerji verimliliğini arttırmaya odaklanan enerji devrimi çağrısında bulundu. Xi Jinping ülkenin enerji gelişimindeki büyük başarılarına rağmen büyük talep baskıları, arz kısıtlamaları, enerji üretimi ve tüketiminin neden olduğu ciddi çevresel kayıplar ve teknolojik gerilik gibi zorluklarla karşı karşıya olduklarını belirtmiştir. (<https://uk.reuters.com/article/china-energy-idUKL4N0OU2ZB20140613>, Erişim Tarihi: 14.06.2020). Xi Jinping'in çağrısı enerji tüketiminde, enerji arzında, enerji teknolojisinde ve enerji sisteminde devrimi kapsamaktadır. Bu hedefler doğrultusunda çeşitli politikalar geliştirilmiştir.

2014 yılında Devlet Konseyi, Çin'in enerji gelişiminin stratejik görevlerini ve temiz, verimli, güvenli ve sürdürülebilir bir modern enerji sistemi oluşturmayla ilgili hedeflerini açıklığa kavuşturmak için Enerji Geliştirme Stratejik Eylem Planı (2014-2020) yayınladı. Eylem Planı'nın temel hedefleri şunlardır:

1-Enerji bağımsızlığının; temiz kömür kullanımının teşvik edilmesi, yerli petrol üretiminin arttırılması, doğal gaz kullanımının arttırılması, yedek acil müdahale kapasitesinin arttırılması gibi faktörlerle sağlanması.

2- Enerji tüketiminin aşırı büyümesinin sıkı bir şekilde denetimi, enerji verimliliği iyileştirme planlarının uygulamasına odaklanmak, kentsel ve kırsal enerji kullanımının dönüşümünü teşvik etmek gibi faktörlerle enerji tüketimi devrimini teşvik etmek.

3- Kömür tüketim oranını azaltarak, doğal gaz tüketim oranını artırarak, nükleer enerji ve yenilenebilir enerjiyi geliştirerek enerjide optimizasyonu sağlamak.

4- Uluslararası alanda enerji konusunda ikili ve çok taraflı iş birliğini derinleştirmek, bölgesel bir enerji ticaret pazarı oluşturmak ve küresel enerji yönetişimine aktif olarak katılma yoluyla enerji alanında uluslararası iş birliğini genişletmek.

5- Enerji bilimi ve teknoloji yeniliğinin stratejik yönünü ve kilit noktalarını açıklığa kavuşturmak, büyük bilim ve teknoloji projelerine odaklanmak, büyük projelerle bağımsız yenilikleri teşvik etmek, bir enerji bilimi ve teknoloji yenilik sisteminin inşasını hızlandırmak yoluyla enerji bilimini ve teknoloji yeniliğini teşvik etmek. (International Energy Charter,2018:55-56).

Çin hükümeti 13. Beş Yıllık Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Planında (2016-2020) modern bir enerji sistemi oluşturma konusundaki temel hedefini şu şekilde açıklıyor:

“Enerji devrimini ilerletmek, enerjinin üretilme ve kullanılma biçiminde bir dönüşüme ivme kazandırmak, enerji tedarik karışımını iyileştirmek ve enerji kullanımının verimliliğini artırmak için güçlü bir baskı yapacağız. Temiz, düşük karbonlu, güvenli ve verimli ve ülkenin enerji güvenliğini koruyacak modern bir enerji sistemi inşa edeceğiz” (NDRC,2016:84)

13. Beş yıllık Planında belirtilen bu hedefe uygun olarak NDRC ve UAE tarafından 13. Beş Yıllık Enerji Gelişim Planı 2016 yılında kabul edildi. Bu plan Çin'deki enerji gelişimi için temel ilkeleri, kalkınma hedeflerini, ana görevleri ve politika önlemlerini ortaya koymaktadır:

- Enerji tasarrufuna öncelik vermek, enerji tüketimini azaltmak ve nihayetinde verimli, temiz, düşük karbonlu ve sosyal bir enerji modeli oluşturarak enerji tüketimi devrimini teşvik etmek.
- Kömür gibi fosil yakıtların temiz ve verimli geliştirilmesini ve kullanılmasını enerji dönüşümü ve geliştirmenin birincil görevi olarak kabul etmek; aktif olarak fosil olmayan enerjiyi geliştirmek; enerji iletim ve dağıtım ağlarının ve acil durum rezerv tesislerinin yapımını güçlendirmek; ve enerji tedarik sisteminin kalitesini ve verimliliğini artırmak yoluyla enerji arzı devrimini teşvik etmek.
- Enerji sektöründe teknolojik devrimi hızlandırmak.
- Uluslararası enerji işbirliğinin güçlendirilmesi.
- Piyasa odaklı reformlara bağlı olarak, fiyat sistemini rasyonelleştirmek; başlıca enerji alanlarındaki reformu derinleştirmek; kurumsal engelleri ortadan kaldırmak ve enerji piyasası sisteminde adil rekabet oluşturmak yoluyla enerji sisteminin devrimini teşvik etmek. (International Energy Charter,2018:56-57).

Son olarak, NDRC 2017 yılında, 2030 yılına kadar Çin enerji sektörünün temel hedeflerini ve stratejilerini belirleyen Enerji Devrimi Stratejisini (2016–2030) yayınladı. Bu belge, enerji için 13. Beş Yıllık Enerji Geliştirme Planı'nın (2016-2020) ötesinde bir yol belirlemektedir. Bu stratejinin öncesinde yayınlanan 13. Beş Yıllık Enerji Geliştirme Planı (2016-2020), 2020 yılına kadar hem toplam enerji tüketimi hem de enerji yoğunluğu konusunda "İkili Kontrol" uygulamasını önermiştir. Bu temel üzerine inşa edilen Strateji, 2030 yılına kadar daha fazla enerji devrimi hedefine ulaşılmasını önermektedir. 2021'den 2030'a kadar yenilenebilir enerji, doğal gaz ve nükleer enerji kullanımının artması ve yüksek karbonlu fosil enerji tüketiminin büyük ölçüde azalması beklenmektedir. 2030 yılına kadar Çin, toplam enerji tüketiminin 6 Gtce ile sınırlanmasını, fosil olmayan enerji kaynaklarının ve doğal gazın sırasıyla toplam enerji tüketiminin yaklaşık %20 ve %15'ini oluşturmasını ve yeni enerji talebinin temelde temiz ve sürdürülebilirliğe bağlı olmasını beklemektedir. Karbon salınımının 2005 yılına kıyasla %60-%65 aralığında azalması hedeflenmektedir (International Energy Charter,2018:59).

Yukarıda belirtilen politikaların bir sonucu olarak günümüzde Çin yenilenebilir enerji alanında lider ülke konumundadır. Çin, dünyanın en büyük güneş enerjisi (küresel güneş enerjisi kapasitesinin yarısından fazlası) ve rüzgâr enerjisi üreticisi olmasının yanı sıra 83,4 milyar dolarlık yatırımıyla yenilenebilir enerji sektöründe dünyanın en büyük yatırımcısıdır. Ancak, yenilenebilir enerji kaynakları Çin enerji tüketiminde giderek artan oranlara sahip olsa da hidroelektrik (%8), doğal gaz (%8), nükleer enerji (%2) ve diğer yenilenebilir kaynaklar (yaklaşık %5) Çin toplam enerji tüketiminde görece küçük oranlara sahiptir. (EIA,2020:2). Çin kömür kullanımını sınırlamaya çalışmasına rağmen kömür toplam enerji tüketiminde %58’lik oranla hala en yüksek paya sahiptir. Kömürü toplam enerji tüketiminin %20’sini oluşturan petrol takip etmektedir.

Enerji kaynaklarının yenilenebilir enerji ve doğal gaz kullanımının artırılmasıyla çeşitlendirilmesinin yanında, Çin için enerji tedarikçilerinin çeşitlendirilmesi de enerji güvenliğinin sağlanmasında önemli politikalarından biridir. Çin petrol ithalatının %44’ünü Orta Doğu bölgesinden tedarik etmektedir. 11 Eylül saldırıları sonrası ABD’nin Irak işgali, Körfez Savaşları ve Arap Baharıyla bölgede hızla yayılan rejim değişiklikleri, ayaklanmalar ve ABD’nin bölgedeki siyasi ve askeri gücü nedeniyle petrol ithalatında Orta Doğu bölgesine bağımlı olmak Çin enerji güvenliği için büyük bir tehdit oluşturmıştır. Çin bu bölgeye olan bağımlılığı aşmak amacıyla Latin Amerika, Afrika ve Orta Asya ülkeleriyle enerji konusunda iş birliğini geliştirmiştir. Fakat Orta Doğu bölgesi rezerv miktarı, üretim-ihraç kapasitesi bakımından hala Çin’in petrol ithalatında büyük bir oranı oluşturmaktadır (%44).

Stratejik petrol rezervlerinin (SPR) oluşturulması enerji güvenliğinin sağlanması için uygulanan bir diğer enerji politikasıdır. Stratejik petrol rezervleri petrol tedarik zincirindeki bir kesintiye karşı bir ülkenin ilk savunma hattı olarak tanımlanabilir. SPR yerli üretimin sınırlı olduğu, deniz yoluyla tedarik edilen petrole olan bağımlılığın arttığı ülkelerin enerji güvenliği için çok önemlidir. 1973 yılındaki ilk petrol krizinden sonra IEA üye ülkelere 90 günlük ithalat miktarına eşdeğer petrol stoku bulundurma koşulu getirdi. Fakat IEA üyesi olmayan Çin’in devlet kontrolünün olmaması ve petrol sektöründeki büyük özel işletmeler gibi çeşitli nedenlerden dolayı SPR inşasına başlaması diğer ülkelere görece oldukça geç olmuştur (Singh,2012:2).

Çin 2000'li yılların başında kendi stratejik petrol rezervlerini inşa etme yoluna girdi ve o zamandan beri bunu enerji güvenliğini arttırmanın önemli unsurlarından biri olarak görmeye başladı. Çin'in temel amacı petrol arzında gerçekleşebilecek olası kesintilerin etkisini azaltmaktır. Çin'in 1993 yılında net petrol ithalatçı olmasıyla beraber stratejik petrol rezervlerinin kurulması konusu tartışılmaya başlandı. Çin, resmi olarak SPR programını ilk kez 2001 yılında 10. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda formüle etti (Wu,2014:5). 2007 yılında NDRC, stratejik petrol rezervlerinin inşasını ve petrol rezervlerinin yönetim sistemini güçlendirmek için Çin Ulusal Petrol Rezerv Merkezi'nin kurulduğunu duyurdu. (Zhang,2011:7614). 2004 yılında ulusal petrol rezerv üsleri kurmaya başlayan Çin rezerv üslerini üç aşamada tamamlamayı planlamıştır. İlk aşamada Zhenhai, Zhoushan, Qingdao ve Dalian kıyı kentlerinde bulunan dört rezerv bölgesi seçildi ve ilk aşamanın inşası 16,4 milyon metreküp veya 103 milyon varil kapasite ile 2008 yılının sonunda tamamlandı (Singh,2012:4).

- Dalian, Liaoning Eyaleti, -3.0 milyon metreküp depolama kapasitesine sahiptir. (yaklaşık olarak 19 milyon varil)
- Qingdao, Shandong Eyaleti-3.0 milyon metreküp depolama kapasitesine sahiptir.(yaklaşık olarak 19 milyon varil)
- Zhenhai, Zhejiang Eyaleti-5.2 milyon metreküp depolama kapasitesine sahiptir. (yaklaşık 33 milyon varil)
- Zhoushan, Zhejiang Eyaleti-5.0 milyon metreküp depolama kapasitesiye sahiptir. (yaklaşık 33 milyon varil)

2009 yılında başlayan ikinci aşama 26,8 milyon metreküp veya 169 milyon varil hedefiyle Çin'in toplam stratejik ham petrol rezerv kapasitesini 44,6 milyon metreküp veya 281 milyon varile çıkaracak olan 8 yeni SPR üssünün inşa edilmesini içermektedir. Aşağıda kurulan yeni üslerin kapasiteleri belirtilmiştir:

- Dushanzi, XUAR-5.4 milyon metreküp kapasitene sahiptir.(yaklaşık 34 milyon varil)
- Lanzhou, Gansu Eyaleti-3.0 milyon metreküp depolama kapasitesine sahiptir. (yaklaşık olarak 19 milyon varil)
- Huangdao, Shandong Eyaleti-3.2 milyon metreküp depolama kapasitesine

sahiptir. (yaklaşık olarak 19 milyon varil)

- Jinzhou, Liaoning Eyaleti-3.0 milyon metreküp depolama kapasitesine sahiptir. (yaklaşık olarak 19 milyon varil)
- Huizhou, Guangdong —5 milyon metreküp depolama kapasitesine sahiptir. (yaklaşık 33 milyon varil)
- Jintan, Jiangsu-2.5 milyon metreküp depolama kapasitesine sahiptir.(yaklaşık 18 milyon varil)
- Shanshan, XUAR —8 milyon metreküp depolama kapasitesine sahiptir (yaklaşık 49 milyon varil)
- Zhanjiang, Guangdong. (Singh,2012:4)

Üçüncü aşamada ise detaylar belirtilmemiş olmakla beraber Wanzhou, Caofeidian, Tianjin bölgelerinde oluşturulacak üslerle SPR kapasitesinin 204 milyon varil daha artırılması hedeflenmektedir. Toplam SPR kapasitesinin 500 milyon varil olması hedeflenmektedir (Singh,2012:5). Çin petrol stokları ve stok geliştirme süreci hakkında sınırlı bilgi yayınlansa da endüstri analistleri Pekin'in 2016 yılından beri SPR'lerini hızla doldurduğunu değerlendiriyor. Çin'in en az 12 SPR tesisinde depolanan 300 milyon varilden fazla ham petrole sahip olduğu tahmin ediliyor. Eylül 2019'da Çin, ülkenin ithalatını karşılamak için 80 günlük ham petrol rezervine sahip olduğunu duyurdu. Bu da Çin'in SPR programı kapsamında hedeflediği 90 günlük ihtiyacı karşılayacak petrol rezervleri oluşturma hedefine oldukça yakındır. Endüstri analistleri, Çin'in düşük uluslararası petrol fiyatlarından yararlanmak için 2020'nin ilk yarısına kadar petrol depolama rezervlerini oluşturmaya devam ettiğini öne sürüyor. Ülkenin stratejik petrol rezervleri inşasına devam etmesi petrol ithalatını da büyük ölçüde arttırmaktadır (EIA,2020:4).

Çin'in enerji güvenliğinin sağlanmasına yönelik uygulanan bir diğer politika Çin enerji şirketlerinin yaptığı deniz aşırı enerji yatırımlarıdır. Deniz aşırı enerji yatırımları Çin Hükümeti tarafından enerji güvenliğinin sağlanması konusunda en önemli alanlardan biri olarak görülüyor. Günümüze kadar denizaşırı petrol ve gaz yatırımı yapan 20'den fazla Çin enerji şirketi bulunmaktadır. Fakat denizaşırı yatırımlar üç büyük petrol şirketi olan Çin Ulusal Petrol Şirketi (CNPC), Çin Ulusal

Petrokimya Şirketi (Sinopec) ve Çin Ulusal Açık Deniz Petrol Şirketi (CNOOC) tarafından yönetilmektedir. Çinli enerji şirketlerinin dünyada 40'tan fazla ülkede upstream (arama, üretim), midstream (taşıma, depolama) ve downstream (rafineri, dağıtım, pazarlama) faaliyet alanlarını kapsayan birçok doğal gaz ve petrol projesi bulunmaktadır (Huandong ve Mouyuan, 2017:61).

Çin denizaşırı enerji yatırımlarında önde gelen üç büyük petrol şirketi Çin Hükümeti tarafından her biri bir endüstri sektöründen sorumlu olacak şekilde 1980'lerde kuruldu. 1982'de kurulan Çin Ulusal Denizaşırı Petrol Şirketi (CNOOC), açık deniz petrol ticaretinin çoğunu kontrol ediyordu. 1983 yılında kurulan Çin Ulusal Petrokimya Şirketi (Sinopec), rafineri ve pazarlamadan sorumluydu. 1988 yılında kurulan Çin Ulusal Petrol Şirketi (CNPC), karada ve açık deniz alanlarında petrol arama ve üretiminden sorumluydu (Downs, 2000, 14). Bu üç büyük petrol şirketinin faaliyet alanları coğrafi olarak da farklılık göstermektedir. Kuzey Çin'de CNPC, Güney Çin'de Sinopec ve deniz aşırı üretimde CNOOC hâkim konumdadır. Piyasa reformları bu şirketlere başlangıçtaki işlevsel ve coğrafi alanlarının ötesine geçme özgürlüğü verdikçe, bu sınırlar giderek bulanıklaştı. Buna rağmen, CNPC hala boru hattı inşaatı ve işletmesine hâkim durumdadır. Sinopec açık ara en büyük rafineridir ve CNOOC hala açık deniz üretiminde hâkim konumdadır (Jiang ve Sinton, 2011:9).

Çin enerji şirketlerinin deniz aşırı petrol ve doğal gaz yatırımları 1990'larda başladı. CNPC, denizaşırı yatırımlarını gerçekleştiren ilk petrol şirketi idi. 1990'ların başında, hükümetin o dönemde kendi kendine yeterlilik ve artan yerli petrol üretimine odaklanmasına rağmen, CNPC Sudan, Peru ve Kazakistan'a yatırım yapmaya başladı (Jiang ve Sinton, 2011:10). CNPC, 1992'de Kanada'da rezerv satın aldı, Tayland'da bir üretim paylaşımı sözleşmesi imzaladı ve 1994'te Papua Yeni Gine'nin merkezinde petrolün araştırılması için bir anlaşma imzaladı. CNOOC da 1993 yılında ilk denizaşırı yatırımını Endonezya'da yaptı. Çinli enerji şirketlerinin erken yabancı yatırımları üretim paylaşımı konusunda iş birliği, petrol sahası arama gibi küçük ölçekli projelerden oluşuyordu. Bu erken yatırımlar, Çin'in petrol tedarik durumunu önemli ölçüde değiştirmemiş olsa da gelecekte yapılacak daha büyük yatırımların yolunu açtılar (Downs, 2000, 15). 1997 yılında CNPC Sudan, Kazakistan ve Venezuela'da büyük ölçekli denizaşırı petrol / gaz arama ve üretim projelerine

katılımının başlangıcını işaret eden üç büyük projeye imza atmıştır (Huandong ve Mouyuan,2017:59).

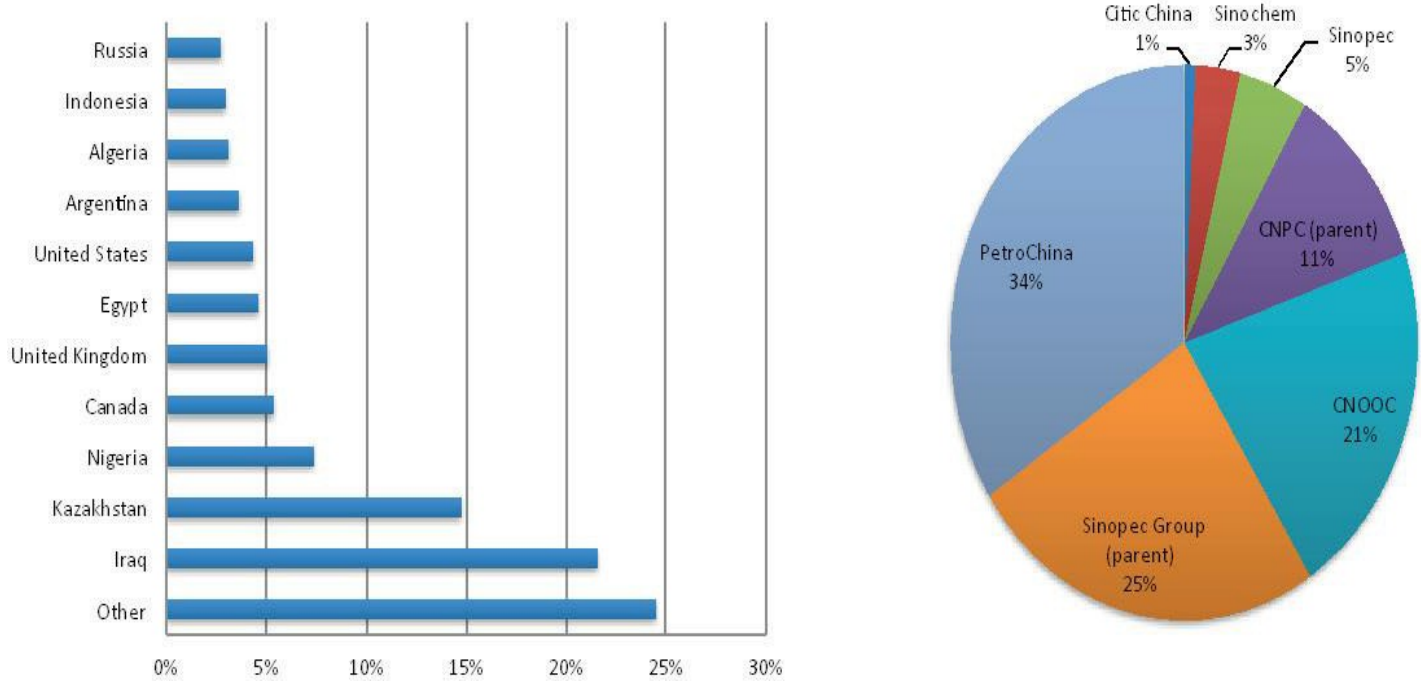
2000’li yılların başında Çin’in hızlı bir şekilde artan petrol talebi ve 2003 yılında ABD’nin Irak işgali sonucunda Çin’in özellikle Orta Doğu petrolü için artan endişesi deniz aşırı enerji yatırımlarını ülke gündemine taşımıştır. Buna ek olarak, 2001 yılında Çin’in DTÖ’ye üye olmasıyla küresel ekonomi ve enerji piyasalarıyla bütünleşmesi denizaşırı yatırım yapacak güçlü enerji şirketlerine olan ihtiyacını arttırmıştır. Dolayısıyla, Çin hükümetinin 2001 yılında “dışarıya çıkma” politikasını benimseyerek firmaların yurtdışına yatırım yapmasını teşvik etmesiyle Çin ulusal enerji şirketlerinin denizaşırı yatırımları büyük oranda artış göstermiştir. Bugün, 40’tan fazla ülkeye yayılan ve Çin dışında günlük 2,5 milyon varil petrol eşdeğeri (mboe / d) petrol ve gaz üreten faaliyetlerle Çin enerji şirketleri küresel enerji piyasalarında önemli bir güç haline gelmiştir (Jiang ve Ding,2014:7).

2002 yılında SINOPEC ve CNOOC sırasıyla Orta Doğu ve Asya-pasifik bölgelerine girdi. 2005 yılında CNPC’nin 4.18 milyar dolarla Kazakistan’ın en önemli petrol şirketlerinden biri olan PetroKazakistan’ı satın alması o dönemde Çinli enerji şirketlerin en büyük satın alma anlaşmasıydı (http://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2005-10/27/content_488314.htm, Erişim Tarihi: 12.11.2020). Sadece Ocak 2009 ile Aralık 2010 arasında Çin enerji şirketleri petrol ve doğal gaz varlıkları satın almak için 47,59 milyar dolar harcama yaptılar (Jiang ve Sinton,2011:10). 2013 yılında Çinli petrol şirketlerinin denizaşırı petrol ve gaz rezervleri 2007’ye göre yaklaşık 10 kat artışla 3,2 milyar ton petrol eşdeğerine ulaştı ve petrol ve gaz üretimi de artış gösterdi. Üretim ve rezervlerdeki hızlı büyüme, esas olarak büyük ölçekli projelerin katkısından kaynaklandı. Bu dönemde alınan projelerin petrol ve doğal gaz rezervleri ortalama 80 milyon ton petrole eşdeğerdi (Huandong ve Mouyuan,2017:59).

Çinli petrol şirketleri enerji kaynağı bakımından zengin ülkelerle iş birliğini arttırarak petrol ve doğal gaz tedarikini güvence altına almaktadırlar. Çin’in en büyük petrol tedarikçileri olan Rusya ve Suudi Arabistan gibi kaynak zengini ülkelere NOC’larla güçlü ortaklıklar kuruldu. Petrol ve doğalgaz karşılığında kredi anlaşmaları, kaynak bakımından zengin bu ülkelere uzun vadeli tedarik sağlamak için Çinli

şirketler tarafından kullanılmaktadır. Çinli şirketler, Çin'e petrol ve gaz arzını artırmak ve çeşitlendirmek amacıyla Rus şirketleriyle petrol ve gaz aramalarından uzun vadeli ham petrol ve LNG sözleşmelerine kadar çok sayıda petrol ve gaz anlaşması yaptı. CNPC ve Rusya merkezli petrol ve doğal gaz şirketi Rosneft arasında 2013 yılında Rusya'nın Doğu Sibirya ve Uzak Doğu bölgelerini geliştirmek için bir ortak girişim oluşturmak üzere bir mutabakat anlaşması (MOU) imzaladı. Yılın başlarında, 25 yıl için günlük 300 kb / d petrol üretimini daha güvence altına almak için Çin Kalkınma Bankası ile Rusya arasında 25 milyar dolar tutarında ikinci petrol için kredi anlaşmasına varıldı. Suudi Arabistan'ın milli petrol şirketi Saudi Aramco Fujian eyaletinde 750 benzin istasyonu ve bir rafineri inşa etmek için Sinopec ile bir iş birliği anlaşması imzaladı. 2011 yılında CNPC ve Saudi Aramco, Yunnan'daki bir rafineride iş birliği yapmak için bir mutabakat anlaşması imzaladı. Sinopec, Suudi Aramco ile Kızıldeniz'deki Yanbu'daki Yasref rafinerisinde ortak girişim kurmak için 4,5 milyar dolar yatırım yaparak Suudi Arabistan'da rafineri endüstrisine girdi (Jiang ve Ding,2014:22-24).

Şekil 2.4. Ülkelere ve Şirketlere Göre Çin'in Denizaşırı Petrol ve Gaz Üretimi (2013)

Kaynak: Jiang ve Ding,2014:14

Şekil 2.4'e bakıldığında petrol ve doğal gaz üretiminin en çok yapıldığı ülkelerin Kazakistan ve Irak olduğu görülmektedir. Çinli şirketler, 2009'da IOC ve NOC ortaklarıyla birlikte hizmet ihaleleri için teklifler kazandıklarından beri Irak'ın petrol sektöründe faaliyet gösteriyorlar. 2013 yılı sonunda, Çinli şirketler Irak'ta günlük 553 kb /d petrol üretimine sahipti. Bu da 2013 yılında Çin'in toplam denizaşırı petrol üretiminin %26'sını oluşturuyordu. IEA Irak Enerji Görünümü 'ne göre, Irak'ın ihracat ham petrolünün çoğu, talebin en hızlı şekilde arttığı ve büyük, modern rafinerilerin çeşitli özelliklerle Irak ham petrollerini işleyebildiği Asya pazarlarına gidecektir. 2019 yılı itibarıyla Suudi Arabistan ve Rusya'dan sonra Irak %10 oranla Çin ithal petrolünün üçüncü büyük tedarikçisidir. Çinli şirketler, Kazakistan'ın petrol ve gaz sektöründe güçlü varlığını sürdürüyor. CNPC, 2013 yılında Kazakistan'ın Hazar Denizi'ndeki dev Kashagan petrol projesinde %8,33 pay (5 milyar dolar) elde etti ve ardından Kashagan'ın ikinci aşamasını finanse etmek için ek 3 milyar dolar kazandı. Çinli şirketler Irak'tan sonra ikinci büyük üretim yeri olan Kazakistan'da günlük 315 kb /d petrol üretimine sahipti. Çin dışında petrol üreten on Çinli şirket arasında, CNPC'ye bağlı olan PetroChina günde 883.000 varil petrol üretimiyle (883 kb / d) en büyük denizaşırı petrol ve gaz üretimine sahiptir. Denizaşırı petrol ve doğal gaz üretiminin %25'ini oluşturan Sinopec ikinci sırada, %21 ile CNOOC ise üçüncü sırada yer almaktadır (Jiang ve Ding,2014:13-15).

Çin petrol şirketleri, petrol ve doğal gaz ithalatının ABD kontrolündeki deniz yollarına bağımlılığını aşmak, petrol ve doğal gaz ithalatını güvence altına almak ve alternatif güzergâhlar yaratmak amacıyla uluslararası boru hatları inşası için büyük yatırımlar yapmıştır. Boru hatlarının inşasında öne çıkan ülkeler Rusya, Orta Asya ülkeleri (Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan) ve Myanmar'dır.

Orta Asya Çin petrol ithalatı için alternatif bir güzergâh olmakla beraber doğal gaz arzını önemli ölçüde arttırmasına olanak sağlayan bir bölgedir. Çin'in ilk uluslararası petrol boru hattı olan Kazakistan-Çin petrol boru hattı CNPC ve Kazak petrol şirketi KazMunayGas tarafından geliştirildi ve 2009 yılında tamamlandı. Boru hattı, Kazakistan'ın Hazar kıyısını Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ndeki Alashakou'daki sınırına bağlamaktadır (Jiang ve Sinton ,2011:31). Çin-Kazakistan petrol boru hattıyla, 2019 yılında Çin'e 10,88 milyon tondan fazla ham petrol taşınmıştır (http://www.xinhuanet.com/english/2020-01/09/c_138691200.htm, Erişim

Tarihi: 12.11.2020). Bu bölgenin ilk doğal gaz boru hattı olan Orta Asya-Çin Doğalgaz Boru Hattı ise, Türkmen-Özbek sınır kenti Gedaim'den başlayıp Özbekistan'ın merkezinden ve Güney Kazakistan'dan geçerek Çin'in Sincan Uygur Özerk bölgesinde sona eriyor. Üç hattan oluşan boru hattı yapımı 2009 yılında başlayıp 2014 yılında tamamlanmıştır. Çin-Orta Asya Gaz Boru Hattı kapasitesi 55 milyar metreküp olsa da 2019 yılında Çin'e 47,9 milyar metreküp doğal gaz tedarik edilmiştir. 2013 yılında Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan ile yapılan anlaşmada üç hatta ek olarak yeni bir hat eklenmeye karar verilmesiyle Orta Asya-Çin Doğalgaz Boru Hattı, yıllık 85 milyar metreküp doğal gaz tedarikiyle Orta Asya'daki en büyük doğal gaz tedarik sistemi olacaktır.

(<https://www.cnpc.com.cn/en/FlowofnaturalgasfromCentralAsia/FlowofnaturalgasfromCentralAsia2.shtml>, Erişim Tarihi: 12.11.2020). Orta Asya'dan boru hatlarıyla tedarik edilen bu doğal gaz Çin'in doğal gaz ithalatının %62'sini oluşturan LNG ithalatını azaltabilir. Dolayısıyla Malakka Boğazı'na olan bağımlılığın azaltılmasıyla Çin doğal gaz tedariki daha güvenli hale gelecektir.

Boru hatları inşasında önemli olan bir diğer ülke Myanmar'dır. 2013 yılında Çin- Myanmar doğal gaz boru hattı, 2017 yılında ise Çin- Myanmar petrol boru hattı faaliyete geçti. Buradaki temel amaç Hint Okyanusu'na erişimi ve geniş doğal gaz rezervlerine sahip olan Myanmar ile Malakka Boğazı'na olan bağımlılığı azaltmak için alternatif bir güzergâh yaratmaktır (Jiang ve Sinton ,2011:34). Çin 2018 yılında 12 milyar metreküp kapasiteye sahip Çin-Myanmar doğal gaz boru hattıyla 3,2 milyar metreküp doğal gaz ithal etmiştir (<https://asiatimes.com/2019/05/what-chinas-appetite-for-gas-could-mean/>, Erişim Tarihi:15.06.2020). 22 milyon petrol taşıma kapasitesine sahip olan Çin-Myanmar petrol boru hattıyla ise, Çin 2019 yılında 10,8 milyon ton ham petrol ithal etti

(http://www.xinhuanet.com/english/asiapacific/202001/14/c_138704469.htm#:~:text=China-Myanmar%20pipeline%20carries%2010.8%20mln%20tonnes%20crude%20oil%20in,

Erişim Tarihi: 12.11.2020). Çin'in 2019 yılında toplam petrol ithalatının 506 milyon ton olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Çin-Myanmar petrol boru hattıyla ithal edilen petrolün çok küçük bir oranı oluşturduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu boru hattıyla yapılan petrol ithalatının Çin'in Malakka Boğazı'na ve çoğunluğu Orta Doğu ve Afrika'dan gelen ithal petrole bağımlılığını azaltması mümkün görünmemektedir.

Çin'in boru hatlarıyla ithalat kanallarını genişletmek amacıyla yatırımlar yaptığı bir diğer ülke Rusya'dır. 2019 yılında açılan Sibirya'yı Çin'in kuzeydoğusuna bağlayan Sibirya'nın Gücü, Rusya ve Çin arasındaki ilk doğalgaz boru hattıdır. Boru hattının 2025'te tam kapasite çalışmaya başlamasıyla Çin'e yılda 38 milyar metreküp gaz sevkiyatı yapılması planlanmaktadır (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50629873>, Erişim Tarihi: 12.11.2020). Ayrıca Çin'in Rusya'dan ithal ettiği petrol Doğu Sibirya-Pasifik Okyanusu boru hattıyla beraber artış göstermiştir. İlk kısmı 2009 yılında ikinci kısmı 2012 yılında tamamlanan boru hattıyla Rusya, Güney Kore, Japonya ve Çin'e ham petrol ihraç etmektedir (<https://www.hydrocarbons-technology.com/projects/espipeline/>, Erişim Tarihi: 18.12.2019). 2019 yılı itibarıyla Rusya, Çin petrol ithalatının %15'ini oluşturarak Suudi Arabistan'dan sonra Çin'in ikinci büyük petrol tedarikçisidir.

Çin boru hatları inşasıyla çevre ülkelerden petrol ve doğal gaz tedarikini arttırmaya çalışarak çoğunluğu Ortadoğu ve Afrika bölgesinden gelen petrol ve aynı zamanda doğal gaz ithalatının %62'sini oluşturan LNG ithalatına olan bağımlılığı azaltmayı hedeflemektedir. Petrol ve doğal gazın çevre ülkelerden tedarik edilmesi aynı zamanda ABD donanmasının hâkim olduğu deniz yollarına da daha az bağımlı olmak anlamına gelmektedir. Fakat doğal gaz konusunda daha başarılı olmakla beraber, bölge ülkelerinin Çin'e tedarik edebileceği petrol miktarının sınırlı olması nedeniyle Çin'in petrol bağımlılığını sonlandırması mümkün görünmemektedir.

Çinli Uluslararası petrol şirketlerinin denizasıırı yatırım yapmak konusundaki amaçlarına bakıldığında en sık belirtilen hedefler, petrol ve gaz rezervlerini artırmak, üretimi genişletmek ve tedarik kaynaklarını çeşitlendirmektir. Bu hedefler artık hükümetin en üst düzeylerinde desteklenmektedir. Uluslararası Enerji Komisyonu'nun 2010 yılındaki ilk toplantısında, "uluslararası iş birliği yoluyla enerji arzını güvence altına almak" en önemli önceliklerden biri olarak ilan edildi. Fakat tablo 2 de görüldüğü gibi enerji kaynakları üzerindeki kontrolün genişletilmesi birçok motivasyondan sadece birini oluşturmaktadır (Jiang ve Sinton,2011:12).

Tablo 2.5. Çin Ulusal Petrol Şirketlerinin Motivasyon ve Stratejileri

Yurtdışına yatırım yapma motivasyonları	Genişlemek için kullanılan temel stratejiler
Petrol ve doğal gaz rezervlerini ve üretimlerini artırmak	Enerji tedarik kaynaklarını çeşitlendirmek ve yeni iş fırsatlarından yararlanmak
Risklerden kaçınmak için enerji kaynaklarını çeşitlendirmek	Var olan enerji kaynaklarına sinerji katacak yeni varlıkları hedeflemek
Uluslararası NOC'lara dönüşmek	Diğer ulusal ve uluslararası şirketlerle ortaklık kurmak ve böylece enerji yatırımlarındaki riskleri azaltmak
Entegre bir tedarik zinciri geliştirmek	Enerji kaynaklara erişim karşılığında Çin pazarına erişimi sağlayacak anlaşmaları takip etmek
Teknik bilgi edinmek ve yönetim kapasitelerini düzene koymak	Güçlü finansal kaynaklardan ve devletin siyasi desteğinden faydalanmak

Kaynak: Jiand ve Julie,2011:13

Çin enerji kaynaklarını çeşitlendirmek ve ithal doğal gaza olan bağımlılığını azaltmak amacıyla aynı zamanda kaya gazı üretimine yönelmiştir. 2019 yılında Çin çoğunluğu Sichuan havzası ve çevresinden olmak üzere 15,4 milyar metreküp kaya gazı üretti. Ülkenin kanıtlanmış kaya gazı rezervleri 2019 yılında yıllık bazda yüzde 513,1 artarak 764,4 milyar metreküpü aştı. (<http://global.chinadaily.com.cn/a/202012/02/WS5fc6edc6a31024ad0ba99428.html>, Erişim Tarihi:10.12.2020). Çin, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra kaya gazı üretimini başarıyla ticarileştiren üçüncü ülkedir. Ülkenin enerji şirketleri yerli üretimi artırmak için keşif ve sondaj çalışmalarını hızlandırmaktadır. 3 milyar metreküp şeyl gazının ürettiği enerjinin 6 milyon metrik ton kömür yakmaya eşdeğer olduğu ve karbondioksit emisyonlarını 4,2 milyon ton azalttığı tahmin edilmektedir.

(<http://www.chinadaily.com.cn/a/201902/14/WS5c64a7f9a3106c65c34e9337.html>, Erişim Tarihi: 10.11.2019). Dolayısıyla, kaya gazı üretimi Çin'in kömüre ve ithal doğalgaza olan bağımlılığını azaltma noktasında önemli bir gelişmedir.

Çin'in enerji güvenliği politikalarında son olarak “Kuşak-Yol Projesine” değinilecektir. Proje, Çin hükümeti tarafından önerilen proje kapsamındaki ülkeler arasında ekonomik iş birliğini teşvik etmek amacıyla başlatılan önemli bir kalkınma girişimi olan “İpek Yolu Ekonomik Kuşağı” ve “21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu'na” atıfta bulunmaktadır (<http://www.euobor.org/index.php?app=OBOR>, Erişim Tarihi: 12.11.2020). Proje kapsamında yapılması planlanan kara yolları, demir yolları, petrol ve doğal gaz boru hatları ve diğer altyapı yatırımlarıyla Asya, Afrika ve Avrupa arasında ulaşım, sanayi ve ticaret ağı oluşturulması hedeflenmektedir. İpek Yolu Ekonomi Kuşağı ile 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolunun Ortaklaşa İnşa Edilmesini Teşvik Üzerine Vizyon ve Faaliyetler bildirgesine göre projenin temel ilkeleri şunlardır:

1- Girişim Barış İçinde Yaşamanın Beş İlkesini desteklemektedir: Egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı, birbirine saldırmama, birbirinin içişlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı yarar ve barış içinde bir arada yaşama.

2- Girişim iş birliğine açıktır. Proje tarihi İpek Yolu bölgesini kapsamaktadır, ancak bununla sınırlı değildir. Proje daha fazla bölgenin faydalanabilmesi için tüm ülkelerin ve uluslararası/ bölgesel örgütlerin katılımına açıktır.

3- Girişim uyumlu ve kapsayıcıdır. Tüm ülkelerin ortak refah amacıyla barış içinde bir arada yaşaması için proje medeniyetler arası hoşgörüyü savunur, farklı ülkeler tarafından seçilen gelişim yollarına saygı duyar ve ortak zemin arayışında farklı medeniyetler arasındaki diyalogları destekler.

4- Girişim, piyasa işleyişini takip etmektedir. Girişim, piyasa kurallarına ve uluslararası normlara uyacak ve kaynak dağıtımında piyasanın belirleyici rolünü esas alacaktır. Bunun yanında hükümetlerin gerekli işlevlerini yerine getirmesini sağlayacaktır.

5-Girişim, karşılıklı faydayı hedeflemektedir. Tüm tarafların güçlü yönlerini ve potansiyellerini kullanabilmeleri için ilgili tüm tarafların çıkarlarını ve endişelerini dikkate alıp bu çıkarların bileşimi ve iş birliği için “en büyük ortak paydanın”

oluşturulmasına destek verilecektir (Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st Century Maritime Silk Road,2015:3).

Projenin çerçevesi ise aynı bildirgede şu şekilde belirtilmiştir:

1- Kuşak ve Yol Girişimi, ortak kalkınma ve refahı teşvik eden, karşılıklı anlayış ve güveni artırarak her alanda alışverişleri güçlendiren, barış ve dostluğa giden yolu destekleyen herkesin kazançlı olacağı bir iş birliğidir. Çin hükümeti barış ve iş birliğini, açıklığı ve kapsayıcılığı, karşılıklı öğrenmeyi ve karşılıklı faydayı savunuyor. Proje tüm alanlarda iş birliğini teşvik eder ve karşılıklı siyasi güven, ekonomik entegrasyon ve kültürel kapsayıcılık içeren ortak çıkarlar, kader ve sorumluluktan oluşan bir topluluk oluşturmak için çalışır.

2- Kuşak ve Yol, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarından geçmektedir. Proje canlı Doğu Asya ekonomisini gelişmiş Avrupa ekonomine bağlamakta ve ekonomik kalkınma için büyük potansiyele sahip ülkeleri kapsamaktadır. İpek Yolu Ekonomik Kuşağı, Çin, Orta Asya, Rusya ve Avrupa'yı (Baltık) bir araya getirmeye; Orta Asya ve Batı Asya üzerinden Çin'i Basra Körfezi ve Akdeniz'e bağlamaya ve Çin'i Güneydoğu Asya, Güney Asya ve Hint Okyanusu ile bağlamaya odaklanmaktadır. 21.Yüzyıl Deniz İpek Yolu'nun iki rotası bulunmaktadır: Güney Çin Denizi ve Hint Okyanusu üzerinden Avrupa'ya ulaşmak ve Güney Çin Denizi üzerinden Çin'in kıyılarından Güney Pasifik'e ulaşmak.

3- Proje kara üzerinde uluslararası ulaşım rotalarından yararlanarak, Kuşak ve Yol üzerindeki ana şehirlere güvenerek Avrasya Kara Köprüsü inşa etmeye ve Çin-Moğolistan-Rusya, Çin-Orta Asya-Batı Asya ve Çin-Hindiçin Yarımadası ekonomi koridorlarını geliştirmeye odaklanacaktır. Girişim, denizde, Kuşak ve Yol üzerindeki büyük deniz limanlarını birbirine bağlayarak güvenli ve verimli ulaşım yolları inşa etmeye odaklanacak. Çin-Pakistan Ekonomi Koridoru ve Bangladeş-Çin-Hindistan-Myanmar Ekonomi Koridoru Kuşak ve Yol Projesi ile yakından ilgilidir ve bu nedenle daha yakın bir iş birliği gerektirir.

4- Girişim, Kuşak ve Yol üzerindeki ülkeler arasındaki iş birliğine dayalı iddialı bir ekonomik vizyonudur (Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st Century Maritime Silk Road,2015:4-5).

Yukarıda temel ilkeleri ve çerçevesi belirtilen Kuşak-Yol Projesi'yle projeye dahil olan ülkeler arasında politika koordinasyonu, olanakların birbirine bağlanabilirliği, engelsiz ticaret, finansal bütünlük ve halklar arasında bağlar kurulması konusunda iş birliğinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Çin, bu proje kapsamındaki yatırımları ile bölgede ekonomik ve siyasi nüfuzunu arttırarak bir pazar oluştururken, aynı zamanda ekonomisinin istikrarlı bir şekilde büyümesinin bir gereksinimi olan petrol ve doğalgaz başta olmak üzere hammadde kaynaklarını çoğaltmakta ve ülkeye kolay girişi için altyapısını güçlendirmektedir (Alperen,2018:24).

2.3. Sonuç

Bu bölümde Çin ekonomisinin dönüşümü ve enerji güvenliği ele alınmıştır. 1978 yılından itibaren Çin'in yüksek büyüme oranları Çin'in enerji ihtiyacını büyük oranda arttırmıştır. Ekonomik büyüme sonucu artan enerji ihtiyacı aynı zamanda sürdürülebilir ekonomik büyümenin de ön koşuludur. Ekonomik büyümenin sürdürülmesinin Çin için siyasi ve sosyal istikrarın sağlanması anlamına gelmesi, enerji güvenliğinin sağlanmasını Çin için temel bir gereklilik haline getirmiştir. Bu kapsamda Çin ekonomisinin dönüşümü ele alındıktan sonra Çin için enerji güvenliği kavramının ne ifade ettiğine, enerji güvenliğindeki temel sorunlara ve buna karşı uygulanan politikalara değinilmiştir. 2000'lere kadar petrol arz güvenliği ve kendi kendine yeterlilik kapsamında dar bir şekilde tanımlanan enerji güvenliği kavramı, 2000'li yıllarla beraber gittikçe genişlemiştir. Petrol güvenliğinin sağlanması en önemli unsur olarak kalmaya devam etse de doğal gaz, yenilenebilir enerji kaynakları enerji güvenliğinin sağlanmasında gittikçe artan bir öneme sahip olmuştur. Çin'in genişleyen enerji güvenliği kavramı pratikte Çin'in enerji güvenliği politikalarına da yansımıştır. Çin, enerji kaynaklarının üretimi-tüketimi arasındaki dengesizlik, parçalı enerji yönetim yapısı ve yüksek sera gazı salınımı gibi enerji güvenliğindeki temel sorunlara karşı enerji kaynaklarının ve tedarikçilerinin çeşitlendirilmesi, denizaşırı enerji yatırımları gibi politikalar ile temiz, düşük karbonlu, verimli ve ülkenin enerji güvenliğini koruyacak modern bir enerji sistemi oluşturmayı hedeflemektedir.

Çin'in enerji güvenliğindeki en temel sorun ithal enerji kaynaklarına olan bağımlılıktır. Özellikle kömürden sonra toplam tüketimde en yüksek paya sahip olan petrol (%20), talebin artması, ithal petrole olan bağımlılık ve ithal petrolün uzak bölgelerden temin edilmesi nedeniyle hala Çin enerji güvenliğinin en temel bileşenini oluşturmaktadır. Çin buna karşı enerji kaynaklarını çeşitlendirse de toplam enerji tüketiminde doğal gaz, yenilenebilir enerji kaynakları hala düşük bir oranı temsil etmektedir. Dolayısıyla, ithal petrole olan bu bağımlılık Çin için güvenilir petrol tedarikçilerinin önemini arttırmıştır. Bu konuda küresel petrol piyasasının önemli aktörlerinden biri olan Suudi Arabistan, Orta Doğu'da Çin için önemli bir enerji ortağı olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bir sonraki bölümde Çin-Suudi Arabistan ilişkileri enerji güvenliği bağlamında ele alınacaktır.

3. ENERJİ GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA ÇİN-SUUDİ ARABİSTAN İLİŞKİLERİ

1990 yılında aralarında diplomatik ilişkilerin kurulmasından sonra dünyanın en büyük petrol ihracatçısı olan Suudi Arabistan ile dünyanın en büyük petrol ithalatçısı olan Çin arasında birçok alanda iş birliğine dair büyük ilerleme kaydedilmiştir. 1999 yılında stratejik petrol ortaklığıyla başlayan enerji iş birliği 2016 yılında kapsamlı stratejik ortaklığın kurulmasıyla yeni bir aşamaya girmiştir. 30 yıllık kısa bir süre içerisinde ikili ilişkilerdeki bu hızlı ilerlemenin anlamlandırılabilmesi için ilk olarak Çin ve Suudi Arabistan'ın birbiriyle yakın ilişkiler geliştirmek istemesinin temel nedenlerine değinilecektir. Daha sonra, Soğuk Savaş döneminin ilk yıllarında birbirini tehdit olarak gören iki ülkenin diplomatik ilişkilerin kurulmasına ve sonrasında kapsamlı stratejik ortaklık aşamasına nasıl geçiş yaptığı tarihsel bir çerçevede ele alınacaktır. Son olarak, ikili ilişkilerin bel kemiğini oluşturan enerji konusu irdelenecektir.

3.1. Çin-Suudi Arabistan İlişkilerine Tarihsel Bir Bakış

Çin-Suudi Arabistan ilişkileri Orta Doğu bağlamında düşünüldüğünde nispeten yeni bir ikili ilişkidir. (MacGillivray,2018:10). Tablo 3.1'de görüldüğü gibi Suudi Arabistan Çin'in diplomatik ilişki kurduğu son körfez ülkesi olmuştur. İki ülke arasında resmi diplomatik ilişkiler 1990 yılında kurulmuştur. Çin-Suudi Arabistan ilişkilerinin kısa bir tarihi olmasına rağmen 30 yıllık süreç içerisinde ikili ilişkiler büyük bir gelişme göstermiş ve 2016 yılında kapsamlı stratejik ortaklıkla sonuçlanmıştır.

Tablo 3.1: Çin-Körfez Ülkeleri arasında Diplomatik İlişkilerin Kurulduğu Yıllar

Ülkeler	Yıl
Irak	1958
İran	1971
Kuveyt	1971
Umman	1978
Birleşik Arap Emirlikleri	1984
Katar	1988
Bahreyn	1989
Suudi Arabistan	1990

Kaynak: Fulton,2020a:3

Çin-Suudi Arabistan ilişkilerinin tarihsel arka planı ele alınmadan önce iki ülkenin birbiriyle yakın ilişkiler geliştirmek istemesinin temel nedenleri açıklanmalıdır. Çin açısından bakıldığında Suudi Arabistan ile ilişkilerini geliştirmek istemesinde çeşitli faktörler etkili olmaktadır. İlk faktör, Suudi Arabistan'ın küresel petrol piyasasındaki konumuyla ilgilidir. Petrol rezervleri, üretim miktarı ve ihrac kapasitesi Suudi Arabistan'ın küresel petrol piyasasının en önemli aktörlerinden biri olmasını sağlamıştır. Suudi Arabistan 297,6 milyon varil kanıtlanmış petrol rezerviyle Venezuela'dan sonra dünyanın ikinci büyük petrol rezervlerine sahip ülkesidir. Suud petrolü dünyadaki toplam petrol rezervlerinin %17,2'sini oluşturmaktadır. ABD'den sonra günlük yaklaşık 12 milyon varil petrol üretimiyle dünyanın en büyük ikinci petrol üreticisi ve dünyanın en büyük petrol ihracatçısıdır. (BP,2020:17). Buna ek olarak, Suudi Arabistan Çin'in en büyük petrol tedarikçisidir. Suud petrolü Çin'in toplam ham petrol ithalatının %16'sını (günlük 1,7 milyon varil) oluşturmaktadır. ABD'nin İran'a karşı yenilenen yaptırımları karşısında Suudi Arabistan'ın Çin'e ihracatı Ağustos 2018 (921.811bpd) ile Temmuz 2019 arasında (1.802.788 bpd) neredeyse iki katına çıkmıştır. Koronavirüs pandemisinin olumsuz ekonomik

sonuçlarına rağmen, Çin'in Suudi Arabistan'dan ham petrol ithalatı 2020'nin ilk çeyreği boyunca günlük 1,77 milyon varil gibi güçlü bir seviyede kalmıştır. (Fulton,2020b:7).

Suudi Arabistan'ı Çin için önemli kılan bir diğer faktör İslam'dır. Sovyetler Birliği'nin çöküşü, genel olarak Orta Doğu'da ve özellikle Orta Asya'da ikinci bir İslami köktendincilik dalgasına yol açtı ve bu da "üç şer" denilen dini aşırılık, ulusal ayrılıkçılık ve terörizmin yükselişini tetikledi. Orta Doğu bölgesi, uzun bir süredir dini aşırılığın kaynağı ve bu üç unsurun barınma yeri olmuştur. Bu yüzden, Çin istikrar ve güvenliğini tehdit eden bu unsurlarla mücadele için genel olarak Orta Doğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmiştir (Li,2009:3). Çin'in Müslüman nüfusu ile ilişkisi ve İslami aşırılık korkusu, Orta Doğu'daki Çin politikasını etkileyen önemli bir faktördür (Al-Tamimi,2012:9). Orta Doğu ülkeleri içerisinde de İslam'ın doğduğu topraklar olması, İslam'ın kutsal mekanlarına ev sahipliği yapması Suudi Arabistan'ın İslam dini açısından merkez bir ülke konumunda olmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla, 20 milyondan fazla Müslüman nüfusa sahip olan Çin için Suudi Arabistan'ın İslam dünyasındaki merkezi konumu önem arz etmektedir (Fulton,2020b:7).

Suudi Arabistan ile İslami meselelerde iş birliği, Çin'in kendi Müslüman nüfusu gözünde meşruiyetini güçlendirmesine yardımcı olmaktadır (Fulton,2020:7). Özellikle Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde yaşayan Müslüman azınlık konusunda Sünni mezhebinin temsilcisi olan Suudi Arabistan'ın desteği Çin için önemlidir. Sincan bölgesinde yer alan Uygurların bağımsızlık taleplerini radikal İslamcılıkla suçlayan Çin, "dini aşırılıkla" mücadele kapsamında yaklaşık bir milyon Müslüman Uygur Türkü yeniden eğitim kamplarında tutuyor (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45816149>, Erişim Tarihi: 12.11.2020). 2019 yılında Prens Muhammed Bin Salman Çin'e yaptığı ziyarette Çin'in, ulusal güvenliğini korumak için terörle ve aşırıcılıkla mücadele önlemleri alma hakkına saygı duyduğunu ve desteklediğini ifade etti. (http://www.xinhuanet.com/english/2019-02/22/c_137843268.htm, Erişim Tarihi: 11.12.2019). Aynı yıl içerisinde Suudi Arabistan'ın da içinde bulunduğu 36 ülke Çin'in Sincan politikalarını destekleyen bir mektubu imzaladılar. (<https://www.reuters.com/article/us-china-rights-saudi-idUSKCN1UD36J>, Erişim Tarihi: 15.12.2019). Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı İbrahim el-Assaf 74. Birleşmiş Milletler

Genel Kurul Toplantısı sırasında Çin Dışışleri Bakanı Wang Yi ile görüşmesinde yaptığı konuşmayla Çin'in Sincan politikasına verilen desteği yinelemiştir:

“Suudi Arabistan, Sincan ile ilgili konularda Çin'e yöneltilen asılsız suçlamalara karşı çıkmaktadır, Çin'in meşru konumunu ve aldığı önlemleri güçlü bir şekilde desteklemektedir ve önleyici terörle mücadele ve radikalleşme konusunda iş birliğini güçlendirmeye hazırdır.” (http://www.xinhuanet.com/english/2019-09/26/c_138425882_2.htm, Erişim Tarihi:10.01.2020).

Kısacası, Sincan politikasından dolayı batı tarafından yoğun eleştirilere ve baskılara maruz kalan Çin için önemli İslam ülkelerinden biri olan Suudi Arabistan'ın siyasi desteği ikili ilişkilerin geliştirilmesi yolunda önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur.

Suudi Arabistan'ın jeopolitik konumu Çin için ülkeyi önemli bir kılan bir diğer faktördür. Arap Yarımadası'nın yaklaşık %80'ini kaplayan Suudi Arabistan hem Basra Körfezi'ne hem de Kızıldeniz'e kıyı erişimi olan tek ülkedir. (Fulton,2020b:7). Suudi Arabistan, küresel enerji piyasalarındaki temel darboğazlar olan Hürmüz Boğazı ve Bab el-Mandeb ile beraber erişimin sınırlı veya kapalı olması durumunda yarımada boyunca olası bir alternatif geçiş yolu sunmaktadır. Suudi Arabistan Arap dünyasında 8 devletle sınırlarını paylaşarak en fazla sınır komşusu olan ülkedir. Coğrafi önemiyle birlikte ülkenin Orta Doğu'daki merkezi konumu Suudi Arabistan'ı birçok bölgesel meselenin merkezine yerleştiriyor ve onu diplomatik ilişki kurulması gereken önemli bir aktör haline getiriyor. (Fulton,2020b:8). Suudi Arabistan enerji kaynakları, jeopolitik konumu, İslam dünyasındaki baskın rolü dışında ekonomik olarak da Çin için büyük öneme sahiptir. Suudi Arabistan 792,967 milyar dolar GDP (<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=SA>, Erişim Tarihi: 15.02.2020) ile Orta Doğu bölgesinin en büyük ekonomisidir ve Çin için Orta Doğu'da önemli bir ticaret ortağıdır.

Suudi Arabistan açısından bakıldığında ise Çin ile ilişkilerini geliştirmek istemesinin ilk nedeni enerji ile ilgilidir. Petrol talebinin gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere kaymasıyla küresel enerji jeopolitiği değişmiştir. Asya'nın önümüzdeki yirmi yıl boyunca artan petrol talebinin çoğunu oluşturması bekleniyor. (Al-Tamimi,2012:15). Buna ek olarak Amerika'da kaya petrolü üretiminin artması,

ABD'nin Suud petrolüne olan ihtiyacını azaltmıştır. 2008 yılında kaya petrolü üretmeye başlayan ABD 2019 yılı itibariyle dünyanın en büyük petrol üreticisi konumundadır. Petrol üretimi 2009'da günlük ortalama 7,27 milyon varil seviyesindeyken 2019'da günlük ortalama 17,04 milyon varile çıkarak %134 arttı (<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/abdinin-petrol-uretimi-11-yilda-yuzde-134-artti/1895625>, Erişim Tarihi: 15.05.2020). Suudi Arabistan'ın ABD'ye petrol ihracatı 2008 yılında günlük 1,5 milyon varil iken 2019 yılında günlük 500 bin varile düşmüştür. (<https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=pet&s=mcrimussa2&f=a>, Erişim Tarihi: 10.11.2020). Buna karşı Asya'nın ve özel olarak Çin'in büyüyen petrol pazarı ürettiği petrol için istikrarlı tüketicilere ihtiyaç duyan Suudi Arabistan açısından büyük önem arz etmektedir. Bu duruma ilişkin olarak John Sfakianakis şöyle demiştir:

“Çin, Suudi Arabistan da dahil olmak üzere petrol üreticisi ülkelerin uzun süredir talep ettiği bir şey olan talep güvenliğini sunuyor. Küresel talep doğuda artarken. . . Suudi Arabistan doğuya bakıyor.” (<https://www.ft.com/content/ba370018-1f19-11df-9584-00144feab49a>, Erişim Tarihi: 15.05.2020).

Suudi Arabistan için önemli olan bir diğer faktör, büyük güçlerle ilişkilerini çeşitlendirme fırsatıdır. Suudi Arabistan-ABD ilişkisi, Suudi Arabistan'ın savunma ve dış politikasının temel dayanağı olmasına rağmen 11 Eylül Saldırılarından sonra ikili ilişkilerde gergin bir dönem başlamıştır (Fulton,2020b:9). Saldırını gerçekleştirenlerin çoğunun Suudi Arabistan vatandaşı olması ülkenin suçlanmasına neden oldu. Gerginleşen ikili ilişkiler Suudi Arabistan'ın diğer ülkelerle olan ilişkilerini çeşitlendirme ihtiyacını doğurmuştur. Bu endişelerin bir sonucu olarak Suudi liderliği, Çin ile daha sağlam bir stratejik ilişki geliştirerek geleneksel ortağı olan ABD'ye karşı riskten korunma stratejisi (hedging strategy) izlemektedir (Leverett ve Bader,2010:195). 2006 yılında Kral Abdullah'ın Orta Doğu dışındaki ilk ziyaretini Çin'e yapması Suudi Arabistan'ın batıya değil doğuya yöneldiğinin bir göstergesi olmuştur. Bir Suudi analistin bu konuda söyledikleri bu yaklaşımın özeti niteliğindedir:

“ABD ile ilişkiler her zaman güçlü olacak. Bu uzun bir ilişki ve ne olursa olsun görmezden gelemeyiz. Fakat 11 Eylül saldırılarından sonra etrafa bakmaya başladığımızda kimse yoktu. Çünkü Rusya veya Çin ile hiçbir zaman ilişki

kurmamıştık. Ve şöyle düşündük: Diğer ülkelerle köprüler kurmalıyız.”
(<https://www.ft.com/content/c9a93230-e8d4-11de-a756-00144feab49a>, Erişim Tarihi:10.01.2020).

ABD-Suudi Arabistan ilişkilerindeki gerginlik 2010’da Tunus’ta başlayan ve hızlı bir şekilde diğer Arap ülkelerine yayılan Arap Baharı sürecinde daha da artmıştır. Devrilen rejimler karşısında ABD’nin pasif tutumu rejim güvenliği konusunda Suudi Arabistan’ın endişelerini arttırmıştır. Buna ek olarak, Barack Obama yönetiminin bölgesel çatışmalara doğrudan dahil olmaması, “Pivot Asia” politikasıyla beraber odak noktasını Asya-Pasifik’e çevirmesi ve 2015’te imzalanan İran Nükleer Antlaşması’yla İran’la yakınlaşması Suudi Arabistan- ABD arasında uzun süredir devam eden petrol karşılığında güvenlik pazarlığını zedelemiştir. Özellikle 2003 Irak işgali sonrası oluşan istikrarsız ortam ve daha sonra Arap Baharı’nın yaratmış olduğu zayıf/kırılgan devletler ve güç boşluğu İran’ın bölgesel nüfuzunu artırmasına ve Suudi Arabistan’la Irak, Yemen, Suriye, Lübnan gibi ülkelerde bölgesel güç mücadelesine girmesine neden olmuştur. Donald Trump’ın ABD başkanı olarak seçilmesi ve ilk yurtdışı ziyaretini Suudi Arabistan’a yapması olumlu bir gelişme olarak görülmüş olsa da Trump’ın tutarsız bölgesel politikaları Suudi Arabistan ve Körfez ortakları için büyük bir sorun haline geldi. (Fulton,2020b:9). Artan İran tehdidi, ABD’nin pasif tutumu gibi nedenler Suudi Arabistan’ın kendini güvensiz hissetmesine ve başka ülkelerle ilişkiler geliştirme arayışına girmesine neden olmuştur.

Çin, insan haklarına odaklanmayan, ekonomik olarak dinamik, ideolojik olarak ılımlı ve siyasi olarak istikrarlı bir ülkedir (Scobell ve Nader,2016:28). “Çin Modeli” diye bilinen siyasi reform olmadan ekonomik büyüme Suudi Arabistan’a çekici gelen bir diğer faktördür. Batı ülkelerinden farklı olarak Çin insan hakları, demokrasi vb. talepleri öne sürmeden ikili ilişkilerini sürdürmektedir. Çin dış politikasının temel doktrini olan “Barış İçinde Bir Arada Yaşamının Beş İlkesi” çerçevesinde Çin diğer ülkelerin iç işlerine karışmama politikasını uyguluyor. Suudi Arabistan liderleri iç politika ve diplomatik ilişkilerdeki bu ayrışmayı memnuniyetle karşılamaktadır (Fulton,2020b:9). İki ülke arasında yapılan resmi ziyaretlerde iç işlerine karışmama prensibi sıklıkla vurgulanmaktadır ve bu durumdan duyulan memnuniyet dile getirilmektedir.

Son olarak iki ülke Çin'in Kuşak-Yol Projesi ile ve Suudi Arabistan'ın Vizyon 2030 projesi kapsamında ikili ilişkilerini derinleştirmek istemektedir. Xi Jinping tarafından 2013 yılında ortaya atılan Kuşak-Yol projesi partner ülkelerin ortak çabalarıyla tüm katılımcılara fayda sağlayacak engelsiz ticareti, finansal bütünlüğü, politika koordinasyonunu ve halklar arasında birebir bağların kurulmasını ve geliştirilmesini sağlayacak İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ve 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu'nu inşa etmeyi amaçlamaktadır (http://www.xinhuanet.com/english/201708/25/c_136554724.htm, Erişim Tarihi:10.03.2020). Politika koordinasyonu bakımından iki ülke arasında son yıllarda artan üst düzey ziyaretler ve bu ziyaretler sonucunda yapılan antlaşmalar önemli olmuştur. 2016 yılında iki ülke arasında kurulan kapsamlı stratejik ortaklık politika koordinasyonunun çerçevesini belirlemek için kullanılmaktadır (Fulton,2020b:11). Olanakların birbirine bağlanabilirliği konusunda iki ülke çeşitli altyapı projelerinde yer almıştır. Engelsiz ticaret konusunda ise iki ülke ticari ilişkilerini geliştirmektedir. Kültürel alanda özellikle eğitim konusunda ikili ilişkilerin geliştiğini görmekteyiz (Fulton,2020b:10-12). 2019 yılında Suudi Arabistan Çincenin ders müfredatına eklenmesine karar verdi (<https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201902231037828733-suudi-arabistan-cince-dersi-mufredat-girdi/> , Erişim Tarihi:10.03.2020).

Suudi Arabistan'ın jeopolitik konumu ve Orta Doğu'da bölgesel bir güç olması, ülkenin iddialı kalkınma planı 2030 Vizyonu'yla birleştiğinde, Suudi Arabistan'ın en büyük ticaret ortağı haline gelen Çin için Suudi Arabistan önemli bir OBOR ortağı haline gelmektedir (Fulton,2020b: 2). 2016 yılında başlatılan 2030 Vizyonu'yla birlikte Suudi Arabistan ekonomisini ve gelir kaynaklarını petrol sektörlerinden uzaklaştırmayı, bu arada özel sektörlerin katılımını teşvik etmeyi ve bilgiye dayalı sürdürülebilir bir ekonomi geliştirmeyi amaçlamaktadır. Petrol ihracatı Suudi Arabistan ekonomisinin merkezinde yer almakta ve bütçe gelirinin yaklaşık%87'sini ve ihracat gelirinin %90'ını oluşturmaktadır. Bu bağımlılık enerji ithalatçıları ile ilişkilerini Suudi ekonomisinin önemli bir unsuru haline getiriyor. Suudi Arabistan'ın ekonomisini çeşitlendirme hedefi doğrultusunda Kuşak-Yol projesi Suudi Arabistan'a altyapı inşası, enerji iş birliği, teknoloji ve finans, kültür alışverişi, güvenlik ve savunma açısından büyük potansiyel fırsatlar sunmaktadır (Alqahtani,2019:1).

Suudi Arabistan-Çin ilişkilerinin tarihine bakıldığında, 1949 yılında ÇHC'nin kurulmasından diplomatik ilişkilerin kurulmasına kadar olan dönemde ikili ilişkiler temel olarak Soğuk Savaş'ın iki süper gücü olan ABD ve Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerinin bir yansıması olmuştur. Özellikle Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında Çin Sovyetler Birliği ile yakın bir ittifak içerisindeyken, Suudi Arabistan ABD'nin bölgedeki önemli müttefiklerinden biri olmuştur. Soğuk Savaş'ın zıt kutuplarında yer almak ikili ilişkilerin gelişimini engellemiştir.

1950'li ve 1960'lı yıllarda Müslüman azınlığına karşı sert politikaları, Sovyetler Birliği'yle yakın ittifakı, komünist devrimi ihraç politikası ve dolayısıyla bölgedeki devrimci hareketlere desteği nedeniyle Çin, Suudi Arabistan tarafından bölge güvenliğine bir tehdit olarak algılanmıştır (Huwaidin,2002:213). Suudi Arabistan için Nasırcılık, Baasçılık, Sosyalizm, Komünizm gibi radikal ideolojilerin bölgede etkin olması rejim güvenliği için büyük bir tehditti. Çin tarafından ise bu dönemde Körfez ülkeleri batı emperyalizminin önemli destekçileri olarak görülmüştür. Özellikle Suudi Arabistan'ın Tayvan'ı resmi olarak tanıması ikili ilişkilerde olumsuz bir etki yaratmıştır. Dolayısıyla, bu dönemde hac ziyaretleri yoluyla resmi olmayan temaslar kurulmuş olsa da ikili ilişkiler çok sınırlı düzeyde kalmıştır.

1970'lerin sonlarından itibaren Çin, Suudi Arabistan ile ilişkilerini geliştirme yönünde çeşitli adımlar atmıştır. Çin'in tutumunun değişmesinde etkili olan çeşitli faktörler bulunmaktadır. İlk faktör Sovyetler Birliği'nin dengelenmesiyle ilgiliydi. 1960'lı yıllarda Çin- Sovyetler Birliği ittifakı bozulmuştur. Çin için temel tehdit emperyalist ABD'den revizyonist Sovyet Hükümeti'ne doğru evrilmiştir ve 1970'lerle beraber ABD Sovyet yayılmacılığına karşı stratejik bir partner olarak görülmüştür. Çin-Sovyet ittifakının bozulmasına neden olan faktörler şu şekilde sıralanabilir:

- Batının 1958 yılındaki Lübnan ve Ürdün hareketlerine müdahalesine karşı Kruşçev'in "yumuşak" cevabı Çin'i endişelendirdi. Çin batının askeri harekâtlarına karşı kuvvet kullanımını savunuyordu. Sovyetler Birliği ise durumun çözümü için siyasi bir yaklaşım benimsedi.
- 1958 yılında Tayvan'ı ele geçirmek için Çin'in yaptığı askeri saldırıda Sovyet desteği sınırlı düzeyde kalmıştır.

- 1959 yılında Sovyetler Birliği atom bombasının üretimiyle ilgili teknik bilgileri Çin'e vermeyi reddetmiştir.
- 1959 yılında yaşanan Çin-Hindistan sınır çatışmasında Sovyetler Birliği tarafsız kalmıştır ve Hindistan'a ekonomik ve askeri yardımlarda bulunmuştur.
- Krusçev'in 1959 yılında ABD'ye ziyareti ve silahsızlanma talebi.
- Sovyetler Birliği'nin 1968 Çekoslovakya İşgali ve Brejnev Doktrini (Sosyalizmin tehdit altında olabileceği yerlere yapılan Sovyet müdahalesi Çin'i endişelendirdi).
- Sovyetlerin Asya'da artan gücü ve 1969 yılında Çin-Sovyet sınır anlaşmazlığı Sovyetlerin bir tehdit olarak görülmesine neden oldu. (Huwaidin,2002:58-62)

Yukarıda sıralanan olayların sonucunda Sovyetler Birliği, Çin için temel bir tehdit olarak ortaya çıkmıştır. Buna karşın Çin Sovyetler Birliği'nin dengelemeye çalışmış ve diğer ülkelerle ilişkilerini geliştirmeye önem vermiştir. Orta Doğu bölgesinde 1970'ler boyunca Çin'in Sovyetleri dengeleme çabaları İran ve Mısır üzerinde yoğunlaştı. 1979 İran İslam Devrimi ve 1981'de Enver Sedat suikastından sonra Çin yeni bir alternatif müttefik arayışına girdi. Aynı zamanda, İngilizlerin Körfez bölgesinden çekilmesinin ardından oluşan güç boşluğunun Sovyetler tarafından doldurulması endişesi, Çin'i bölge ülkeleriyle dostane ilişkiler geliştirmeye itmiştir. Dolayısıyla, Sovyet gücünü dengelemeye çalışan Çin, Suudi Arabistan ile ilişkileri Körfez bölgesinin güvenliğini sağlamada önemli bir adım olarak görmüştür (Al-Tamimi,2014:63).

İkinci faktör, Çin'in Tayvan'ın bölgedeki varlığına karşı daha fazla meşruiyet kazanmayı hedeflemesiydi. Çin Körfez ülkeleriyle ilişkilerinin geliştirerek Tayvan'ın diplomatik tanınırlığını azaltmak istiyordu (Al-Tamimi,2014:64). Bu hedef doğrultusunda da Suudi Arabistan'ın bölgedeki gücüne ve hâkimiyetine güveniyordu. Bir diğer faktör 1978 yılından sonra Çin'de uygulanmaya başlanan ekonomik reformlarla ilgiliydi. Ekonomik reformlar ve dışa açılım politikasıyla beraber Çin, 1950'li-1960'lı yıllardan farklı olarak ideolojiden çok ekonomik gelişime ağırlık

vermiştir. Ekonominin gelişmesiyle beraber Çin malları için pazar arayışı başlamıştır. Dolayısıyla Çin için Suudi Arabistan ile ticaret, bölgeyle ticareti geliştirmeye yönelik önemli bir adımdı. Bu nedenlerin bir sonucu olarak 1980lerde Çin Suudi Arabistan ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır (Al-Tamimi,2014:64).

Çin'in değişen politikasıyla beraber 1980'lerde Körfez Bölgesi'ndeki güvenlik ortamı Çin'in bölgeye girişini kolaylaştıran bir etken olmuştur. 1979 Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali, İran İslam Devrimi, devrimin etkisiyle bölgede yaşanan Şii ayaklanmaları ve 1980 yılında İran-İrak Savaşı'nın patlak vermesi bölgesel güç dengesini önemli ölçüde değiştirmekle beraber Körfez monarşilerinin kendilerini önemli ölçüde güvensiz hissetmelerine neden olmuştur. Çin bu dönemde Suudi Arabistan dahil olmak üzere bölge ülkelerine silah satmıştır. Diplomatik olarak Çin, Suudi Arabistan'ın Irak-İran savaşını sona erdirmeye, Lübnan'da ateşkes aracılık etme ve bölge ülkeleri arasında iş birliği kurma çabalarını desteklemiştir. Dolayısıyla, Körfez'deki bu güvensizlik ortamı Çin'e bölgede kendisi için daha büyük bir rol yaratma fırsatı sağlamıştır ve bu da Çin'in Suudi Arabistan ile daha yakın ilişkiler geliştirmesine yol açmıştır (Fulton,2016:140).

Çin'in Suudi Arabistan'la ilişkilerini geliştirme çabalarının sonucu olarak 1990'dan önce Suudi Arabistan-Çin arasındaki resmi olmayan ilişkiler üç yönde gelişim göstermiştir. İlk olarak Suudi Arabistan'a yapılan hac ziyaretleri yoluyla Çin ile Suudi Arabistan arasında resmi olmayan görüşmeler yapılmıştır. 1955-1964 yılları arasında her yıl Çin'deki Müslümanlar hac ziyareti için Suudi Arabistan'a gönderilmiştir. Fakat Çin Kültür Devrimiyle (1966-1976) beraber hac ziyaretleri askıya alınmıştır. 1970'lerin sonunda Çin'in değişen politikalarıyla beraber hac ziyaretleri tekrar başlamıştır (Al-Tamimi,2014:59-62). Hac ziyaretleri yoluyla Çin, İslam'ı bu dönemde bir dış politika aracı olarak kullanmıştır ve hac ziyaretleri konusunda iki ülkedeki Müslüman örgütlerin heyetler yoluyla görüşmeler gerçekleştirmesi iki ülke arasında resmi ilişkiler kurulması yolunda önemli bir adım olmuştur (Huwaidin,2002:221).

İkili ilişkilerdeki bir diğer gelişme ekonomik alanda yaşanmıştır. Suudi Arabistan'ın 1972 yılında Çin'e karşı başlattığı ticaret yasağını 1981 yılında kaldırmasıyla iki ülke arasındaki ticari ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Çin ile Suudi

Arabistan arasındaki ticaret 1970'ler boyunca 149 milyon dolar iken 1980'lerin sonunda Çin'in bölgesel ticaretinin %22'den fazlasını oluşturan 2,212 milyar dolara yükseldi (Fulton,2016:143).

Son olarak, askerî açıdan ikili ilişkilerde gelişme yaşanmıştır. 1980'lerin başında İran-Irak Savaşı'yla ortaya çıkan güvenlik tehdidiyle beraber Suudi Arabistan caydırıcılık amacıyla ABD'den silah almak için girişimde bulunmuştur. ABD'nin silah satmayı reddetmesinden dolayı Suudi Arabistan Çin'e yönelmiştir ve 1988 yılında Çin'den 3,5 milyar dolar değerinde CSS-2 balistik füzeleri satın alınmıştır (Fulton,2020:3). Dolayısıyla, Çin'in dini politikalarının iyileştirilmesi, Suudi Arabistan'ın Çin'in Orta Doğu politikalarının tanınması ve Çin ile Suudi Arabistan arasındaki ticaret ve kültürel iletişimin yaygınlaşmasıyla birlikte Çin ve Suudi Arabistan arasındaki ilişkiler büyük gelişme kaydetmiştir (Liu,2016:7).

Tablo 3.2. *Çin ve Suudi Arabistan Arasındaki Temaslar,1949-1990*

Yıl	Yer	Gelişmeler
1952	Çin ve Suudi Arabistan	Çinli Müslümanlar 16 kişilik ilk Hac grubunu oluşturdu.
1955-1964	Çin ve Suudi Arabistan	Çin hac ziyaretleri için her yıl Suudi Arabistan'a Müslümanları gönderdi. Bu ziyaretler Kültür devrimi döneminde askıya alındı.
1979	Çin	Çin hac ziyaretlerini tekrar başlattı.

1981	Cancun, Meksika	Çin Başbakanı Zhao Ziyang, Kuzey-Güney konferansında Veliht Prens Fahd ile el sıkıştı. Suudi Prens'in Çin'e ziyarette bulunduğuna dair doğrulanmamış haberler çıktı.
1985	Umman	Çin Başbakan Yardımcısı Yao Yilin, veliaht Prens Abdullah ile bir görüşme başlattı. Suudi Arabistan, ABD'nin kongre muhalefeti tarafından Suudi Arabistan'a silah satmasının engelleneceği anlaşıldıktan sonra 1985 yılında Pekin'den füze satın almak için pazarlık yapmaya başladı.
1986	Washington,DC	ABD kongresi Suudi Arabistan'a füze satışını reddetti
1987	Saudi Arabia	Jia Shi başkanlığında bir heyet Çin'i ziyaret etti ve Çin-Suudi ekonomik iş birliğinin artırılması için müzakerelerde bulundu.
		11 Kasım 1988'de Amerika Birleşik Devletleri'nin Çin ve Suudi büyükelçileri Han Xu ve Prens Bandar

1988	Washington,DC	ticari temsilcilikler kurma amacıyla mutabakat imzaladılar.6 Nisan'da Xinhua, Çin Dışışleri Bakanı Wu Xueqian'ın Çin'in Suudi Arabistan'a CSS-2 model füze sattığını doğrulayan bir bildiri yayınladı
------	---------------	---

1990	Çin ve Suudi Arabistan	Suudi Arabistan'ın ABD Büyükelçisi Prens Bandar 9 Temmuz 1990'da Pekin'e gitti. Çin dışışleri bakanı 20 Temmuz 1990'da Riyad'a gitti ve 21 Temmuz'da ülkeler birbirlerinin hükümetlerini resmi olarak tanıdığını duyuran ortak bir bildiri yayınladı.
------	------------------------	---

Kaynak: Al-Tamimi,2014:72-73

1980'lerde ekonomik, askeri konularda yaşanan gelişmeler ve hac ziyaretleri yoluyla yapılan temaslarla gelişen ikili ilişkiler 1990 yılında iki ülke arasında

diplomatik ilişkiler kurulmasıyla yeni bir döneme girmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti ile Suudi Arabistan Krallığı Arasında Diplomatik İlişkilerin Kurulmasına İlişkin Tebliğ’de iki ülke arasında kurulan ilişkinin temel ilkeleri şu şekilde belirtilmiştir:

“Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti, Suudi Arabistan Krallığı Hükümeti’nin güvenliğini, istikrarını ve ulusal çıkarlarını sağlamak amacıyla uyguladığı politikayı desteklemektedir. Suudi Arabistan Krallığı Hükümeti, Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti’nin tüm Çin halkını temsil eden tek meşru hükümet olduğunu kabul etmektedir. İki Hükümet, egemenlik ve toprak bütünlüğüne karşılıklı saygı, karşılıklı saldırmazlık, birbirlerinin içişlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı yarar ve barış içinde bir arada yaşama ilkeleri temelinde iş birliği ve dostane ilişkiler geliştirmeyi kabul etmiştir.” (<http://sa.china-embassy.org/eng/zsgx/zzwl/t153984.htm>, Erişim Tarihi: 02.05.2019).

Buna paralel olarak Çin-Arap Reform ve Kalkınma Araştırma Merkezi Uzmanlar Komitesi direktörü Zhu Weilie, Çin-Suudi Arabistan ilişkilerinin stratejik önemini vurgulayarak, ikili ilişkilerin temel olarak karşılıklı saygı, barış içinde bir arada yaşama, birbirlerinin içişlerine karışmama ve karşılıklı yarar sağlayan iş birliğine dayandığını ifade etmiştir. (http://www.xinhuanet.com/english/2020-07/22/c_139232784.htm, Erişim Tarihi: 15.08.2020). Bu ilkeler temelinde kurulan diplomatik ilişkilerden sonra ikili ilişkiler zamanla gelişmeye ve derinleşmeye devam etmiştir.

Çin’in, Orta Doğu’ya daha fazla mal ve silah ihraç etmeyi hedeflemesi ve petrol ithal eden bir ülke haline gelmesiyle ikili ilişkiler gelişmeye devam etmiştir (Foley,2017:109). 1993 yılında Çin’in net petrol ithalatçısı olmasıyla, güvenilir bir petrol tedarikçisi olarak petrol zengini bir ülke olan Suudi Arabistan daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır. Çin’in artan petrol ithalatı, Suudi Arabistan’ın pazar arayışı ve bunun sonucu olarak 1999 yılında iki ülke arasında stratejik petrol ortaklığının kurulmasıyla ikili ilişkiler enerji başta olmak üzere çeşitli alanlarda hızlı bir gelişim göstermiştir. İki ülke arasında artan resmi ziyaretler gelişen ikili ilişkilere verilen önemin temel bir göstergesi olmuştur. Dolayısıyla, gelişen ikili ilişkiler üst düzey ziyaretler üzerinden incelenecektir.

Tablo 3.3.’te gösterildiği gibi 1990’larda iki ülke arasında üç önemli resmi ziyaret gerçekleşmiştir. 1991 yılında Çin Başbakanı Li Peng’in Suudi Arabistan’ı

ziyareti iki ülke arasındaki ilk üst düzey ziyaret olmuştur. "İki ülke arasındaki dostane ve iş birliğine dayalı ilişkilerin daha fazla geliştirilmesi" amacıyla yapılan ziyarette Peng Suudi Arabistan'ı "Orta Doğu ve Körfez bölgesinde önemli bir ülke ve bölgesel barış ve istikrar için önemli bir faktör" olarak tanımladı. 1998 yılında Suudi Arabistan Veliaht Prensi Abdullah bin Abdulaziz Çin'i ziyaret etti ve o tarihe kadar Çin'e resmi ziyarette bulunan en yüksek rütbeli Suudi yetkili oldu (Huwaitin,2002:232). 1999 yılında ise Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin Suudi Arabistan'a yaptığı resmi ziyaret ile ülkeyi ziyaret eden ilk Çin Devlet Başkanı oldu. Bu ziyaretle iki ülke arasında stratejik petrol ortaklığı kuruldu. Ziyaretin sonunda yayınlanan ortak bildiride, iki taraf, diplomatik bağların kurulmasından bu yana ikili iş birliğinin önemli ölçüde gelişmesinden duydukları memnuniyeti dile getirdi ve siyasi ve ekonomik alanlardaki bu tür bir iş birliğini stratejik iş birliği düzeyine çıkarma arzularını yinelediler. (<http://en.people.cn/english/199911/04/eng19991104F101.html>, Erişim Tarihi: 8.02.2019).

2006 yılında Kral Abdullah'ın Çin ziyareti ikili ilişkiler açısından önemli bir gelişme olmuştur. Çin'e resmi ziyarette bulunan ilk Suudi Arabistan Kralı olan Abdullah bin Abdülaziz'in 2005 yılında tahta çıktıktan sonra Orta Doğu dışındaki ilk resmi ziyaretini Çin'e yapması dünyanın en hızlı büyüyen petrol pazarı ile dünyanın en büyük petrol tedarikçisi arasındaki ilişkilerin derinleştiğinin önemli bir göstergesi olmuştur (Al-Tamimi,2014:151). Ziyaret sırasında ticaret, ekonomi ve enerji alanlarında iş birliği anlaşmaları imzalandı. Suudi Arabistan ayrıca Çinli firmalara petrol ve gaz, elektrik üretimi ve demiryolu inşaatı alanlarında toplam 624 milyar dolarlık yatırım fırsatları sundu (Fulton,2016:149). Kral Abdullah'ın ziyaretine karşılık olarak Çin Devlet Başkanı Hu Jintao, Nisan 2006'da Riyad'a resmi bir ziyarette bulundu. Enerji, güvenlik, savunma ve sağlık alanlarında bir dizi anlaşma imzalandı (http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4938474.stm, Erişim Tarihi: 10.02.2019). Buna ek olarak, Jintao Çin-Suudi ilişkilerini geliştirmek için Kral Abdullah'a dört maddelik bir teklif sundu ve iki ülkenin ulusal egemenliğini ve toprak bütünlüğünü koruma çabalarında birbirlerine destek olmaları ve uluslararası ve bölgesel meselelerde karşılıklı destek ve iş birliğini güçlendirmeye devam etmeleri çağrısında bulundu. Bu açıklama, dolaylı olarak ABD'nin Orta Doğu'yu demokratikleştirme çabalarını hedef alıyordu (Alterman ve Garver,2008:35).

Şubat 2009'da Çin Devlet Başkanı Hu Jintao Suudi Arabistan'a ikinci resmi ziyaretinde bulunmuştur. Hu, Çin'in Suudi Arabistan'ın bölgesel barış ve istikrarın korunmasında ve uluslararası enerji güvenliğinin sağlanmasında oynadığı önemli role değer verdiğini belirtmiştir. Kral Abdullah, ülkesinin Çin ile ticaret, ekonomi ve diğer alanlarda daha güçlü bir iş birliği arayışında olmayı ve ortak ilgi alanına giren uluslararası konularda görüş alışverişinde bulunmak istediğini belirtti. Ziyaret sonucunda enerji, sağlık, karantina, ulaşım ve kültür alanlarında beş tane iş birliği anlaşması imzalandı.

(http://www.china.org.cn/international/2009-02/11/content_17257009.htm, Erişim Tarihi: 11.03.2019). İmzalanan anlaşmalara ek olarak Jintao, Çin-Suudi Arabistan stratejik dostluk ilişkilerini geliştirmek için altı maddelik bir öneride bulundu:

1-Üst düzey ziyaretleri sürdürmek ve üst düzey bir danışma mekanizması oluşturmak.

2-Kendi kaynaklarından ve pazarlarından yararlanmak, çok yönlü bir enerji ortaklığını teşvik etmek ve iki yönlü yatırımı genişletmek.

3-Ekonomik ve ticari iş birliğinin ölçeğini genişletmek ve iş birliği seviyesini yükseltmek. Çin hükümeti, ülkedeki daha yetkin işletmeleri Suudi Arabistan'ın altyapı inşaatına katılmaya ve proje sözleşmesi ve iş gücü konusunda iş birliğini geliştirmeye teşvik ediyor.

4-Eğitim, spor ve turizm alanlarında değişim programlarını ilerletmek ve personel ilişkilerini genişletmek.

5-Başlıca uluslararası ve bölgesel konularda iletişim ve koordinasyonu güçlendirmek ve bölgesel barış ve istikrarı korumak.

6-Çin ve Körfez İş birliği Konseyi (GCC) arasındaki iş birliği çerçevesinde ikili ilişkileri geliştirmek. (<https://www.fmprc.gov.cn/ce/cebe/eng/zxxx/t536649.htm>, Erişim Tarihi: 10.03.2019).

2012 yılında Çin Başbakanı Wen Jiabao'nun Suudi Arabistan ziyareti ikili ilişkiler için bir diğer önemli resmi ziyaretir. Jiabao Suudi Arabistan'ın Arap ve İslam

dünyasında önemli bir ülke olduğunu, bölgesel ve uluslararası ilişkilerde önemli bir rol oynadığını belirtmiştir. Çin'in Suudi Arabistan ile temel konularda koordinasyon ve iş birliğini güçlendirmeye istekli olduğunu ifade etmiştir. (<http://www.chinese-embassy.org.uk/eng/zgyw/t898613.htm>, Erişim Tarihi: 12.03.2019). Ziyaret sırasında Suudi Arabistan'da nükleer enerjinin geliştirilmesi ve rafineri yapılmasına dair iki önemli anlaşma imzalandı.

2016 yılında Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in Suudi Arabistan'a yapmış olduğu resmi ziyaret ikili ilişkiler açısından günümüze kadar yapılan en önemli ziyaret olmuştur. Bu ziyaret sırasında ikili ilişkilerin kapsamlı stratejik ortaklık düzeyine çıkarılması kararlaştırılmıştır. (<https://www.arabnews.com/saudi-arabia/news/868276>, Erişim Tarihi: 4.09.2019). Çin 2000'li yılların başından itibaren ikili ilişkilerde dış politika stratejisi olarak "ortaklık" yöntemini benimsemiştir ve günümüzde stratejik ortaklık ilişkilerinin kurulması Çin diplomasisinin en önemli araçlarından biridir (Durdular,2018:3). Kapsamlı stratejik ortaklık Çin'in kurduğu ortaklık ilişkileri hiyerarşisinde en yüksek seviyedir. Kapsamlı Stratejik ortaklığın net bir tanımı olmasa da Çin başbakanı Wen Jiabao 2004 yılında Çin-AB Yatırım ve Ticaret Forumu'nda yaptığı konuşmada ortaklığı şu şekilde tanımlamıştır:

"Kapsamlı" kavramı iş birliğinin tüm boyutlarıyla geniş kapsamlı ve çok katmanlı olması gerektiği anlamına gelir. Bu ilişki ekonomik, bilimsel, teknolojik, politik ve kültürel alanları kapsar hem ikili hem de çok taraflı seviyeleri içerir ve hem hükümetler hem de hükümet dışı gruplar tarafından yürütülür. "Stratejik" kavramı iş birliğinin uzun vadeli ve istikrarlı olması gerektiği anlamına gelir. Bu iş birliği ideoloji ve sosyal sistemdeki farklılıkları aşar ve zaman zaman meydana gelen bireysel olayların etkilerine maruz kalmaz. "Ortaklık" kavramı ise iş birliğinin eşit temelde olması, karşılıklı olarak yararlı olması ve kazan-kazan politikasına dayalı olması anlamına gelir. İkili ilişkiler karşılıklı saygı ve karşılıklı güvene dayanmalıdır. İki taraf çıkar alanlarını genişletmeye çalışmalı ve küçük konulardaki farklılıkları rafa kaldırırken, ana konularda ortak zemin aramalıdır." (<http://www.chinamission.be/eng/zt/t101949.htm>, Erişim Tarihi: 11.05.2019).

2016 yılında ikili ilişkilerin kapsamlı stratejik ortaklık düzeyine çıkarılmasına ek olarak, iş birliğinin geliştirilmesi için diplomatik bir mekanizma olarak Suudi Arabistan-Çin Üst Düzey Ortak Komitesi kurulmuştur. 2016 Jinping ziyareti sonrasında yayınlanan ortak bildiride, iki ülke arasındaki geleneksel dostluğun gelişiminin sürdürülmesinin, siyasi, ekonomik, ticari, kültürel, insani, askeri, güvenlik ve enerji alanlarında ve ayrıca bölgesel ve uluslararası alanlarda güçlü iş birliğinin

geliştirilmesinin önemi vurgulanmıştır. (<https://www.arabnews.com/saudi-arabia/news/868276>, Erişim Tarihi: 4.09.2019). Aynı yıl içerisinde Çin Başbakan Yardımcısı Zhang Gaoli Suudi Arabistan'a üç günlük bir ziyaret yaptı. Ziyareti sırasında Çin ve Suudi Arabistan, yaklaşık 70 milyar dolar değerinde bir dizi anlaşma imzaladı. Zhang, Çin-Suudi Arabistan iş birliğinin yeni, daha sağlam, sürdürülebilir ve verimli bir döneme gireceğini söyledi. (<https://thediplomat.com/2017/08/closer-ties-china-and-saudi-arabia-sign-70-billion-in-new-deals/>, Erişim Tarihi: 11.12.2019).

2017 yılında Suudi Arabistan Kralı Selman Bin Abdülaziz Çin'i ziyaret etti. Çin Devlet Başkanı Jinping, Çin'in Suudi Arabistan petrolü için güvenilir ve istikrarlı bir pazar olduğunu belirterek, enerji, iletişim, havacılık, finans ve yatırım, kültür, eğitim, halk sağlığı, teknoloji, turizm, medya ve güvenlik gibi alanlarda daha yakın iş birliği çağrısında bulundu. İki ülke tüm alanlarda iş birliğini arttırmak ve çok yönlü stratejik ortaklıklarını ilerletmek konusunda anlaştı. Pekin ve Riyad yönetimleri arasında enerji, uzay, bilim-teknoloji, güvenlik ve kültür alanlarında toplam 65 milyar dolar değerindeki 35 projeyi kapsayan 14 anlaşmaya imza atıldı (http://www.xinhuanet.com/english/2017-03/16/c_136134528.htm, Erişim Tarihi: 10.09.2019).

2019 yılında Suudi Arabistan Veliaht Prensi Muhammed Bin Selman Asya turu kapsamında Çin'e resmi bir ziyarette bulundu. Veliaht prensin ziyaretinin öncelikli amacı yatırım, enerji ve ticaret alanlarında Çin ile Suudi Arabistan arasındaki iş birliğini ve 2030 Vizyonu ile Kuşak ve Yol Girişimi arasındaki iş birliğini güçlendirmek olmuştur. Ziyaret aynı zamanda Suudi Arabistan'ın Asya-Pasifik'teki ülkelerle iş birliğini güçlendirmek, pazar alanını genişletmek ve ülkenin ekonomik dönüşümü için destek arama amacıyla doğuya bakma politikasını da yansıtıyor. (<https://www.aljazeera.com/economy/2019/2/22/saudi-arabia-strikes-10bn-china-deal>, Erişim Tarihi:10.03.2020). Bu ziyaret aynı zamanda hem Çin hem de Suudi Arabistan'ın Batı'dan- özellikle insan hakları konusunda- giderek daha sert eleştirilere maruz kaldığı ve bu nedenle siyasi destek aradığı bir zamanda gerçekleşti. Çin açısından Çin'in Sincan Bölgesi'ndeki Müslüman azınlığa yönelik baskıları büyük eleştirilere neden olmuştur. Suudi Arabistan açısından ise gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın Suudi Arabistan'ın İstanbul Başkonsolosluğu'nda korkunç şekilde öldürülmesi, Suudi Arabistan'ın dünya çapındaki itibarını sarsmıştır.

(<https://thedi diplomat.com/2019/02/chinese-president-and-saudi-crown-prince-hold-a-win-win-meeting/>, Erişim Tarihi: 10.12.2019). Ziyaret sırasında Jinping'in konuşması Suudi Arabistan'ın aradığı siyasi desteği bulduğunu göstermiştir:

“Çin Suudi Arabistan'ı iyi bir dost ve ortak olarak görüyor ve ikili dostluk ve stratejik ilişkilerinde yeni bir ufuk açmak için Suudi Arabistan'la ortak çalışmaya hazır. Çin ve Suudi Arabistan, birbirlerinin temel çıkarlarını ve temel endişelerini içeren konularda karşılıklı destek vermeye devam etmeli ve karşılıklı siyasi güveni teşvik etmelidir. Çin sıkı bir şekilde Suudi Arabistan'ın ekonomik çeşitliliği ve sosyal reformları gerçekleştirme, güvenliğini ve istikrarını koruma çabalarını destekliyor. Çin, Suudi Arabistan'ın içişlerine müdahale eden her türlü harekete karşı çıkıyor. İki taraf, Orta Doğu'da terörle mücadele iş birliğini teşvik etmelidir, aşırılıkla mücadelede iş birliğini güçlendirmeli ve aşırılığın yayılmasını ve sızmasını önlemelidir.” (http://www.xinhuanet.com/english/2019-02/22/c_137843268.htm, Erişim Tarihi: 11.12.2019).

Jinping ile benzer şekilde Muhammed Bin Selman Çin'den önemli bir stratejik ortak olarak bahsetmiştir ve Çin'in güvenliğini sağlamak amacıyla uyguladığı politikaları desteklediğini belirtmiştir:

“Çin'i önemli bir stratejik ortak olarak görüyoruz ve Çin'in Suudi Arabistan'ın iç reformları ve kalkınmasına verdiği desteği takdir ediyoruz. Suudi Arabistan Tek Çin politikasına sıkı sıkıya bağlıdır. Çin'in, ulusal güvenliğini korumak için terörle ve aşırılıkla mücadele önlemleri alma hakkına saygı duyuyor ve destekliyoruz. Bu konuda Çin ile iş birliğini güçlendirmeye hazırız. Suudi Arabistan, Çin'in küresel ve bölgesel ilişkilerdeki olumlu rolüne büyük önem veriyor ve Çin ile iletişimi ve koordinasyonu daha da güçlendirmek istiyor.” (http://www.xinhuanet.com/english/2019-02/22/c_137843268.htm, Erişim Tarihi: 11.12.2019).

Muhammed Bin Selman'ın ziyareti sırasında iki ülke arasında 28 milyar dolar değerinde 35 adet ekonomik yatırım ve iş birliği anlaşması imzalandı. Aynı zamanda, iki ülke arasında kültürel bağların güçlendirilmesi hedefi doğrultusunda Suudi Arabistan'da tüm eğitim kademelerinde Çincenin ders olarak müfredata alınmasına karar verildi (<https://www.mei.edu/publications/intersections-china-and-us-middle-east>, Erişim Tarihi: 12.09.2019).

Sonuç olarak, 1990 yılında diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla Suudi Arabistan Çin'in diplomatik ilişki kurduğu son Körfez ülkesi olsa da 30 yıl içerisinde ikili ilişkiler hızla gelişmiştir. İki ülke arasında yapılan üst düzey ziyaretler derinleşen bağların en temel göstergesi olmuştur. Bu üst düzey ziyaretler her bir devletin

uluslararası ve yerel siyasi endişelerini ele alırken, Çin-Suudi Arabistan karşılıklı bağımlılığını yoğunlaştıran önemli anlaşmalarla sonuçlanmıştır. (Fulton,2016:151). 1999 yılında Jiang Zemin'in ziyaretiyle başlayan stratejik petrol ortaklığı 2016 yılında Çin diplomatik ilişkiler hiyerarşisinde en yüksek seviye olan kapsamlı stratejik ortaklığa dönüşmüştür.

Tablo 3.3. Çin-Suudi Arabistan arasındaki önemli resmi ziyaretler,1990-2020

Yıl	Ziyaretler
1991	Çin Başbakanı Li Peng Suudi Arabistan'ı ziyaret etti.
1998	Suudi Arabistan Veliaht Prensi Abdullah bin Abdulaziz Çin'i ziyaret etti.
1999	Riyad Bölge Emiri Prens Salman bin Abdulaziz Çin'i ziyaret etti. Aynı yıl Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin Suudi Arabistan'a resmi bir ziyarette bulundu ve ülkeyi ziyaret eden ilk Çin Devlet Başkanı oldu.
2006	Suudi Arabistan Kralı Abdullah bin Abdulaziz Çin'i ziyaret etti ve bununla birlikte Çin'i ziyaret eden ilk Suudi Arabistan Kralı oldu. Aynı yıl Çin Devlet Başkanı Hu Jintao Suudi Arabistan'a karşılıklı bir ziyarette bulundu.
2009	Çin Devlet Başkanı Hu Jintao Suudi Arabistan'ı ziyaret etti.

2012	Çin Başbakanı Wen Jiabao Suudi Arabistan'ı ziyaret etti.
2014	Suudi Arabistan Veliaht Prensi Salman bin Abdulaziz el-Suud Çin'i ziyaret etti.
2016	Çin Devlet Başkanı Xi Jinping Suudi Arabistan'ı ziyaret etti. Aynı yıl Suudi Arabistan Veliaht Prensi Muhammed bin Salman Çin'i ziyaret etti.
2017	Suudi Arabistan Kralı Selman Bin Abdülaziz Çin'i ziyaret etti
2019	Suudi Arabistan Veliaht Prensi Muhammed Bin Selman Çin'i ziyaret etti.

Kaynak: Reuters, China Daily, Xinhuanet, BBC

3.2. Çin-Suudi Arabistan Ekonomi ve Enerji İlişkileri

1990 yılında Çin ve Suudi Arabistan arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasından bu yana ikili ilişkiler sorunsuz ve hızlı bir gelişmeye tanık olmuş ve bölgedeki en dinamik ikili ilişkilerden biri haline gelmiştir (Al-Tamimi,2014:127). Gelişen bu ilişkilerin merkezinde ticari ilişkiler yer almaktadır. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 2000 yılında 3 milyar doların biraz üzerinde iken 2019 yılında 72 milyar doların üzerine çıkmıştır. Çin, 2014 yılından beri Suudi Arabistan'ın en büyük küresel ticaret ortağıdır ve Suudi Arabistan Çin'in Orta Doğu'daki en büyük ticaret ortağıdır. Çin ihracatı, elektronik, makine, inşaat ve endüstriyel malzemeler ile çok çeşitli tüketim mallarından oluşurken Suudi Arabistan'ın ihracatı büyük ölçüde enerji ile sınırlıdır (Fulton,2020:12)

Tablo.3.4.Çin-Suudi Arabistan Ticaret Hacmi,2005-2019

Yıl	Çinin İthalat Değeri	Çin'in İhracat Değeri	Toplam Ticaret Hacmi
2005	12,286.44	3,824.84	16,111.28
2006	15,086.48	5,054.43	20,140.91
2007	31,636.52	8,785.24	40,211.76
2008	52,557.46	12,414.05	64,971.51
2009	28,942.28	10,690.18	39,632.46
2010	38,861.49	12,336.69	51,198.18
2011	57,494.85	17,134.23	74,629.08
2012	64,777.97	19,635.04	84,413.01
2013	61,751.92	20,807.22	82,559.14
2014	57,308.4	23,078.15	80,386.55
2015	33,194.94	24,639.44	57,834.38
2016	27,214.93	20,082.36	47,297.29
2017	25,827.13	19,723.47	45,550.6
2018	38,386.31	21,048.56	59,434.88
2019	47,588.33	25,261.89	72,850.22

Kaynak: Fulton,2020:13

Dünyanın en büyük petrol ithalatçısı ile en büyük petrol ihracatçısı iki ülke arasındaki artan ticari ilişkilerde enerji önemli bir yer edinmektedir. Çin Suudi Arabistan'a 2005-2019 yılları arasında 38,64 milyar dolar yatırım yapmıştır.14,34 milyar dolarla en yüksek payı enerji sektörü almıştır. (<https://www.aei.org/china-global-investment-tracker/>, Erişim Tarihi:10.03.2020). 1990'ların sonuna kadar, enerji Çin-Suudi ilişkilerini tanımlamada çok az rol oynadı. (Al-Sudairi,2012:8). Tablodan anlaşılacağı üzere, Umman, İran gibi ülkelerin o dönemde Çin'in en büyük petrol tedarikçileri olmasından dolayı 1990-1999 yılları arasında Çin-Suudi Arabistan arasındaki petrol ithalat hacmi görece düşük düzeyde kalmıştır (Al-Tamimi,2014:146).

Tablo 3.5. Çin'in Petrol İthalatı, 1992-1998 (thousand bpd)

	1992	1993	1994	1995
Çin'in toplam ithalatı	227.2	313.4	247.0	341.8
Umman	61.2	81.6	67.2	73.0
Yemen	8.6	33.0	25.0	49.4
Iran	2.2	1.3	1.3	18.6
BAE	4.6	11.4	1.3	7.2
Suudi Arabistan	3.6	4.2	2.8	6.6

Kaynak: Al-Tamimi,2014:146

Çin'in petrol üretiminin artan talebi karşılayamaması sonucu 1993 yılında net petrol ürünleri ithalatçısı ve ardından 1996 yılında net ham petrol ithalatçısı olmasıyla Çin'in dünyanın önemli petrol tedarikçilerinden biri olan Suudi Arabistan ile ilişkilerinde enerjinin rolü artmaya başlamıştır. Çin'in 2000li yılların başında hızla artan petrol ithalatı ve Suudi Arabistan'ın petrolü için pazar arayışı iki ülke arasındaki enerji ilişkilerinin hızlı bir şekilde gelişmesine neden olmuştur ve günümüzde enerji ikili ilişkilerin merkezinde yer almaktadır. 2019 yılı itibariyle Suudi Arabistan Çin'in en büyük petrol tedarikçisidir. Çin ithal petrolünün %16'sını (1,7 milyon varil) Suudi Arabistan'dan tedarik etmektedir.

İki ülke arasında enerji iş birliği, 1999 yılında Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin tarafından Suudi Arabistan'a yapılan önemli ziyaret sırasında başladı (Olimat,2014:218). Enerji, ziyaretin odak noktasıydı ve iki devlet arasında Çinli şirketlerin Suudi Arabistan'ın yerel petrol pazarına yatırım yapmasına karşılık Çin'in Suudi Arabistan şirketlerine rafinaj sektörünü açmasını öngören Stratejik Petrol İş birliği Anlaşması imzalandı. Çin rafinerilerinin, Suudi Arabistan'dan gelen ham petrol için donanımlı olmamasından dolayı anlaşmanın etkisi görece önemsiz kalmasına rağmen bu anlaşma ikili arasında daha derin bir ekonomik karşılıklı bağımlılığın başlangıcına işaret etti (Fulton,2016:153). Buna ek olarak, bu anlaşma aynı zamanda iki ülke arasındaki enerji ilişkilerinin temel dinamiklerini ortaya koydu

“İki taraf, uluslararası petrol pazarının istikrarının petrol üreten ve tüketen ülkelerin çıkarına olduğu görüşünü paylaştı. Her iki taraf da Suudi Arabistan'ın güvenilir bir petrol tedarikçisi olduğu ve Çin'in güvenilir bir tüketici olduğu konusunda hemfikirdir, bu nedenle, iki ülke bu alanda birbirini son derece tamamlayıcı niteliktedir. Her iki taraf da petrol alanında uzun vadeli dostane ve iş birliğine dayalı ilişkiler kurma konusunda isteklerini dile getirdi. Her iki taraf da kendi ülkelerinde rafinaj, petrokimya sektörü ve petrol teknik hizmetleri konusunda iş birliğine yönelik yatırımları kolaylaştırma konusunda anlaştı. Her iki taraf da kendi girişimlerini bilimsel ve teknolojik iş birliği, deneyim alışverişi ve personel eğitimi faaliyetlerine aktif olarak katılma konusunda teşvik etmeyi kabul etti.” (<http://sa.china-embassy.org/eng/zsgx/zzwl/t704327.htm>, Erişim Tarihi: 3.09.2019).

1999 yılında kurulan Stratejik Petrol İş Birliği, Aramco'yu Quanzhou'da(Fujian) bulunan eski rafinaj ve petrokimya tesisini geliştirmeyi amaçlayan ortak sermaye girişimi için 2001 yılında Sinopec ile erken görüşmeler konusunda harekete geçirdi. 2004 yılında Aramco, ExxonMobil ve Sinopec arasındaki görüşmeler Fujian Rafineri ve Petrokimya Şirketi'nin (FRPC) kurulması kararıyla sonuçlandı. (Al-Sudairi,2012:9). Bu görüşmeler sonucunda 2007 yılında Saudi Aramco, ExxonMobil ve Sinopec'in Fujian eyaletindeki iki ortak girişimi olan FRPC ve Sinopec SenMei (Fujian) Petrol Şirketi (SSPC) kuruldu. FRPC'nin %50'sine Sinopec diğer %50'sine Aramco(%25) ve ExxonMobil(%25) sahiptir. SSPC'nin ise %55'ine Sinopec diğer %45'ine Aramco (%22,5) ve ExxonMobil (%22,5) sahiptir. (<https://www.arabnews.com/node/296629>, Erişim Tarihi: 16.04.2020).

Toplam yatırımı yaklaşık 5 milyar dolar olan FRPC ve SSPC ortak girişimleri, Çin'de yabancı katılımlı ilk tam entegre rafinaj, petrokimya ve yakıt pazarlama projesi olmuştur. Fujian entegre rafineri ve petrokimya projesi rafineri kapasitesini 80.000 varilden günde 240.000 varile çıkarmayı hedeflemekteydi. SSPC ise Fujian yakıt pazarlama ortak girişimi kapsamında, FRPC ürünleri için pazarlama ve satış hizmetleri sağlama amacıyla kuruldu. (<https://www.arabnews.com/node/296629>, Erişim Tarihi: 16.04.2020). Günümüzde Fujian eyaletindeki en büyük işlenmiş petrol tedarikçisi olan SSPC yaklaşık 750 servis istasyonu ve 18 terminal işletmektedir. Şirket ağırlıklı olarak işlenmiş petrol ve diğer petrol ürünlerinin toptan satışı, perakende satışı, depolanması, üretimi ve nakliyesi, servis istasyon marketlerinin işletilmesi, araba yıkama, yağ değişimi ve diğer yardımcı hizmetlerle ilgilenmektedir. (http://www.sinopec.com/listco/en/about_sinopec/subsidiaries/other/20161109/news_20161109_405465601624.shtml, Erişim Tarihi: 16.04.2020).

2004 yılında Çin ve Suudi Arabistan arasında düzenli siyasi toplantılar başladı. Aynı yıl içerisinde Sinopec Aramco ile ülkenin doğusundaki Ghawar sahası yakınında doğal gaz kaynakları geliştirmek için 10 yıllık bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşma kapsamında Sinopec, Aramco ile bir keşif ve sondaj işletmesi olan Sino-Saudi Gas Company adlı bir ortak girişim kurdu. Şirketin %80'i Sinopec ve %20'si ise Aramco'ya aittir. Ardından, Aralık 2005'te ise Pekin, OPEC ile ilk resmi görüşmelerini gerçekleştirmiştir (Pant,2006:45). Çin'in OPEC ile resmi görüşme gerçekleştirmek istemesinin arkasında yatan temel neden, Çin'in Suudi Arabistan'dan tedarik ettiği ithal petrolün artış göstermesidir. 2002 yılında Suudi Arabistan Çin'in en büyük petrol tedarikçisi konumuna gelmiştir.

Çin'i ziyaret eden ilk Suudi Arabistan Kralı olan Abdullah bin Abdülaziz'in Ocak 2006'daki ziyareti ikili ilişkiler açısından önemli bir gelişme olmuştur. Kral Abdullah'ın resmi ziyareti sırasında iki ülke arasında petrol, doğal gaz ve maden iş birliğine ilişkin mutabakat anlaşması da dahil olmak üzere beş anlaşma imzaladı. Suudi Arabistan Çin'e yıllık petrol ve gaz ihracatını %39 artırma sözü vermiştir. Anlaşmanın bir parçası olarak, Çin'in Hainan eyaletinde 100 milyon tonluk bir ham petrol depolama tesisi inşa edilmesi planlanmıştır ve Suudi Arabistan Çin'in stratejik petrol rezervlerinin inşasına destek vereceğini belirtmiştir (Tu,2006:1). Çin Devlet Başkanı Hu Jintao iki ülke arasında gelişen bu dostça iş birliğinin yeni yüzyılda ikili ilişkiler için yeni bir sayfa açacağını belirtmiştir. Ziyaret sırasında dönemin Suudi Dışişleri Bakanı Prens Suud el Faysal ise ikili ilişkilerde enerjinin rolünü vurgulamıştır: “Çin Suud petrolü için en önemli pazarlardan biridir ve Suud petrolü Çin için en önemli enerji kaynaklarından biridir.” (<http://www.taipeitimes.com/News/biz/archives/2006/01/24/2003290537>, Erişim tarihi:19.01.2019).

2008 ve 2009 yıllarında imzalanan “Enerji İş birliği Anlaşması” ve “Tamamlayıcı Protokol” ile Çin'in Suudi Arabistan'dan ithal ettiği petrol miktarı 2008'de 36,36 milyon tondan 2009'da 42 milyon tona yükseldi. Bu Çin tarafından ithal edilen toplam petrolün %20'sinden fazlasını oluşturuyordu. Dolayısıyla, Suudi Arabistan Çin için en önemli ve istikrarlı denizaşırı petrol tedarikçilerinden biri haline geldi. Buna ek olarak 2008 yılında Aramco Sinopec ile Çin'in Suud petrol ithalatını

2010 yılına kadar günde 1 milyon varile ve 2015 yılına kadar günde 1,5 milyon varile çıkarmayı hedefleyen bir mutabakat zaptı imzalandı (Al-Tamimi,2014:152).

2009 yılında SABIC'in Sinopec ile birlikte Tianjin'de bir petrokimya kompleksi kurma projesi NDRC tarafından onaylandı. Hisselerin %50'sine SABIC diğer %50'sine ise Sinopec sahiptir. Tianjin Kompleksi yıllık 3,2 milyon ton üretim kapasitesine sahiptir. (<https://www.ogi.com/refining-processing/petrochemicals/article/17277601/china-approves-tianjin-petrochemicals-complex>,

Erişim Tarihi: 25.08.2019). Dönemin SABIC Başkanı Prens Saud Bin Thenayan Al Saud bu projeye ilişkin olarak, “Çin yerel pazarına yüksek kaliteli petrokimya ürünleri sağlama ortak hedefimize dayanarak iki şirket arasında büyük bir sinerji geliştirdik. Bu proje ikimize de büyük fayda sağlayacak” demiştir. Dönemin Sinopec Başkanı Su Shulin de benzer bir şekilde “Tianjin'deki ortak girişim projesi, iki küresel şirketimiz arasında son yıllarda sürekli gelişen iş birliğinin bir başka başarısıdır. Sinopec, SABIC ile mevcut iş birliğini güçlendirecek ve ortak girişimin gelecekteki iş birliğinin genişletilmesi için olağanüstü bir platform haline gelmesi amacıyla uzun vadeli stratejik ortaklığını sürdürecektir” demiştir. (http://www.tradearabia.com/news/IND_169938.html, Erişim Tarihi: 28.08.2019).

2011 yılında Aramco ve PetroChina Çin'in güneyinde yer alan Yunnan'da günlük 200.000 varil kapasiteli bir rafineri inşa etmek konusunda anlaştılar ve bu doğrultuda bir mutbakat zaptı imzaladılar. Dönemin Saudi Aramco Başkanı Khalid A. Al-Falih, bu anlaşmanın, CNPC ile genişleyen ilişkiler ve Aramco'nun küresel downstream stratejisi açısından önemli bir adım olduğunu belirtmiştir. Dönemin CNPC Başkanı Jiang Jiemin de dünyanın en büyük gelişmekte olan ülkesinin ulusal petrol şirketi olan CNPC'nin iki şirket arasında uzun vadeli, istikrarlı ve güvenilir bir ortaklık kurmak için Aramco ile el ele verdiğini dile getirmiştir (<https://finchannel.com/oil-auto/29248->, Erişim Tarihi: 28.08.2019).

2012 yılında Çin Başbakanı Wen Jiabao Suudi Arabistan'a resmi ziyarette bulundu. Jiabao Çin'in Suudi Arabistan ile ilişkilerini stratejik ve uzun vadeli bir perspektiften gördüğünü, iki ülke ve halklarına fayda sağlamak için dostane ve pragmatik iş birliğini teşvik etmek için krallıkla birlikte çalışmaya istekli olduklarını belirtti. (<http://www.china-embassy.org/eng/zgyw/t896576.htm>, Erişim Tarihi: 16.03.2019).

Ziyaret sırasında Aramco Sinopec ile Suudi Arabistan'da bulunan Yanbu'da günlük 400.000 varil kapasiteye sahip bir rafineri inşa etmek için ortak girişim anlaşması imzaladı. Bu kapsamda Aramco'nun %62,5 Sinopec'in ise %37,5 hisseye sahip olduğu Yanbu Aramco Sinopec Rafineri Şirketi (YASREF) kuruldu ve Yasref petrol rafinerisinin inşası için 8,6 milyar dolar yatırım yapıldı (http://www.xinhuanet.com/english/2018-07/09/c_137312287.htm, Erişim Tarihi: 16.08.2019). Bu proje Sinopec'in Çin dışındaki ilk rafineri projesi olmakla birlikte yıllık yaklaşık 20 milyon tonluk kapasitesiyle Çin'in Suudi Arabistan'daki en büyük yatırım projesidir (Sinopec,2019:6).

2018 yılında SABIC, bir petrokimya kompleksi inşa etmek için Çin'in Fujian eyalet hükümeti ile bir mutabakat zaptı imzaladı. SABIC bunun firmanın faaliyetlerini çeşitlendirme ve dünyanın en büyük petrokimya pazarındaki konumunu güçlendirme stratejisinin bir parçası olduğunu belirtti. (<https://www.reuters.com/article/us-sabic-china-idUSKCN1LR0L8>, Erişim Tarihi: 25.08.2019).

2019 yılında Suudi Arabistan Veliaht Prensi Muhammed bin Selman'ın Çin ziyareti sırasında Aramco, Kuzey Çin Endüstri Şirketi'yle (Norinco) Çin'in Liaoning eyaletindeki Panjin kentinde 10 milyar dolar değerinde bir rafineri ve petrokimya tesisi kurulması için anlaşma imzaladı. Kurulacak tesisin günlük 300 bin varil petrol rafine etme kapasitesine sahip olacağı belirtildi. 2024 yılında faaliyete geçmesi beklenen tesis için ham petrol tedarikinin %70'i Aramco tarafından sağlanacaktır. Bu proje kapsamında Huajin Aramco Petrochemical Co adlı yeni bir şirket kurulması kararlaştırıldı. Bu şirketin %35'ine Aramco, %36'sına Norinco ve %29'una Panjin Since Şirketi sahip olacak. Buna ek olarak, aynı yıl içerisinde Aramco Zhejiang Petrokimya Şirketi'nin yüzde 9 hissesini satın almak için bir anlaşma imzaladı (<https://www.reuters.com/article/us-asia-saudi-china-idUSKCN1QB15H>, Erişim Tarihi: 16.08.2020).

Çin ve Suudi Arabistan rafinaj, petrokimya sektörlerine ek olarak nükleer enerji konusunda da iş birliği yapmıştır. Çin Suudi Arabistan'a nükleer enerji geliştirme konusunda destek olmaktadır. 2012 yılında Suudi Arabistan, nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla geliştirilmesi ve kullanımında iki ülke arasındaki iş birliğini artırmak için Çin ile bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşma nükleer santrallerin ve

araştırma reaktörlerinin bakımı ve geliştirilmesi, nükleer yakıt hammaddelerinin üretimi ve temini gibi alanlarda iş birliğini sağlamayı amaçlamıştır. (<https://www.wsj.com/articles/SB10001424052970204468004577164742025285500>, Erişim Tarihi: 4.10.2019). Ocak 2016'da Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in Suudi Arabistan'ı ziyareti sırasında iki ülke, yüksek sıcaklıklı gaz soğutmalı reaktör (HTR) inşa etmek için bir mutabakat zaptı imzaladı. Projenin içeriğine dair bir ayrıntı paylaşılmadı. (<https://www.world-nuclear-news.org/NN-China-Saudi-Arabia-agree-to-build-HTR-2001164.html>, Erişim Tarihi: 8.10.2019). 2017 yılında Çin'in en büyük nükleer şirketlerinden biri olan Çin Ulusal Nükleer Şirketi (CNNC), ülkedeki uranyum ve toryum kaynaklarını daha fazla araştırmak ve değerlendirmek için Suudi Arabistan ile bir mutabakat zaptı imzaladı. Hemen ardından Suudi Teknoloji Geliştirme ve Yatırım Şirketi (Taqnia) Çin Nükleer Mühendislik İnşaat Şirketi (CNEC) ile gaz soğutmalı nükleer reaktörler kullanarak suyu tuzdan arındırma projeleri geliştirmek için bir mutabakat zaptı imzaladı. (http://www.chinadaily.com.cn/business/2017-08/28/content_31237282.htm, Erişim Tarihi: 5.10.2019).

Suudi Arabistan'ın nükleer enerji geliştirmek istemesinin nedeni 2010 yılında Kral Abdullah tarafından çıkarılan kraliyet kararnamesinde şöyle belirtilmiştir: "Krallığın elektrik üretmek için artan enerji gereksinimlerini karşılamak, tuzdan arındırılmış su üretmek ve hidrokarbon kaynaklarının tüketilmesine olan bağımlılığı azaltmak için nükleer enerjisinin geliştirilmesi şarttır." (<https://www.worldpoliticsreview.com/articles/9186/saudi-arabias-nuclear-ambitions-part-of-broader-strategy>, Erişim Tarihi: 4.09.2019). Ancak nükleer enerjinin geliştirilmesi Suudi Arabistan'ın bölgede artan İran tehdidine karşı nükleer silah üretme ihtimalini de gündeme getiriyor. 2018 yılında İran'ın nükleer silah üretme çalışmalarına karşı Suudi Arabistan veliaht prensi Muhammed bin Selman "İran nükleer silah geliştirirse biz de geliştiririz" demiştir. Suudi Arabistan'ın Dışişleri'nden sorumlu devlet bakanı Adil el-Cubeyr de benzer bir şekilde İran'ın nükleer silah geliştirilmesinin durdurulmaması durumunda Suudi Arabistan'ın nükleer silah elde etme hakkını saklı tuttuğunu ifade etmiştir (<https://www.aljazeera.com/news/2020/11/17/saudi-minister-wont-rule-out-nuclear-armament-over-iran>, Erişim Tarihi: 10.11.2020).

Son olarak, Suudi Arabistan-Çin arasında yenilenebilir enerji alanında da iş birliği mevcuttur. Çin rüzgâr ve güneş enerjisi şirketleri, krallığın ülkedeki artan enerji

talebini karşılamak için yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapmayı planladığı sırada Suudi Arabistan'daki iş birliğini ve varlıklarını arttırmaya çalışıyorlar (Olimat,2014:219). Suudi Arabistan Vizyon 2030 hedefleri doğrultusunda petrol bağımlılığını azaltmak amacıyla yenilenebilir enerji yatırımlarını arttırıyor. Suudi Arabistan'ın 2030 yılına kadar 60 gigawatt güneş enerjisi geliştirme hedefi, ülkeyi zaten Suudi Arabistan ile iş birliğini derinleştirmeye çalışan Çinli firmalar için cazip bir üretim noktası haline getiriyor. (<https://www.axios.com/saudi-arabia-makes-solar-gamble-with-china-risking-us-blowback-38e99622-bc52-4f68-a0a8-3f5e9fe3d65a.html>, Erişim Tarihi: 10.02.2020). Bu doğrultuda, 2014 yılında imzalanan bir antlaşmayla Çin Ulusal Nükleer Şirketi (CNNC), yenilenebilir ve nükleer enerjinin geliştirilmesi konusunda iş birliği yapmak için Suudi enerji araştırma merkezi Kral Abdullah Atom ve Yenilenebilir Enerji Şehri'yle (K.A. CARE) ortaklık kurdu.(https://www.pv-magazine.com/2014/08/19/china-saudi-arabia-to-cooperate-on-renewable-energy-development_100016140/, Erişim Tarihi: 10.02.2019). 2018 yılında Çinli güneş paneli üreticisi LONGi, Suudi Arabistan'da büyük ölçekli güneş enerjisi üretim altyapısı kurmak için Suudi ticaret şirketi El Seif Group ile bir anlaşma imzaladı. 2019 yılında Çin Ulusal Enerji İdaresi (NEA) ve Suudi Arabistan Kamu Yatırımı Fonu (PIF) yenilenebilir enerji iş birliği konusunda mutabakat zaptı imzaladı.

İki ülke arasında 1999 yılında stratejik petrol ortaklığıyla başlayan enerji iş birliği zamanla güçlendirilmiştir. Çin Suudi Arabistan ile olan enerji ilişkilerini petrol alımının ötesine geçerek çeşitlendirmiştir. İki ülke arasında rafinaj, petrokimya sektörleri, stratejik petrol rezervleri, doğal gaz arama çalışmaları, yenilenebilir enerji ve nükleer enerji konusunda önemli yatırım anlaşmaları imzalanmıştır.

Tablo 3.6. Suudi Arabistan-Çin Enerji İlişkilerindeki Temel Gelişmeler

1990	Suudi Arabistan ve Çin resmi diplomatik ilişkiler kurdu.
1996	SABIC, Şangay'da bölgesel bir "Asya Ofisi" açtı.
1998	Çin, 50 yıllık bir dönem için yılda 10 milyon ton Suudi petrolü için tedarik sözleşmesi imzaladı.
1999	Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin Suudi Arabistan'a resmi bir ziyarette bulundu ve iki ülke arasında "stratejik petrol ortaklığı" kuruldu.
2001	ARAMCO, ExxonMobil ve Fujian PetroChemical, Fujian rafinerisini geliştirmek amacıyla Ortak Fizibilite Çalışması (JFS) için bir anlaşma imzaladı.
2002	Suudi Arabistan ilk kez Çin'in en büyük petrol tedarikçisi oldu.
2004	Sinopec, Suudi Gaz Girişimi 2 (SGI2) adlı proje kapsamında Rub Al-Khali'nin kuzeyinde yer alan Ghawar "Blok B" alanında 38.800 km'lik bir imtiyaz geliştirmek için Aramco ile on yıllık bir anlaşma imzaladı.
2006	İki ülke arasında petrol, doğal gaz ve maden iş birliğine ilişkin mutabakat anlaşması da dahil olmak üzere beş anlaşma imzaladı ve Suudi Arabistan,

	Çin'e stratejik rezervlerinin inşası konusunda yardım sözü verdi.
2007	Sinopec, Fujian Eyaleti, ExxonMobil ve Aramco Çin'in yabancı katılımlı ilk tam entegre rafinaj, petrokimya ve yakıt pazarlama projesi münasebetiyle Pekin'de bir açılış töreni düzenledi.
2008	Aramco Sinopec ile mutabakat zaptı imzaladı.
2009	SABIC'in Tianjin'de geliştirilmesi planlanan petrokimya kompleksi projesinde yer alması Çin tarafından onaylandı.
2010	Aramco'nun Yönetim Kurulu ilk kez Çin'de toplandı
2011	Aramco ve PetroChina Yunnan'da rafineri kurmak amacıyla mutabakat zaptı imzaladılar.
2012	Pekin'de "Aramco Asia" açıldı. Aramco ve Sinopec arasında Yanbu'da bir rafineri inşa etmek için anlaşma imzalandı. Bu, Suudi Petrol endüstrisindeki ilk büyük Çin yatırıımıdır. SABIC ve Sinopec arasında, Çin'deki Tianjin'de polikarbonat (PC) üretecek bir tesis kurmak için bir mutabakat zaptı imzalandı. 2012 yılında Çin ve Suudi Arabistan, nükleer enerjinin sivil kullanımı konusunda iş

	birliği yapmak için bir mutabakat zaptı imzaladı.
2014	CNNC yenilenebilir ve nükleer enerjinin geliştirilmesi konusunda iş birliği yapmak için Suudi enerji araştırma merkezi K.A. CARE ile ortaklık kurdu.
2016	Sinopec tarafından Suudi Arabistan'da kurulan Orta Doğu Ar-Ge Merkezi'nin inşaatı başladı. İki lke yüksek sıcaklıklı gaz soğutmalı reaktör (HTR) inşası için bir mutabakat zaptı imzaladı.
2017	Çin Ulusal Nükleer şirketi (CNNC), ülkedeki uranyum ve toryum kaynaklarını daha fazla araştırmak ve değerlendirmek için Suudi Arabistan ile bir mutabakat zaptı imzaladı.
2018	SABIC, bir petrokimya kompleksi inşa etmek için Çin'in Fujian eyalet hükümeti ile bir mutabakat zaptı imzaladı. Çinli güneş paneli reticisi LONGi, Suudi Arabistan'da büyük ölçekli güneş enerjisi üretim altyapısı kurmak için Suudi ticaret şirketi El Seif Group ile bir anlaşma imzaladı.
2019	Aramco Norinco ile Panjin kentinde 10 milyar dolar değerinde bir rafineri ve petrokimya tesisi kurulması için anlaşma imzaladı. NEA ve PIF yenilenebilir

	enerji iş birliği konusunda mutabakat zaptı imzaladı.
--	---

Kaynak: Al-Tamimi,2014:145

3.3. Sonuç

Çin'in Suudi Arabistan ile ilişkilerini geliştirmesi 1978 reformlarıyla dışa açılma politikasının benimsenmesi sonucunda gerçekleşti. İki ülkenin birbiriyle ilişki kurmasının temel nedeni enerjiyle ilgilidir. Dünyanın en büyük petrol ithalatçısı olan Çin enerji güvenliğini sağlamak için güvenilir bir petrol tedarikçisi ararken dünyanın en büyük petrol ihracatçısı olan Suudi Arabistan ise ürettiği petrol için istikrarlı bir pazar arayışındadır. Dolayısıyla 1990 yılında Çin-Suudi Arabistan arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasından sonra hızla gelişen ikili ilişkilerin temel dayanağını ekonomi ve enerji ilişkileri oluşturmuştur. İki ülke arasındaki enerji iş birliği 1999 yılında kurulan stratejik petrol ortaklığıyla başlamıştır. Petrol ithalat ve ihracatı enerji ilişkilerinin temel bileşenini oluşturmakla beraber iki ülke arasındaki enerji ilişkileri son zamanlarda petrol alımının ötesine geçerek rafinaj, petrokimya sektörleri, stratejik petrol rezervleri, doğal gaz arama çalışmaları, yenilenebilir enerji, nükleer enerji alanlarını kapsayacak şekilde genişlemiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada, Çin'in enerji güvenliği stratejisinde Suudi Arabistan'ın konumu analiz edilmiştir. Bu analiz yapılırken “neden Suudi Arabistan Çin'in enerji güvenliğinde önemli bir aktördür?” sorusuna odaklanılmıştır. Bu bağlamda enerji güvenliğinin tarihçesi, enerji güvenliği kavramı, Çin'in enerji güvenliğindeki temel sorunlar ve bu sorunlara karşı uygulanan politikalar ele alınmıştır. Ardından enerji güvenliği bağlamında Çin-Suudi Arabistan ilişkileri analiz edilmiştir.

Enerji modern toplumlar ve ekonomiler için büyük önem taşımaktadır. Ekonomik ve sosyal kalkınmanın gerçekleştirilmesi için enerji kaynaklarının kesintisiz tedariki temel bir gerekliliktir. Bununla beraber günlük hayatta ihtiyacımız olan her şeyin enerjiye bağlı olması, dünya nüfusunun artması, sanayi kapasitesinin artması, kentleşme, ekonomik gelişme gibi nedenlerden dolayı dünyada enerji talebinin sürekli olarak artması, enerji güvenliği konusunu devletler için temel bir öncelik haline getirmektedir.

Enerji güvenliği petrolün Orta Doğu ülkeleri tarafından bir silah olarak kullanıldığı 1973 petrol krizinden beri uluslararası politikanın temel konularından birini oluşturmuştur. 21.yüzyılda yaşanan toplumsal ve teknolojik gelişmeler enerji güvenliğinin sağlanmasını ülkeler için çok boyutlu bir sorun haline getirmiştir. Enerji güvenliği kavramı farklı aktörler için farklı anlamlar ifade etmektedir. Enerji üreticisi ülkeler için arz güvenliği ön plandayken enerji tüketicisi ülkeler için talep güvenliği ön plandadır. Transit ülkeler için ise arz güvenliği ve ulaşım güvenliği ön plandadır. Bu farklı tanımlamaların bir sonucu olarak her ülke kendi ekonomik, politik, coğrafi koşullarına göre enerji kaynaklarının kesintisiz tedariki için farklı stratejiler geliştirmiş ve uygulamıştır. Bu ülkelerden biri de dünyanın en büyük enerji tüketicisi olan Çin Halk Cumhuriyeti'dir.

1978 yılında Deng Xiaoping ile beraber Çin kapitalist dünya ekonomisine entegre olmaya başlayarak dışa açılma politikasını benimsemiştir. Çin ekonomisinin dışa açılmasının sonucu olarak Çin ekonomisi yıllık %10'luk büyüme oranlarıyla küresel bir ekonomik güç haline gelmiştir. Hızlı ekonomik büyüme ve bunun sonucu olarak artan kentleşme ve sanayileşme ülkenin enerji ihtiyacını büyük bir oranda arttırmıştır. Çin yerel petrol üretiminin yavaşlaması ve artan talebin

karşılanamamasının sonucu olarak 1993 yılında net petrol ithalatçısı konumuna gelmiştir. 1993 yılında net petrol ithalatçısı olmasına ek olarak özellikle 2000li yılların başında Çin'in petrol ithalatında yaşanan büyük sıçrama, yükselen petrol fiyatları ve yaşanan enerji krizleri sonucunda beraber enerji güvenliği konusu Çin'in temel politika önceliklerinden biri haline gelmiştir.

Çin için enerji güvenliğinin sağlanmasının önemine bakıldığında enerji kaynaklarının kesintisiz tedariki Çin ekonomik büyümesinin sürdürülmesi için temel bir gereklilik olmasının yanı sıra Çin Komünist Partisi'nin siyasi meşruiyetini koruması açısından da büyük önem taşımaktadır. Çin Komünist Partisi'nin temel endişesi Çin'in ekonomik kalkınmasını teşvik ederken siyasi ve sosyal istikrarı korumaktır.

Çin'in enerji güvenliği tanımı 1993 yılında petrol ithalatçısı olmasıyla beraber temel olarak petrol arz güvenliğine odaklanmıştır. Enerji güvenliğinin bu dar tanımı zamanla genişlemiştir. Çin için enerji güvenliği kavramı sadece petrolü değil, doğalgaz, yenilenebilir enerji gibi kaynakları da kapsayan ve sadece arz yönlü önlemleri değil iç talebin denetim altına alınması bağlamında talep yönlü önlemleri de içeren geniş kapsamlı bir kavrama dönüşmüştür.

Çin, enerji güvenliğini sağlamak konusunda çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. İlk olarak, enerji sektöründeki parçalı kurumsal yapı Çin'in enerji politikasını etkin bir şekilde uygulamasını engellemiştir. Merkezi bir aktörün bulunmaması ülkenin yaşanan enerji krizleriyle başa çıkma kabiliyetini büyük ölçüde kısıtlamıştır. İkinci sorun, Çin'in enerji üretim ve tüketimi arasındaki farkın giderek artmasıdır. Bu durum Çin'in özellikle fosil enerji kaynakları bakımından dış dünyaya bağımlı bir duruma gelmesine neden olmaktadır. Diğer bir sorun ise yüksek oranda kalitesiz kömür kullanımından kaynaklı sera gazı salınımıdır. Çin sera gazı salınımında dünyada ilk sıradadır. Bu sorunlarla başa çıkmak konusunda Çin çeşitli politikalar uygulamaktadır: enerji sektöründe kurumsal reformlar yapmaktadır, enerji kaynaklarını ve tedarikçilerini çeşitlendirmektedir, deniz aşırı yatırımlarla enerji tedarikini güvence altına almaktadır ve stratejik petrol rezervleri oluşturmaktadır.

Çin enerji güvenliğindeki en temel sorun ithal enerji kaynaklarına olan bağımlılıktır. Özellikle, ithal petrole olan bağımlılık ve ithal petrolün uzak bölgelerden

temin edilmesi nedeniyle petrol arz güvenliği hala Çin enerji güvenliğinin en temel bileşenini oluşturmaktadır. Petrol, kömürden sonra Çin'in toplam enerji tüketiminde en yüksek paya (%20) sahiptir. Çin buna karşı enerji kaynaklarını çeşitlendirse de toplam enerji tüketiminde doğal gaz, yenilenebilir enerji kaynakları hala düşük bir oranı temsil etmektedir. Dolayısıyla, ithal petrole olan bu bağımlılık Çin için güvenilir petrol tedarikçilerinin önemini arttırmıştır.

Çin petrol ithalatına olan bağımlılığını azaltmak için petrol zengini ülkelerle ikili ilişkilerini geliştirmektedir. Bu konuda küresel petrol piyasasının önemli aktörlerinden biri olan Suudi Arabistan Orta Doğu'da Çin için önemli bir enerji ortağı olarak ortaya çıkmıştır. Çin'in ithal petrole bağımlılığı nedeniyle Suudi Arabistan ile ilişkisi esas olarak enerji arzı ihtiyacı, ekonomik ve ticaretle ilgili hususlar tarafından şekillenmektedir. Çin enerji güvenliğini sağlamak için güvenilir bir petrol tedarikçisi ararken Suudi Arabistan ise ürettiği petrol için istikrarlı bir pazar arayışındadır.

1990 yılında Çin ve Suudi Arabistan arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasından bu yana hızlı bir gelişme gösteren ikili ilişkiler kısa bir süre sonra ticaret ve enerji ortaklığına dönüşmüştür. İki ülke arasında 1999 yılında stratejik petrol ortaklığının kurulmasıyla enerji iş birliği konusunda önemli bir adım atılmıştır ve iki ülke arasındaki ticari ilişkiler hızla büyümüştür. Artan ikili ilişkiler 2016 yılında kapsamlı stratejik ortaklığının kurulmasıyla yeni bir döneme girmiştir. İki ülke arasındaki yoğun üst düzey ziyaretler ve artan ekonomik ilişkiler bunun temel göstergesi olmuştur.

Enerji güvenliği Çin-Suudi Arabistan ilişkilerinin temel odak noktasını oluşturmaktadır. Suudi Arabistan, rezerv miktarı, üretim-ihraç kapasitesine bağlı olarak küresel petrol piyasasındaki hakimiyeti, jeopolitik konumu, Orta Doğu'daki baskın konumu ve İslam dünyasındaki yeri gibi nedenlerle Çin'in enerji güvenliği arayışında önemli bir aktör haline gelmiştir. İlk defa 2002 yılında Çin'in en büyük petrol tedarikçisi olan Suudi Arabistan 2019 yılı itibariyle Çin ithal petrolünün %16'sını (1,7 milyon varil) sağlamaktadır. Çin, Suudi Arabistan ile ilişkilerinde petrol alımının ötesine geçerek enerji ilişkilerini çeşitlendirmiştir. İki ülke arasında petrol ithalatına ek olarak rafinaj, petrokimya sektörleri, stratejik petrol rezervleri, doğal gaz

arama çalışmaları, yenilenebilir enerji ve nükleer enerji konusunda önemli yatırım anlaşmaları imzalanmıştır.

Çin'in Suudi Arabistan'a yönelik siyasi politikaları da enerji güvenliğini sağlama hedefiyle şekillenmektedir. Çin, daha yakın siyasi ilişkilerin daha fazla enerji erişimine, daha büyük ticaret pazarlarına ve çeşitli yatırımlardan yararlanmaya yol açacağını düşünmektedir (Al Tamimi,2014:206). Dolayısıyla, Çin enerji güvenliğini sağlamak için Suudi Arabistan ile ekonomi dışında siyasi ve kültürel alanlarda da iş birliğini geliştirmeye çalışmaktadır. Özellikle Çin'in Kuşak-Yol Projesi kapsamında Suudi Arabistan'la politika koordinasyonu, olanakların bağlanabilirliği, finansal bütünlük, engelsiz ticaret ve halklar arasında bağlar kurulması konularında iş birliği geliştirilmiştir.

Çalışma, Çin'in enerji güvenliği stratejisinde en temel bileşeni oluşturan petrol arz güvenliği konusunda petrol tedarikçilerini çeşitlendirme politikasına karşın, Suudi Arabistan'ın küresel petrol piyasasındaki baskın rolü, İşlam dünyası ve Orta Doğu'daki merkezi rolü nedeniyle kısa ve orta vadede Çin'in en önemli petrol tedarikçilerinden biri olarak kalmaya devam edeceğini ileri sürmektedir.

KAYNAKÇA

- Alqahtani, K.M. (2019). “Does Saudi Arabia Benefit From China’s Belt and Road Initiative?”, *Journal of Management and Strategy*, 11(1), 1-6
- Al-Sudairi, M.T. (2012). “Sino-Saudi Relations:An Economic History”, *GRC Gulf Papers*.
- Al-Tamimi, N.M. (2014). *China-Saudi Arabia Relations,1990-2012: Marriage of Convenience or Strategic Alliance?* . New York: Routledge
- Alterman, J.B. ve Garve J.W. (2008). *The Vital Triangle: China, The United States, and The Middle East*. Washington: The CSIS Press
- Armaoğlu, F. (2017). *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ayoo, C. (2020). “Towards Energy Security for the Twenty-First Century”, <https://www.intechopen.com/books/energy-policy/towards-energy-security-for-the-twenty-first-century> . (Erişim Tarihi: 01.06.2020)
- Bahgat, G. (2011). *Energy Security: An Interdisciplinary Approach*. New Delhi: Wiley.
- Bijian, Z. (2005). “China’s “Peaceful Rise” to Great-Power Status”, *Foreign Affairs*, 84(5),18-27.
- British Petroleum (BP) (2020). Statistical Review of World Energy 2020. <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-full-report.pdf.%2013>. (Erişim Tarihi:15.09.2020)
- Calabrese, J. (2019). “Intersections: China and the US in the Middle East”, <https://www.mei.edu/publications/intersections-china-and-us-middle-east>. (Erişim Tarihi: 12.09.2019)
- Chang, F. K. (2001). “Chinese Energy and Asian Security.” *Orbis*, 45(2). 211-240.
- Chow, G.C. (2004). “Economic Reform and Growth in China”, *Annals of Economics and Finance*, 5(1), 127–152.

Christoffersen, G. (2016). “The Role of China in Global Energy Governance”, *China Perspectives*, 2016(2), 15-24.

Çelikpala, M. (2014). “Enerji Güvenliği: NATO’nun Yeni Tehdit Algısı”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 10(40), 75-99

Daojiong, Z. (2006). “China’s Energy Security: Domestic and International Issues”, *Survival*, 48(1), 179–190.

Daojiong, Z. Ve Meidan, M. (2015). “China and Middle East in a New Energy Landscape”, <http://www.iberchina.org/files/ChinaMiddleEastEnergy.pdf> . (Erişim Tarihi: 12.05.2020)

Downs, E.S. (2000). *China's Quest for Energy Security*. Santa Monica: RAND Corporation.

Downs, E.S. (2004). *China’s Energy Security*. Unpublished Ph.D. Dissertation, Princeton University, New Jersey.

Downs, E.S. (2006). “Brookings Foreign Policy Studies Energy Security Series: China”, <https://www.brookings.edu/research/brookings-foreign-policy-studies-energy-security-series-china/>. (Erişim Tarihi: 12.09.2019)

Downs, E.S. (2008). “China’s “New” Energy Administration”, *China Business Review*, November–December, 42-45.

Durdular, A. (2018). “Çin’in Ortaklık İlişkileri ve Türkiye-Çin Stratejik İş Birliği”, *Avrasya Etüdleri*, 53 (1), 117-144

Elkind, J. (2010). Energy Security Call for a Broader Agenda. C. Pascual & J. Elkind (Editörler). *Energy Security: Economics, Politics, Strategies and Implications*. Washington: Brookings Institution Press

Foley, S. (2017). “When Oil is Not Enough: Sino-Saudi Relations and Vision 2030”, *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*. 11(1), 107-120

Fulton, J. (2016). *China’s Relations with the Arab Gulf Monarchies: Three Case Studies*. Published Ph.D. Thesis, University of Leicester, Leicester

- Fulton, J. (2020a). "Strangers To Strategic Partners:Thirty Years of Sino-Saudi Relations", *Atlantic Council*
- Fulton, J. (2020b). "Situating Saudi Arabia in China's Belt and Road Initiative", *Asian Politics & Policy*, 0(0), 1-22
- Hatipoğlu, E. (2019). "Enerji Güvenliği", *Güvenlik Yazıları Serisi*, 44, 1-12
- Huandong, J. ve Mouyuan, W. (2017). "History and Achievements of Chinese Oil Companies' Foreign Cooperation", *China Oil & Gas*, 24(3): 58-65.
- Huwaidin, M. B. (2002). *China's Relations with Arabia and The Gulf 1949-1999*. London: Routledge
- Indeo, F. (2019). A Green China. Impacts on Regional and Global Energy Security. A. Amighini. (Editör). *China's Race to Global Technology Leadership*. Milano: Ledizioni LediPublishing
- International Energy Agency (IEA) (2020). "Key World Energy Statistics 2020", https://webstore.iea.org/download/direct/4093?fileName=Key_World_Energy_Statistics_2020.pdf. (Erişim Tarihi: 25.09.2020)
- International Energy Charter (2018). "China Energy Efficiency Report", https://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/EERR/EER-China_ENG.pdf. (Erişim Tarihi: 19.02.2020)
- Irie, K. (2017), "The Evolution of the Energy Security Concept and APEX Energy Cooperation", *International Association for Energy Economics*, Singapore Issue, 39-40
- Jian, Z. (2011). "China's Energy Security: Prospects, Challenges and Opportunities", CNAPS Visiting Fellow Working Paper, *The Brookings Institution*.
- Jiang, J. ve Sinton, J. (2011). "Overseas Investments by Chinese National Oil Companies", *International Energy Agency Information Paper*.
- Kennedy, A.B. (2010). "China's New Energy-Security Debate, Survival", *Global Politics and Strategy*, 52(3), 137-158.

- Kissinger, H. (2015). *Çin: Dünden Bugüne Yeni Çin*. (Çev. Çeper, N.I.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Kong, B. (2006). “Institutional Insecurity”, *China Security*, 64-88.
- Leung, G.C.K. (2011). “China’s Energy Security: Perception and Reality”, *Energy Policy*, 39 (3), 1330–1337.
- Leverett, F. ve Bader, J. (2005). “Managing China-U.S. Energy Competition in the Middle East”, *The Washington Quarterly*, 29(1), 187-201
- Liu, Z. (2016). “Historical Evolution of Relationship Between China and The Gulf Region”, *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 10(1), 1-25
- Li, G. (2009). “China in The Middle East”. https://www2.gwu.edu/~sigur/assets/docs/us_china_dialogue_051209/4_Li_Guofu.pdf. (Erişim Tarihi:15.06.2020)
- MacGillivray, I. (2018). “Maturing Sino-Saudi Strategic Relations And Changing Dynamics İn The Gulf”, *Global Change, Peace & Security*, 31(1), 61-80
- Matthews, S.P. (2005). “China’s New Energy Focus: Strategic Partnership with Saudi Arabia”, *The James A. Baker III Institute for Public Policy*, Rice University
- National Development and Reform Commission People’s Republic of China (NDRC) (2016), “The 13th Five-Year Plan For Economic And Social Development Of The People’s Republic Of China”, https://en.ndrc.gov.cn/policyrelease_8233/201612/P020191101482242850325.pdf. (Erişim Tarihi: 13.05.2020)
- Naughton, B. (2007). *The Chinese Economy: Transitions and Growth*, Cambridge: MIT Press.
- Scobell, A. ve Alireza, N. (2016). *China in the Middle East: The Wary Dragon*. Santa Monica: RAND Corporation
- Oktay, F. (2019). *Çin: Yeni Büyük Güç ve Değişen Dünya Dengeleri*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Olimat, M.S. (2014). *China and The Middle East Since World War II: A Bilateral Approach*. London: Lexington Books

Ölz, S., Kirchner, N. ve Sims R. (2007). “Contribution Of Renewables To Energy Security”, IEA Information Paper, <http://www.chemkeys.com/blog/wp-content/uploads/2008/09/renewables-to-energy-security.pdf>. (Erişim Tarihi: 18.01.2020)

Pala, C. (1996). *20.yüzyılın Şeytan Üçgeni ABD-Petrol-Dolar*. İstanbul: Kavram Yayınları

Pant, H.V. (2006). “Saudi Arabia Woos China and India”, *Middle East Quarterly*, 13(4), 45-52

Sander, O. (2015). *Siyasî Tarih 1918-1994*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Singh, M. (2012). “China's Strategic Petroleum Reserves: A Reality Check”. https://idsa.in/issuebrief/ChinasStrategicPetroleumReserves_MandipSingh_210512. (Erişim Tarihi:12.11.2019).

Sinopec (2019). “Sinopec in Saudi Arabia, Sustainability Report on Serving the Construction of the Belt and Road” <http://www.sinopecgroup.com/group/en/Resource/Pdf/SinopecinSaudiArabia2019en.pdf>. (Erişim Tarihi: 20.04.2020)

Şimşek, M. (2006). “Değişen Dünya Koşullarında Çin Halk Cumhuriyeti ve Dış Ticaret Bakımından Türkiye-Çin Arasında Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26, 1-24.

Taylor, M. (2014). *The Chinese State, Oil and Energy Security*. London: Palgrave Macmillan.

Trakimavičius, L. (2019). “What China’s Appetite for Gas Could Mean For The World”. <https://asiatimes.com/2019/05/what-chinas-appetite-for-gas-could-mean/>. (Erişim Tarihi:15.06.2020)

Tu, K.J. (2006). “The Strategic Considerations of the Sino-Saudi Oil Deal.China Brief”, <https://jamestown.org/program/the-strategic-considerations-of-the-sino-saudi-oil-deal/>. (Erişim Tarihi: 12.02.2020)

U.S. Energy Information Administration (EIA) (2020). “Country Analysis Executive Summary: China”.
https://www.eia.gov/international/content/analysis/countries_long/China/china.pdf
. (Erişim Tarihi:20.11.2020)

United Nations Development Programme (UNDP) (2004). “World Energy Assessment: Overview 2004 Update”,
https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/2420World_Energy_Assessment_Overview_2004_Update.pdf. (Erişim Tarihi: 11.09.2020)

Wagner, D. ve Karasik, T. (2010). “The Maturing Saudi-China Alliance”,
https://www.realclearworld.com/articles/2010/04/07/the_maturing_saudi-china_alliance_98904.amp.html. (Erişim Tarihi:10.02.2020)

World Economic Forum (WEF) (2006). “The New Energy Security Paradigm”,
<http://www.zonaeletrica.com.br/downloads/energy.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.09.2020)

Wu, K. (2014), “China's energy security:Oil and gas”, *Energy Policy* , 73, 4-11.

Yergin, D. (2006). “Ensuring Energy Security”, *Foreign Affairs*, 85(2), 69-82

Yergin, D. (2011). *The Quest: Energy, Security, and the Remaking of the Modern World*. New York: The Penguin Press

Zhang, Z. (2011). “China’s Energy Security, The Malacca Dilemma and Responses”, *Energy Policy*, 39(12), 7612-7615.

Zavareh, M.S. ve Barzoki, M.F. (2017). “China’s Energy Security: I.R. Iran and Saudi Arabia’s Role in China’s Energy Diplomacy”, *Iranian Economic Review*, 22(3), 707-717

İnternet Kaynakları:

“ABD'nin petrol üretimi 11 yılda yüzde 134 arttı”. (2020).

<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/abdinin-petrol-uretimi-11-yilda-yuzde-134-artti/1895625>. (Erişim Tarihi: 15.05.2020)

“Aramco In \$5bn China Deal”. (2007). <https://www.arabnews.com/node/296629>.

(Erişim Tarihi: 16.04.2020)

“Batı Şincan'da Çin'in milyonlarca Uygur Türkünü zorla tuttuğu iddia edilen kamplar yasalaştı”.(2018). <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45816149>. (Erişim Tarihi: 12.11.2020)

“China and Saudi Arabia sign historic energy deal”. (2006)

<http://www.taipeitimes.com/News/biz/archives/2006/01/24/2003290537>. (Erişim tarihi:19.01.2019)

“China approves Tianjin petrochemicals complex”. (2009).

<https://www.ogj.com/refining-processing/petrochemicals/article/17277601/china-approves-tianjin-petrochemicals-complex>. (Erişim Tarihi: 25.08.2019)

“China Global Investment Tracker”. <https://www.aei.org/china-global-investment-tracker/>. (Erişim Tarihi:10.03.2020)

“China- Kazakhstan oil pipeline transports 10.88 mln tonnes in 2019”. (2020).

http://www.xinhuanet.com/english/2020-01/09/c_138691200.htm. (Erişim Tarihi: 12.11.2020)

“China taps more Saudi crude than US”. (2010).

<https://www.ft.com/content/ba370018-1f19-11df-9584-00144feab49a>. (Erişim Tarihi: 15.05.2020)

“China, Saudi Arabia agree to boost all-round strategic partnership”. (2017)

http://www.xinhuanet.com/english/2017-03/16/c_136134528.htm. (Erişim Tarihi: 10.09.2019)

“China, Saudi Arabia agree to build HTR”.(2016). <https://www.world-nuclear-news.org/NN-China-Saudi-Arabia-agree-to-build-HTR-2001164.html>. (Erişim

Tarihi: 8.10.2019)

“China, Saudi Arabia to continue supporting each other's core interests: Chinese FM”. (2019). http://www.xinhuanet.com/english/2019-09/26/c_138425882.htm. (Erişim

Tarihi: 11.12.2019)

“China, Saudi Arabia to continue supporting each other's core interests: Chinese FM”. (2019). http://www.xinhuanet.com/english/2019-09/26/c_138425882_2.htm, (Erişim

Tarihi:10.01.2020)

“China, Saudi Arabia to cooperate on renewable energy development”. (2014). https://www.pv-magazine.com/2014/08/19/china-saudi-arabia-to-cooperate-on-renewable-energy-development_100016140/. (Erişim Tarihi: 10.02.2019)

“China-Myanmar pipeline carries 10.8 mln tonnes crude oil in 2019”. (2020). http://www.xinhuanet.com/english/asiapacific/202001/14/c_138704469.htm#:~:text=China-Myanmar%20pipeline%20carries%2010.8%20mln%20tonnes%20crude%20oil%20in n. (Erişim Tarihi:12.11.2020)

“China's president calls for energy revolution”. (2014). <https://uk.reuters.com/article/china-energy-idUKL4N0OU2ZB20140613>. (Erişim

Tarihi: 14.06.2020)

“China-Saudi Arabia cooperation to enter more fruitful era, broad consensus reached on key projects”. http://www.xinhuanet.com/english/2017-08/25/c_136554724_2.htm. (Erişim Tarihi: 10.11.2020)

“China-Saudi Arabia cooperation to enter more fruitful era, broad consensus reached on key projects”. (2017). http://www.xinhuanet.com/english/2017-08/25/c_136554724.htm. (Erişim Tarihi: 10.11.2020)

“Chinese Leader Ends Saudi Visit”. (2006). http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4938474.stm. (Erişim Tarihi: 10.02.2019)

“Chinese President and Saudi Crown Prince Hold a ‘Win-Win’ Meeting”. (2019). <https://thediplomat.com/2019/02/chinese-president-and-saudi-crown-prince-hold-a-win-win-meeting/>. (Erişim Tarihi: 10.12.2019)

“Chinese President Concludes Visit to Saudi Arabia”. (1999). <http://en.people.cn/english/199911/04/eng19991104F101.html>. (Erişim Tarihi: 8.02.2019)

“Chinese President Hu Jintao Holds Talks with Saudi Arabian King Abdullah”. (2009). <https://www.fmprc.gov.cn/ce/cebe/eng/zxxx/t536649.htm>. (Erişim Tarihi: 10.03.2019)

“Chinese president meets Saudi crown prince”. (2019). http://www.xinhuanet.com/english/2019-02/22/c_137843268.htm. (Erişim Tarihi: 11.12.2019)

“Chinese trade flows along new ‘Silk Road’”. <https://www.ft.com/content/c9a93230-e8d4-11de-a756-00144feab49a>. (Erişim Tarihi: 10.01.2020)

“Closer Ties: China And Saudi Arabia Sign \$70 Billion in New Deals”. (2017). <https://thediplomat.com/2017/08/closer-ties-china-and-saudi-arabia-sign-70-billion-in-new-deals/>. (Erişim Tarihi: 11.12.2019)

“CNNC and Saudi Arabia sign cooperation deals on nuclear energy”. (2017). http://www.chinadaily.com.cn/business/2017-08/28/content_31237282.htm. (Erişim Tarihi: 5.10.2019)

“CNPC completes acquisition of PetroKazakhstan”. (2005). http://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2005-10/27/content_488314.htm. (Erişim Tarihi: 12.11.2020)

“Communique Concerning the Establishment of Diplomatic Relations Between the People's Republic of China and the Kingdom of Saudi Arabia”. (2004). <http://sa.china-embassy.org/eng/zsgx/zzwl/t153984.htm>. (Erişim Tarihi: 02.05.2019)

“Energy security”. (2019). <https://www.iea.org/areas-of-work/ensuring-energy-security>. (Erişim Tarihi: 02.01.2019)

“Flow of natural gas from Central Asia”.
<https://www.cnpc.com.cn/en/FlowofnaturalgasfromCentralAsia/FlowofnaturalgasfromCentralAsia2.shtml>. (Erişim Tarihi:12.11.2020)

“Foreign direct investment, net inflows– China”.
<https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?locations=CN>. (Erişim Tarihi: 25.06.2020)

“GDP (current US\$)- Saudi Arabia”. (2020).
<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=SA>. (Erişim Tarihi: 15.02.2020)

“GDP based on PPP, share of World”.
(<https://www.imf.org/external/datamapper/PPPSH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEO/WORLD/USA/CHN>). (Erişim Tarihi: 25.06.2020)

“How Saudi Arabia and China Could Partner on Solar Energy”.(2019).
<https://www.axios.com/saudi-arabia-makes-solar-gamble-with-china-risking-us-blowback-38e99622-bc52-4f68-a0a8-3f5e9fe3d65a.html>. (Erişim Tarihi: 10.02.2020)

“Hu meets Saudi Arabian king, 5 cooperation deals signed”. (2009).
http://www.china.org.cn/international/2009-02/11/content_17257009.htm. (Erişim Tarihi: 11.03.2019)

“KSA, China agree on strategic partnership”.(2016).
<https://www.arabnews.com/saudi-arabia/news/868276>. (Erişim Tarihi: 4.09.2019)

“Looking East”. (2010). <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2010/12/09/looking-east>. (Erişim Tarihi: 20.02.2020)

“Memorandum of Understanding On Petroleum Cooperation between the Government of the People's Republic of China and the Government of the Kingdom of Saudi Arabia”(2002). <http://sa.china-embassy.org/eng/zsgx/zzwl/t704327.htm>. (Erişim Tarihi: 3.09.2019)

“One Belt One Road Initiative”. <http://www.euobor.org/index.php?app=OBOR>. (Erişim Tarihi:12.11.2020)

- “Opec Revenues Fact Sheet”. (2019). https://www.eia.gov/international/analysis/special-topics/OPEC_Revenues_Fact_Sheet. (Erişim Tarihi: 20.09.2019)
- “Premier Wen Jiabao Visits Three Gulf Countries”. (2012). <http://www.chinese-embassy.org.uk/eng/zgyw/t898613.htm>. (Erişim Tarihi: 12.03.2019)
- “Roundup: China, Saudi Arabia eye new level of friendship as diplomatic ties hit 30-year mark”. (2020). http://www.xinhuanet.com/english/2020-07/22/c_139232784.htm. (Erişim Tarihi: 15.08.2020)
- “Rusya-Çin doğalgaz boru hattı açıldı, Sibirya'nın Gücü yılda 38 milyar metreküp gaz taşıyacak”. (2019). <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50629873>. (Erişim Tarihi: 12.11.2020)
- “Sabic, Sinopec hail new \$2.7bn joint venture”. (2009). http://www.tradearabia.com/news/IND_169938.html. (Erişim Tarihi: 28.08.2019)
- “Saudi Arabia defends letter backing China's Xinjiang policy”. (2019). <https://www.reuters.com/article/us-china-rights-saudi-idUSKCN1UD36J>. (Erişim Tarihi: 15.12.2019)
- “Saudi Arabia strikes \$10 billion China deal, talks de-radicalisation with Xi”.(2019).<https://www.reuters.com/article/us-asia-saudi-china-idUSKCN1QB15H>. (Erişim Tarihi: 16.08.2020)
- “Saudi Arabia strikes \$10bn China deal”.(2019). <https://www.aljazeera.com/economy/2019/2/22/saudi-arabia-strikes-10bn-china-deal>.(Erişim Tarihi:10.03.2020)
- “Saudi Arabia, China Sign Nuclear Cooperation Pact”.(2012). <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052970204468004577164742025285500>. (Erişim Tarihi: 4.10.2019)
- “Saudi Arabia”. (2018). <https://www.forbes.com/places/saudi-arabia/?sh=67b852794e5c>. (Erişim Tarihi: 20.03.2020)

“Saudi Arabia's Nuclear Ambitions Part of Broader Strategy”.(2011).
<https://www.worldpoliticsreview.com/articles/9186/saudi-arabias-nuclear-ambitions-part-of-broader-strategy>. (Erişim Tarihi: 4.09.2019)

“Saudi Aramco: MOU Signed for Refinery in Yunnan, China”.(2011).
<https://finchannel.com/oil-auto/29248->. (Erişim Tarihi: 28.08.2019)

“Saudi minister says nuclear armament against Iran ‘an option’”.(2020).
<https://www.aljazeera.com/news/2020/11/17/saudi-minister-wont-rule-out-nuclear-armament-over-iran>. (Erişim Tarihi: 10.11.2020)

“Saudi's SABIC signs MOU to build petrochemical complex in China”.(2018).
<https://www.reuters.com/article/us-sabic-china-idUSKCN1LR0L8>. (Erişim Tarihi: 25.08.2019)

“Shale gas business firming up in China”. (2019).
<http://www.chinadaily.com.cn/a/201902/14/WS5c64a7f9a3106c65c34e9337.html>.
(Erişim Tarihi: 10.11.2019)

“Sinopec SenMei (Fujian) Petroleum Company Limited”
http://www.sinopec.com/listco/en/about_sinopec/subsidiaries/other/20161109/news_20161109_405465601624.shtml. (Erişim Tarihi: 16.04.2020)

“Speech by H.E. Wen Jiabao, Premier of the State Council of the People's Republic of China”.(2004). <http://www.chinamission.be/eng/zt/t101949.htm>. (Erişim Tarihi: 11.05.2019)

“Steady shale gas bolsters clean energy”. (2020).
<http://global.chinadaily.com.cn/a/202012/02/WS5fc6edc6a31024ad0ba99428.html>.
(Erişim Tarihi:10.12.2020)

“Suudi Arabistan'da Çince dersi müfredata girdi”. (2019).
<https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201902231037828733-suudi-arabistan-cince-dersi-mufredat-girdi/>. (Erişim Tarihi:10.03.2020).

“The ESPO, Eastern Siberia Pacific Ocean Oil Pipeline, Siberia, Russia”.
<https://www.hydrocarbons-technology.com/projects/espopipeline/>. (Erişim Tarihi: 18.12.2019)

“The World Bank Data,2020, Exports of goods and services– China”.
<https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.CD?locations=CN>. (Erişim

Tarihi: 26.06.2020)

“The World Bank Data,2020, External balance on goods and services – China”.
<https://data.worldbank.org/indicator/NE.RSB.GNFS.CD?locations=CN>. (Erişim

Tarihi:26.06.2020)

“The World Bank Data,2020, Foreign direct investment, net outflows- China”.
<https://data.worldbank.org/indicator/BM.KLT.DINV.CD.WD?locations=CN>. (Erişim

Tarihi: 26.06.2020)

“The World Bank Data,2020, Imports of goods and services – China”.
<https://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.CD?locations=CN>. (Erişim

Tarihi: 26.06.2020)

“U.S.Imports from Saudi Arabia of Crude Oil”.(2020).
<https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=p&s=mcrimussa2&f=a>.

(Erişim Tarihi: 10.11.2020)

“Wen Jiabao Arrives in Riyadh for Official Visit to Saudi Arabia”. (2012).
<http://www.china-embassy.org/eng/zgyw/t896576.htm>. (Erişim Tarihi: 16.03.2019)

“Yanbu's joint venture refinery shines as example for beneficial China-Saudi energy cooperation”. (2018). http://www.xinhuanet.com/english/2018-07/09/c_137312287.htm.

(Erişim Tarihi: 16.08.2019)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : DEMİR, Revşan
Uyruğu : T.C
Doğum Tarihi ve Yeri :-----
Telefon :
Faks :
E-mail :

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek	Uluslararası Politik Ekonomi	2021
Lisans	Uluslararası İlişkiler	2017

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2018	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	Araştırma Görevlisi

Yabancı Dil

İngilizce, Arapça

Yayınlar

Hobiler

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

26/01/2021

Tez Başlığı / Konusu:

ÇİN'İN ENERJİ GÜVENLİĞİNDE SUUDİ ARABİSTAN'IN YERİ

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 120 sayfalık kısmına ilişkin, 28/12/2020 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %9 (dokuz) dur.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

26/01/2021
Revşan DEMİR

Adı Soyadı: Revşan DEMİR

Öğrenci No: 2017047

Anabilim Dalı: Uluslararası Politik Ekonomi

Programı: Uluslararası Politik Ekonomi

Statüsü: Y. Lisans ☐

Doktora ☐

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Hakan KARAASLAN

26/01/2021

ENSTİTÜ ONAYI

U Y G U N D U R

...../...../201....

Prof. Dr. Bekir KOÇLAR

Enstitü Müdürü